AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ LOTNICTWA I OBRONY POWIETRZNEJ

WOJENNE I POZAWOJENNE ZASTOSOWANIE BOJOWE WSPÓŁCZESNYCH SIŁ POWIETRZNYCH ORAZ TENDENCJE ICH ROZWOJU

Studium operacyjne

(Poz. 4.15.2.0)

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. II
62734

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/4812
05-004812-001-0

WARSZAWA 2001

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ LOTNICTWA I OBRONY POWIETRZNEJ

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. 62734
II
Akademii Obrony Narodowej

WOJENNE I POZAWOJENNE ZASTOSOWANIE BOJOWE WSPÓŁCZESNYCH SIŁ POWIETRZNYCH ORAZ TENDENCJE ICH ROZWOJU

Studium operacyjne

(Poz. 4.15.2.0)

S/4812

WARSZAWA 2001

Zespół autorski

Prof. dr hab. Eugeniusz ZABŁOCKI (rozdziały 1,3, wprowadzenie, uogólnienia i wnioski)
Dr Stanisław MIODEK (rozdział 2)

Recenzent

Płk prof. dr hab. Wojciech MICHALAK

SPIS TEŚCI

WPROWADZENIE.....4
1. SIŁY POWIETRZNE WE WSPÓŁCZESNYCH KONFLIKTACH.....17
ZBROJNYCH.....17
2. CHARAKTERYSTYCZNE CECHY WSPÓŁCZESNYCH SIŁ
POWIETRZNYCH.....67
3. WOJENNE I POZAWOJENNE ZASTOSOWANIE BOJOWE SIŁ
POWIETRZNYCH.....78
UOGÓLNIENIA I WNIOSKI.....128
BIBLIOGRAFIA.....130

WPROWADZENIE

Opracowanie jest wynikiem realizacji planu prac naukowych AON na 2001r. – kryptonim WSPSP, poz. 4.15.2.0. Całość tematu badawczego, pod tytułem: „Zastosowanie bojowe współczesnych sił powietrznych oraz tendencje ich rozwoju", została zaplanowana na dwa lata – do 30.10.2001r.

Zasadniczym celem dwuletnich badań jest próba opracowania syntezy głównych założeń i tendencji w zakresie użycia bojowego współczesnych sił powietrznych, na podstawie najnowszej literatury przedmiotu oraz analizy doświadczeń z konfliktów zbrojnych.

W przyjętej konwencji opracowania pojęcie „współczesne" siły powietrzne należy rozumieć niemal dosłownie. Przedstawiono bowiem najnowsze poglądy i tendencje w zakresie użycia tego rodzaju sił zbrojnych, uwzględniając głównie doświadczenia ostatniego dwudziestolecia.

Stosownie do charakteru opracowania, ujęto w nim najogólniejsze założenia odnoszące się do strategicznego i operacyjnego poziomu użycia współczesnych sił zbrojnych. Problemy taktyczne analizowano jedynie w zakresie niezbędnym do formułowania wniosków i uogólnień dotyczących tendencji rozwoju sił powietrznych.

Podobnie potraktowano (nie licząc wyjątków) „obowiązujące" (doktrynalne) rozwiązania, stosowane przez konkretne państwa lub koalicje, ujęte w tzw. dokumentach normatywnych. Przyjęto bowiem, że przedstawione w opracowaniu treści ogólne pozwolą łatwiej zrozumieć i krytycznie analizować wspomniane rozwiązania zastosowane w praktyce.

Myślą przewodnią opracowania była próba odpowiedzi na podstawowe pytanie: czym są współczesne siły powietrzne i jaka jest ich rola na współczesnym polu walki ?

Na wstępie spróbujmy zdefiniować, co należy rozumieć przez pojęcie „siły powietrzne". W literaturze wojskowej można spotkać różne jego inter-

pretacje, w których wyróżnia się tzw. interpretacje „strukturalne“ i „funkcjonalne“ (rys. 1).

W ujęciu strukturalnym siły powietrzne (SP) traktuje się jako rodzaj sił zbrojnych o określonej strukturze organizacyjnej, składzie bojowym i uzbrojeniu. Z reguły w ich skład bojowy wchodzą lotnictwo i naziemne środki obrony powietrznej (OP) oraz podsystemy rozpoznania, dowodzenia i logistyki. Środki te (lotnictwo i OP) występują jednak także w strukturach innych rodzajów sił zbrojnych - lądowych i morskich. Pod tym względem występują dość duże różnice w odniesieniu do poszczególnych państw, w zależności od przyjętych założeń doktrynalnych i strategicznych oraz możliwości ekonomicznych. Różnice te dotyczą głównie tzw. rozwiązań „wschodnich“ i „zachodnich“. Należy podkreślić, że w ostatnich latach stają się one coraz mniejsze.

W ujęciu funkcjonalnym przez pojęcie siły powietrzne najczęściej rozumie się całość lotnictwa i sił OP, występujących we wszystkich rodzajach sił zbrojnych. W tym wypadku za podstawę analiz merytorycznych przyjmuje się przeznaczenie, funkcje i zadania tych sił w operacjach, bitwach i walkach, bez względu na ich formalny podział organizacyjny.

Teoretycznej interpretacji wymaga również ukształtowane współcześnie pojęcie „powietrzno - lądowy" lub „lądowo - powietrzny" wymiar działań bojowych.

Znaczenie tego pojęcia można interpretować z dwóch punktów widzenia.

Po pierwsze, oznacza ono ścisłe i rosnące powiązanie działań wojsk lądowych i sił powietrznych, jako rodzajów sił zbrojnych. Inaczej mówiąc, istnieje potwierdzona doświadczeniami zależność sukcesu na lądzie od skuteczności działań sił powietrznych.

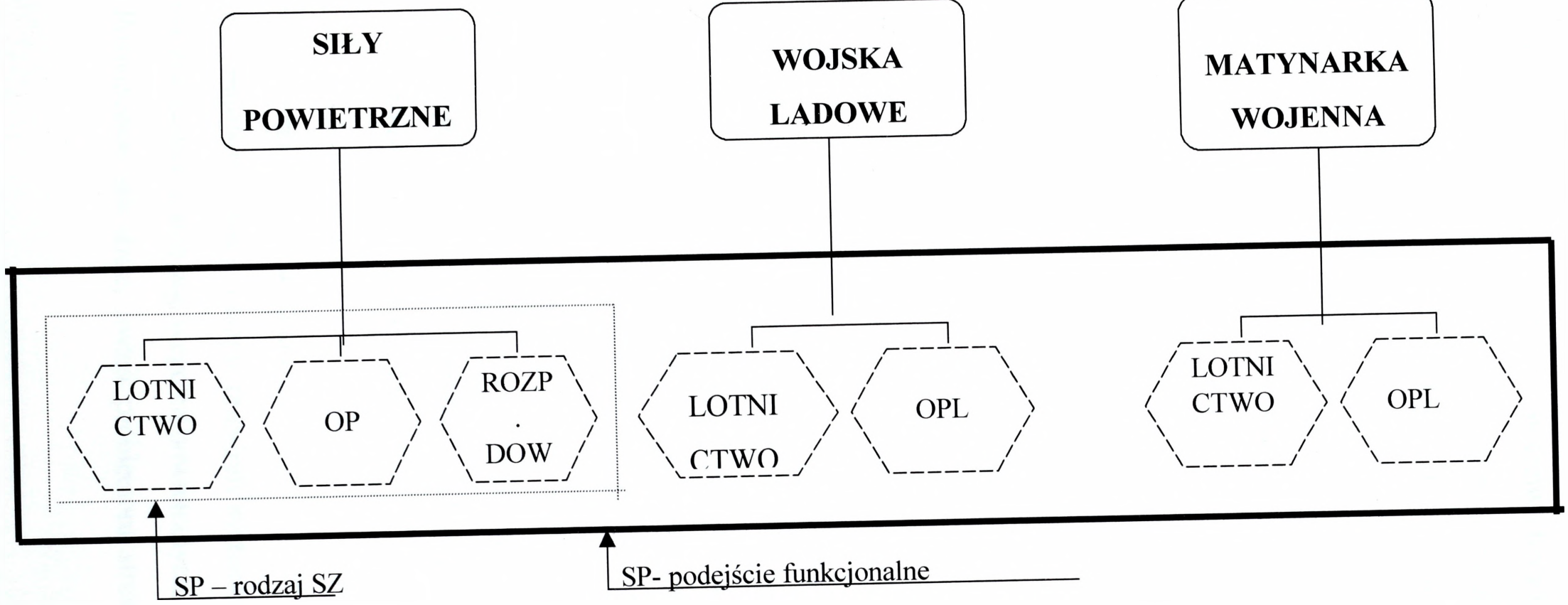

Rys.1. SIŁY POWIETRZNE – PODEJŚCIE STRUKTURALNE I FUNKCJONALNE

Po drugie, jest to przejmowanie pewnych funkcji i zadań broni pancernej i przeciwpancernej (nie tylko) przez śmigłowce. Działania śmigłowców i wyspecjalizowanych środków obrony przeciwlotniczej (OPL) stanowią integralny element walki wojsk lądowych przeniesiony w przestrzeń powietrzną. Podobne relacje można odnieść do sił powietrznych i marynarki wojennej.

Generalnie można stwierdzić, że nadrzędne znaczenie ma sformułowanie funkcji i zadań sił powietrznych w systemie obronnym danego państwa i koalicji, które z kolei determinują ich skład bojowy i struktury organizacyjne. Istnieje jednak sprzężenie zwrotne między potrzebami obronnymi państwa a możliwościami ich realizacji, np. ze względów ekonomicznych. Z reguły potrzeby przewyższają możliwości. Relacje te w całej pełni dotyczą także sił powietrznych. Jest to jeden z powodów tworzenia koalicji lub paktów polityczno - militarnych.

W innym ujęciu problem ten można przedstawić w formie dwóch pytań:

a. Jakie siły powietrzne należy posiadać, aby osiągnąć określone cele, wynikające ze strategii obronnej danego państwa lub koalicji ?

b. Jak należy użyć posiadany potencjał sił powietrznych dla realizacji strategii obronnej danego państwa lub koalicji ?

Na tle tak sformułowanych założeń ogólnych (dla całości prac badawczych), przyjęto, że celem głównym drugiego etapu badań będzie weryfikacja i synteza podstawowych elementów teorii wojennego i pozawojennego zastosowania bojowego sił powietrznych.

Wnioski z pierwszego etapu badań

Przedmiotem badań w I etapie prac były systemowe i strukturalne uwarunkowania zastosowania bojowego sił powietrznych.

Poświęcenie tak dużej uwagi problemom strukturalnym wynikało z

analizy i oceny stanu badań w tym zakresie w obszarze nauk wojskowych.

Na tej podstawie sformułowano następujące wnioski:

- Problemy teoretycznych podstaw tworzenia struktur organizacyjnych sił zbrojnych, w tym sił powietrznych, są pomijane lub traktowane marginesowo.
- W literaturze wojskowej spotykamy próby formułowania wymagań wobec istniejących struktur organizacyjnych, w których uwzględnia się specyfikę danego rodzaju sił zbrojnych lub wojsk. Są one bardzo nieliczne i ujmowane w opracowaniach o charakterze dyrektywnym. Natomiast w pracach teoretycznych są traktowane marginalnie i wybiórczo.
- W tej sytuacji tworzenie nowych i doskonalenie istniejących struktur organizacyjnych odbywa się głównie na podstawie doświadczeń osobistych decydentów i wzorców wypracowanych przez wieloletnią praktykę. Nie można traktować takiego postępowania jako błąd. Warto jednak pamiętać, że owe wzorce nie zawsze przystają do nowej rzeczywistości, do nowych uwarunkowań. Łatwo więc popełnić błąd konserwowania przestarzałych rozwiązań strukturalnych, które nie odpowiadają wymaganiom współczesności, a szczególnie przyszłości.
- Przemiany w Siłach Zbrojnych RP (tzw. restrukturyzacja), a w tym w siłach powietrznych (WLOP), mają znamiona zarówno doskonalenia istniejących, jak i tworzenia nowych struktur organizacyjnych. Można więc przyjąć założenie, że tak duży zakres zmian prowadzi do zupełnie nowych rozwiązań jakościowych. Próby wybiórczej restrukturyzacji poszczególnych elementów strukturalnych, według określonego harmonogramu (uzasadnione ze względów ekonomicznych), powinny być podporządkowane celom głównym, w odniesieniu do całości sił powietrznych.
- W przedstawionych uwarunkowaniach celowe i konieczne jest kierowanie się ogólnymi zasadami tworzenia struktur organizacyjnych, uwzględniając cele, zadania i właściwości funkcjonowania sił powietrznych.

Wyniki badań I etapu ujęto w trzech zasadniczych rozdziałach.

W rozdziale pierwszym przedstawiono syntetycznie podstawowe wnioski z analizy najnowszych tendencji w zakresie teoretycznych podstaw tworzenia struktur organizacyjnych, które mają także odniesienie do sił powietrznych.

W rozdziale drugim ujęto zasady tworzenia struktur organizacyjnych sił powietrznych w kontekście ich sprawności funkcjonalnej.

W rozdziale trzecim zaprezentowano analizy i wnioski dotyczące struktury potencjału bojowego sił powietrznych, które determinują zakres ich zastosowania bojowego.

Przeprowadzona analiza podstawowych treści teorii budowania struktur organizacyjnych miała w dużym stopniu charakter i znaczenie poznawcze. Dostarczyła jednak szereg wniosków odnoszących się bezpośrednio lub pośrednio do problemów tworzenia i doskonalenia struktur organizacyjnych sił zbrojnych, a w tym sił powietrznych.

W pełni adekwatna dla potrzeb wojskowych jest ogólna definicja, mówiąca, że struktura organizacyjna to „ogół ustalonych zależności funkcjonalnych i hierarchicznych między składnikami systemu wytwórczego, zgrupowanymi w komórki i jednostki organizacyjne w sposób umożliwiający osiąganie celów całości".

Podobny wniosek sformułowano w odniesieniu do funkcji struktury organizacyjnej, jako „narzędzia zarządzania", co oznacza także jej traktowanie, jako narzędzia dowodzenia.

Z prezentowanych w literaturze typów (rodzajów) struktur organizacyjnych, za najbardziej charakterystyczną dla sił powietrznych można uznać strukturę sztabowo – liniową, której istotą jest równowaga wewnętrznych hierarchicznych powiązań służbowych i funkcjonalnych. Z teoretycznego punktu widzenia stanowi ona kompromis między strukturą liniową i funkcjonalną. Potwierdzają to także wieloletnie doświadczenia. Wydaje się, wo-

bec złożoności i „rozległości" organizacyjnej sił powietrznych jest to rozwiązanie, dla którego trudno znaleźć alternatywę.

Zwrócono uwagę na tzw. struktury zadaniowe, powoływane w celu projektowania i dostosowywania danej organizacji do zmieniających się warunków – zewnętrznych i wewnętrznych. Z tym wiąże się konieczność i zasada modyfikacji struktur pod kątem aktualnych i przyszłych potrzeb oraz warunków funkcjonowania. Taka właśnie sytuacja ma miejsce w siłach zbrojnych i siłach powietrznych RP.

Spośród czynników determinujących struktury na plan pierwszy wysuwają się cele organizacji. Podkreśla się, że pamiętanie o celach organizacji jest bardzo ważne w przypadku dokonywania zmian cząstkowych, co w pełni koresponduje z zasadami tak powszechnej obecnie restrukturyzacji.

Zasady kształtowania struktur organizacyjnych podzielono na trzy grupy:

- Odnoszące się do całej struktury organizacyjnej;
- Dotyczące procesu (tworzenia) struktury organizacyjnej;
- Związane z wycinkowymi problemami kształtowania się struktury organizacyjnej.

Mają one niemal bezpośrednie odniesienie do sił zbrojnych i sił powietrznych. Na szczególne podkreślenie zasługuje zasada budowania struktur „od dołu", co oznacza, że w pierwszej kolejności należy sformułować oraz pogrupować cele i funkcje związane z zarządzaniem całością organizacji.

Podobnie można ocenić potrzebę zastosowania lub adaptacji do warunków wojskowych zasad jedności rozkazodawstwa, rozpiętości kierowania oraz równowagi zakresów zadań, uprawnień i odpowiedzialności.

Jak już zasygnalizowano, analizy i wnioski dotyczące teorii (zasad) budowania struktur organizacyjnych mają w znacznym stopniu znaczenie

poznawcze. Potwierdziła się jednak teza, że większość z nich odnosi się do sił powietrznych – pośrednio i bezpośrednio. Na tej podstawie sformułowano wniosek, że jest to problem wymagający pogłębionych badań, które powinny prowadzić do opracowania zwartej teorii (przynajmniej adaptacji podstaw teoretycznych) tworzenia i funkcjonowania organizacji wojskowych, a w tym sił powietrznych.

Zasadniczym wnioskiem ogólnym z przeprowadzonych badań jest teza, że wykorzystanie tak poważnego potencjału (potęgi) wymaga spełnienia określonych warunków w sferze organizacyjnej i technicznej.

Współczesne siły powietrzne stały się bowiem niezwykle złożonym systemem zarówno pod względem organizacyjnym, jak i funkcjonalnym. Szczególnie burzliwy rozwój obserwujemy w zakresie podsystemów rozpoznania, dowodzenia i logistyki. To właśnie rosnące możliwości rozpoznania powietrznego i satelitarnego w głównej mierze spowodowały sformułowanie hipotez (obecnie już tez) o dominującym znaczeniu informacji we współczesnej, a przede wszystkim przyszłej wojnie.

W przedstawionych analizach zaprezentowano różne możliwości (opcje) dekompozycji tego systemu. Najogólniej w siłach powietrznych można wyróżnić dwa główne elementy funkcjonalne:

- Tradycyjnie rozumiany potencjał bojowy - środki walki.
- Szeroko rozumianą infrastrukturę sił powietrznych.

W praktyce, szczególnie przy tworzeniu struktur organizacyjnych sił powietrznych, często stosuje podział bardziej szczegółowy na tzw. podsystemy. W tym ujęciu można wyróżnić:

- Podsystem bojowy.
- Podsystem rozpoznania.
- Podsystem dowodzenia.
- Podsystem logistyczny.

Wydaje się, że ten ostatni podział odpowiada kryteriom teoretycznym i jest najbardziej zbliżony do rzeczywistości. Jest także przydatny dla prowadzenia badań w zakresie struktur Polskich Sił Powietrznych.

Wnioski z dotychczasowych badań wskazują na kilka podstawowych i charakterystycznych cech oraz wymagań wobec współczesnych sił powietrznych, traktowanych jako złożony system organizacyjny.

1. Istnieją bardzo silne powiązania funkcjonalne między poszczególnymi elementami systemu. Jednym z najważniejszych jest zależność potencjału bojowego od infrastruktury w zakresie dosłownie rozumianej jego skuteczności bojowej (ogniowej), zasięgu oddziaływania, mobilności i manewrowości. Mówiąc nieco dogmatycznie, możliwości współczesnego samolotu bojowego zależą zarówno od jego uzbrojenia i wyposażenia pokładowego, jak i od infrastruktury zabezpieczenia - np. informacyjnego i logistycznego. „Odcięcie" od tego zabezpieczenia powoduje drastyczne obniżenie możliwości bojowych współczesnych samolotów i innych środków walki.

2. Spełnienie powyższych wymagań funkcjonalnych jest możliwe przy pełnej kompatybilności technicznej między wszystkimi elementami systemu współczesnych sił powietrznych we wszystkich relacjach, to znaczy między poszczególnymi podsystemami i wewnątrz tych podsystemów.

3. Kolejną cechą charakterystyczną jest automatyzacja niemal wszystkich podstawowych procesów i procedur funkcjonowania sił powietrznych. W podsystemach rozpoznania i dowodzenia można już dzisiaj mówić o pełnej automatyzacji przetwarzania i dystrybucji informacji pozyskiwanej ze wszystkich dostępnych źródeł, z reguły bardzo różnorodnych. Jednym ze szczegółowych i trudnych do spełnienia wymagań „technicznych" jest zapewnienie niezawodnej i utajnionej transmisji danych między wszystkimi ogniwami systemu.

4. Terytorialna i przestrzenna infrastruktura rozpoznania, dowodzenia i

logistyki sił powietrznych jest w pełni rozwijana już w okresie pokoju. Są dwa główne powody stosowania takiego rozwiązania. Pierwszym powodem jest szeroki zakres „pokojowych" zadań sił powietrznych, co wymaga ich utrzymywania w wysokiej gotowości bojowej. Drugim powodem są sygnalizowane wysokie wymagania organizacyjne i techniczne w zakresie infrastruktury, wobec których nie może ona być tworzona „doraźnie", np. w okresach napięć, zagrożenia itp.

Terytorialna i przestrzenna infrastruktura jest jednym z podstawowych warunków pełnego wykorzystania możliwości potencjału bojowego środków walki w zakresie ich mobilności i manewrowości.

5. Z przeprowadzonych analiz wynika, że część środków walki sił powietrznych charakteryzuje się znaczną autonomicznością. Oznacza to, że mogą one prowadzić walkę z przeciwnikiem powietrznym bez korzystania z nowoczesnych (terytorialnych i przestrzennych) systemów rozpoznania i dowodzenia. Środki te cechuje wysoka żywotność na polu walki. Dotyczy to zwłaszcza środków tzw. bezpośredniej i powszechnej obrony przeciwlotniczej oraz w mniejszym stopniu samolotów bojowych. Mają one jednak ograniczoną skuteczność i zasięg bojowego oddziaływania w płaszczyźnie poziomej i pionowej. Z tych względów stanowią istotny element defensywnego potencjału sił powietrznych i innych rodzajów sił zbrojnych, ale nie mogą być substytutem nowoczesnych samolotów myśliwskich i rakiet przeciwlotniczych.

6. Stosowane obecnie w siłach powietrznych rozwiązania strukturalne mają także cechy i uwarunkowania systemowe, a ich racjonalność i funkcjonalność jest wynikiem zastosowania określonych zasad. Kwintesencją tych zasad jest nadrzędność celów i zadań sił powietrznych nad ich strukturami organizacyjnymi, co wskazuje jednoznacznie na kolejność prowadzonych analiz i opracowywania koncepcji konkretnych rozwiązań strukturalnych. Badania wskazują także, że struktury organizacyjne mają istotny (po-

zytywny lub negatywny) wpływ na sprawność funkcjonalną i efektywność bojową sił powietrznych, np. w zakresie ich mobilności i manewrowości.

Przedstawione wnioski można przyjąć, jako podstawowe uwarunkowania i wymagania wobec nowoczesnych sił powietrznych. Mają one charakter „wzorcowy". Mogą mieć zastosowanie zarówno dla systemów narodowych, jak i koalicyjnych. Z przeprowadzonych analiz i doświadczeń wynika, że spełnienie wszystkich tych wymagań i zbudowanie wzorcowego systemu przez pojedyncze państwo stało się niemal niemożliwe - nie licząc wyjątków, które też są dyskusyjne. Jest to jeden z powodów tworzenia systemów koalicyjnych z udziałem państw o mniejszych potencjałach ekonomicznych i militarnych.

Rozwiązania koalicyjne nakładają na system sił powietrznych i uczestniczące w nim państwa zdecydowanie wyższe i dodatkowe wymagania, poza wymienionymi. Głównym wymaganiem jest interoperacyjność, której istotą jest zdolność do realizacji wspólnych (koalicyjnych) celów i zadań. Dekompozycja tego pojęcia pozwala wyodrębnić główne problemy interoperacyjności koalicyjnej, do których należą:

- Wspólne i jednolite założenia doktrynalne.
- Wspólne podstawowe struktury oraz procedury rozpoznania i dowodzenia.
- Zgodność (kompatybilność) głównych elementów i rozwiązań strukturalnych.
- Zgodność podstawowych zasad i elementów systemu szkolenia - możliwość organizowania wspólnych (koalicyjnych) ćwiczeń.
- Kompatybilność „techniczna" podsystemów sił powietrznych.

Istotnym uwarunkowaniem dla prowadzonych analiz oraz formułowania koncepcji rozwiązań jest także powszechnie znany jeden z głównych kierunków rozwoju współczesnych sił zbrojnych. Kierunek ten jest zdeter-

minowany rosnącym znaczeniem i wewnętrznymi przemianami sił powietrznych. Chodzi nie tylko o siły powietrzne, jako wydzielony organizacyjnie rodzaj sił zbrojnych. Samoloty, śmigłowce i wyspecjalizowane środki OPL w coraz większym stopniu przenikają również do wojsk lądowych i marynarki wojennej, przenosząc część ich działań w przestrzeń powietrzną. Są one podstawą rosnącej dynamiki i skuteczności bojowej całych sił zbrojnych. Jest to trend światowy, nie mający alternatywy w wyobrażalnym horyzoncie czasowym.

Główne założenia drugiego etapu badań.

Założenia drugiego etapu badań sformułowano ze świadomością, że całość badań zostanie podsumowana w formie syntezy teoretycznej w 2002 roku.

Z teoretycznego punktu widzenia najwięcej trudności sprawia bowiem problem uporządkowania pojęć i terminologii.

Powstały i powstają prace, w których wprowadza się nowe pojęcia. W wielu z nich dokonuje się także nowych klasyfikacji i typologii działań sił zbrojnych i sił powietrznych. Chodzi głównie o działania wojenne i pozawojenne (inne niż wojna), bojowe i niebojowe, operacje pokojowe. Takich pojęć nie było w „klasycznej" sztuce wojennej, a w nowym ujęciu są one definiowane mało precyzyjnie.

Z całą pewnością wprowadzanie nowych pojęć jest uzasadnione rozwojem sił zbrojnych i sztuki wojennej. Zakres zastosowania współczesnych sił zbrojnych, a szczególnie sił powietrznych, znacznie się rozszerzył. Niemal radykalnie zmieniają się cele i formy ich użycia, a część z nich ma zupełnie nowy wymiar.

Zasadniczy problem polega na tym, aby nie mnożyć bez potrzeby tych pojęć, aby nie definiować zjawisk już zdefiniowanych, a w większym stopniu modyfikować już istniejące.

Za punkt wyjścia w poszukiwaniu odpowiedzi na podstawowe pytanie problemowe – *czym są współczesne siły powietrzne oraz jaka jest ich rola na współczesnym polu walki* – przyjęto penetrację dwóch głównych obszarów badań.

Pierwszym obszarem była krótka analiza historii rozwoju sił powietrznych oraz (głównie) autorskie wnioski z użycia sił powietrznych we współczesnych konfliktach zbrojnych i tzw. misjach pokojowych. Badaniami objęto w zasadzie okres ostatniego trzydziestolecia. W znacznym stopniu wykorzystano i rozszerzono badania przeprowadzone w I etapie w 2000r., ukierunkowane jednak na problemy strukturalne[1]. Drugi obszar dotyczył analizy najnowszej literatury przedmiotu badań. W zdecydowanej większości były to najnowsze prace teoretyczne i publikacje z ostatnich pięciu lat.

Wyniki badań zaprezentowano w trzech rozdziałach.

W rozdziale pierwszym przedstawiono analizy i syntetyczne wnioski wynikające z doświadczeń historycznych oraz najnowszych konfliktów zbrojnych i misji pokojowych. Na tej podstawie podjęto próbę zarysowania ewolucji oraz współczesnych tendencji i prawidłowości rozwoju sił powietrznych.

Na podstawie najnowszej literatury w rozdziale drugim zdefiniowano i scharakteryzowano podstawowe cechy współczesnych sił powietrznych, mające istotny wpływ na zakres ich zastosowania bojowego.

W przyjętej konwencji prezentacji wyników badań rozdział trzeci ma charakter tzw. rozdziału „wynikowego". Podjęto w nim próbę zdefiniowania i zinterpretowania podstawowych założeń wojennego i pozawojennego użycia współczesnych sił powietrznych, eksponując strategiczne i operacyjne cele oraz zakres zastosowania bojowego, a także relacje z innymi rodzajami sił zbrojnych.

---

[1] Zabłocki E., Marciniak M. Systemowe i strukturalne uwarunkowania zastosowania bojowego sił powietrznych. AON, 2000r.

1. SIŁY POWIETRZNE WE WSPÓŁCZESNYCH KONFLIKTACH ZBROJNYCH

Pojęcie siły powietrzne jest relatywnie nowe, a historia tego rodzaju sił zbrojnych (SZ) bardzo krótka.

Za początek tej historii należy przyjąć powstanie lotnictwa na początku 20 wieku i jego udział w Pierwszej Wojnie Światowej. W okresie tym lotnictwo było wykorzystywane głównie do rozpoznawania pozycji i stanowisk artylerii przeciwnika oraz korygowania ognia własnej artylerii, a następnie do obserwacji pola walki.

Już od tego czasu datują się zalążki lotnictwa uderzeniowego. Początkowo było to ręczne zrzucanie granatów i bomb oraz ostrzeliwanie obiektów naziemnych z karabinów maszynowych - wojsk, fabryk, mostów, stacji i węzłów kolejowych. Kształtowała się więc ofensywna funkcja lotnictwa, później nazwana symbolicznie „mieczem".

Wobec rosnącego, realnego zagrożenia uderzeniami z powietrza zrodziła się potrzeba skutecznego przeciwdziałania temu zagrożeniu. W ten sposób ukształtowała się defensywna funkcja lotnictwa i naziemnych środków obrony przed samolotami. Funkcję tę nazwano później „tarczą". Została ona przypisana lotnictwu myśliwskiemu i artylerii przeciwlotniczej.

Ten najogólniejszy podział funkcji sił powietrznych na defensywną i ofensywną (tarczę i miecz) przetrwał do czasów najnowszych.

W miarę burzliwego rozwoju lotnictwa i OPL zmieniały się koncepcje ich zastosowania bojowego, a także rola na polu walki na tle innych rodzajów sił zbrojnych - wojsk lądowych i marynarki wojennej.

I WOJNA ŚWIATOWA I OKRES MIĘDZYWOJENNY

W okresie międzywojennym rozwinęły się różne teorie (często kon-

trowersyjne) dotyczące roli lotnictwa w wojnie.

Włoski generał Giulio Douhet w swojej pracy pt. „Panowanie w powietrzu" (1921) fetyszyzował rolę lotnictwa. Uważał, że może ono samodzielnie wygrać wojnę. Preferował lotnictwo uderzeniowe (bombowe), a nie doceniał roli lotnictwa myśliwskiego. Wojskom lądowym przypisywał rolę drugorzędną.

Amerykański generał William Mitchel podtrzymał rosnącą rolę lotnictwa, ale wyraźnie wyeksponował znaczenie lotnictwa myśliwskiego, twierdząc, że lotnictwo bombowe zawsze musi być osłaniane w czasie walki. Ponadto lotnictwu myśliwskiemu przypisywał rolę osłony wojsk lądowych i marynarki wojennej przed atakami lotnictwa bombowego przeciwnika.

Angielski generał Hugh Trenchard uważał, że bez panowania w powietrzu nie jest możliwe jakiekolwiek powodzenie militarne. Panowanie to powinno wywalczyć lotnictwo bombowe, wykonując zmasowane uderzenia pustoszące kraj przeciwnika (ośrodki przemysłowe i ludnościowe). Twierdził także, że nie istnieje skuteczna obrona przeciwlotnicza, a najlepszą obroną jest atak.

Aleksander Łapczyński w pracach „Siły powietrzne w walce i operacji" (1932) i „Walka powietrzna"(1934) eksponował rosnącą rolę lotnictwa, twierdząc, że powinno ono być samodzielnym rodzajem sił zbrojnych.

W tym samym okresie John Fuller próbował sformułować rolę lotnictwa w odniesieniu do innych rodzajów wojsk. Będąc prekursorem „mechanizacji" armii, główną rolę w operacjach przypisywał wojskom pancernym (czołgom).

W swoich pracach lotnictwo traktował jako:

- awangardę powietrzną w operacjach pancernych;
- siłę współdziałającą z czołgami (rozpoznanie i ogień);
- środek rozpoznania, łączności i zaopatrzenia czołgów;
- środek tworzenia powietrznych stanowisk dowodzenia dowódców

brygad pancernych.

W większości opracowań teoretycznych okresu międzywojennego nie doceniano znaczenia obrony przeciwlotniczej. Miała na to wpływ swoista moda na fetyszyzowanie roli lotnictwa (bombowego i myśliwskiego), ale także rezultaty działań bojowych w I Wojnie Światowej, które obrazuje tabela 1.

II WOJNA ŚWIATOWA

Druga Wojna Światowa zweryfikowała te koncepcje teoretyczne. W pełni potwierdziło się znaczenie lotnictwa, ale także artylerii przeciwlotniczej. Nastąpił więc bardziej zrównoważony rozwój elementów ofensywnych i defensywnych (miecza i tarczy).

Najwięcej doświadczeń dostarczyły po raz pierwszy prowadzone na wielką skalę operacje lotnicze: bitwa o Wielką Brytanię; operacje Niemiec przeciwko ZSRR; operacje Aliantów przeciwko Niemcom. Obok zmasowanych działań lotnictwa uderzeniowego, kształtowały się w tym czasie systemy obrony powietrznej, co najbardziej uwidoczniło się w bitwie o Wielką Brytanię. Były przypadki, że do osłony ważnych obiektów organizowano znaczące siły naziemnych środków OP, np. dywizja artylerii przeciwlotniczej broniła lotniska, na którym zgrupowano dużą liczbę samolotów (ZSRR).

Powstała także infrastruktura lotnicza, która miała cechy systemowych rozwiązań w zakresie obrony powietrznej. Do elementów tej infrastruktury można zaliczyć:

Tabela 1

Państwo	Zestrzelonych samolotów	Lotnictwo myśliwskie		Artyleria przeciwlotnicza		Stosunek zadanych strat
		Zestrz. s-tów	%	Zestrz. s-tów	%	
Francja	2560	2049	80	511	20	4 : 1
Niemcy	8399	6811	81,1	1588	18,9	4 : 1
WB	7887	7532	95,5	355	4,5	20 :1
Włochy	669	540	80,7	129	19,3	4 : 1
Rosja	2025	889	43,9	1136	56,1	1 : 1,3
USA	839	781	93,1	58	6,9	3,5 : 1
RAZEM	22739	18602	83,1	3777	16,9	5 : 1

- zorganizowany system wykrywania i powiadamiania (posterunki obserwacyjno-meldunkowe);
- zastosowanie radarów;
- łączność umożliwiająca naprowadzanie myśliwców;
- centralizacja dowodzenia lotnictwem.

Doświadczenia Drugiej Wojny Światowej miały istotny wpływ na kształtowanie się nowoczesnych koncepcji w zakresie roli, funkcji i zadań lotnictwa oraz naziemnych systemów obrony przeciwlotniczej.

Za najważniejsze elementy tych koncepcji należy uznać:

a. Lotnictwo stało się jednym z podstawowych rodzajów broni, którego działania mają istotny wpływ na rezultaty walki innych rodzajów wojsk (głównie wojsk lądowych) oraz na przebieg bitew, operacji i kampanii. Traktowanie funkcji lotnictwa jako pomocniczych przeszło do historii.

b. Doceniono znaczenie i rozwinięto naziemne systemy obrony prze-

ciwlotniczej.

c. Znacznie rozszerzono zakres funkcji i zadań lotnictwa oraz OP, w których eksponowano elementy defensywne i ofensywne:

- wywalczenie i utrzymanie przewagi w powietrzu uznano za jeden z podstawowych warunków skuteczności działań wojsk lądowych w bitwach, operacjach i kampaniach;
- działaniom OPL nadano cechy systemowe, integrujące działania LM i naziemnych środków OP, w których eksponowano osłonę wojsk lądowych, ale także ważnych elementów infrastruktury państwa;
- wyraźnie ukształtował się rosnący zakres zadań rozpoznawczych i transportowych lotnictwa;
- zdecydowanie wzrosła rola lotnictwa w rozbijaniu sił zbrojnych przeciwnika (porażeniu ogniowym).

d. Nastąpiła wyraźna integracja funkcjonalna działań defensywnych i ofensywnych, chociaż pod względem organizacyjnym lotnictwo i OP stanowiły w dalszym ciągu oddzielne piony. Ich ranga w strukturach sił zbrojnych zdecydowanie jednak wzrosła - powstały armie, korpusy, dywizje.

e. Lotnictwu i OP przypisano znaczną rolę w osiąganiu celów strategicznych i operacyjnych poprzez prowadzenie samodzielnych operacji powietrznych.

Rezultaty działań lotnictwa i OPL (przez pryzmat strat lotnictwa) w II Wojnie Światowej obrazuje tabela 2.

Tabela 2

Państwo	Straty całkowite	Straty w powietrzu				Na lotniskach	
		Od LM	%	Od OPL	%	Ilość	%
Niemcy, Włochy-z satelitami	124290	72605	58,4	25800	20,8	25889	20,8
Japonia	35646	18998	53,3	6100	17,1	10548	29,6
USA, WB	48879	32079	65,6	15000	30,7	1800	3,7
ZSRR	55000	45000	81,8	6000	10,9	4000	7,3
Koalicja antyfaszystowska	3479	1328	38,2	1075	30,9	1076	30,9
RAZEM	267294	170006	63,6	53975	20,2	43313	16,2

Jest to oczywiście tylko wycinek rezultatów walki o przewagę w powietrzu. Trudno statystycznie ująć działania lotnictwa i OPL (ich rezultaty) w zakresie uderzeń na obiekty naziemne, a także ich osłony przed uderzeniami z powietrza.

WSPÓŁCZESNE KONFLIKTY ZBROJNE

WOJNY IZRAELSKO-EGIPSKIE (1967-1973)

Wojny Izraela z Egiptem mogą posłużyć jako ważne doświadczenie dla formułowania w miarę uniwersalnych wniosków o współczesnych prawidłowościach rozwoju sztuki wojennej, szczególnie w zakresie roli poszczególnych rodzajów sił zbrojnych w operacjach wojennych. Można je uznać za bardziej typowe od innych konfliktów powojennych przynajmniej z trzech powodów:

- Były to typowe wojny zarówno z punktu widzenia prawa między-

narodowego, jak i celów oraz charakteru działań zbrojnych. Za typowe należy uznać przede wszystkim przeciwstawne interesy i dążenia polityczne oraz roszczenia terytorialne. Zdobywanie, odzyskiwanie lub utrzymywanie terenu (terytorium) była od wieków jednym z podstawowych celów politycznych i wojskowych wojny. Na tym tle kształtowała się rola poszczególnych rodzajów sił zbrojnych.

- Można przyjąć, że w wojnach tych ogólne potencjały bojowe walczących stron były porównywalne. W tej sytuacji rezultaty wojen w znacznym (być może decydującym) stopniu zależały od zastosowanej strategii oraz sztuki operacyjnej i taktyki.
- Porównywalność potencjałów powodowała w miarę zrównoważony udział rodzajów sił zbrojnych w osiąganiu celów wojny. Relacje między ich działaniami (operacjami) miały znamiona uniwersalności. Daje to możliwość formułowania pewnych prawidłowości w użyciu sił powietrznych, ich roli w osiąganiu celów wojny oraz powiązań operacyjnych z innymi rodzajami sił zbrojnych, szczególnie z operacjami wojsk lądowych.

Przedstawione wyżej tezy są w dużym stopniu uproszczeniem strategicznych i operacyjnych celów analizowanych wojen. W rzeczywistości ich uwarunkowania i konteksty polityczne są bardzo skomplikowane. W zasadzie jedynie problem walki o zdobycze terytorialne, szczególnie w części dotyczącej przynależności państwowej wzgórz Golan, jest w miarę przejrzysty. Problem ten bardzo szeroko interpretuje i wyjaśnia w swojej rozprawie doktorskiej W. Sagalara[2]. Autor wskazuje na złożone uwarunkowania polityczne szeroko rozumianego konfliktu izraelsko-arabskiego. Ze strony Izraela była to walka o utrwalenie stosunkowo krótkotrwałego bytu państwowego, a w perspektywie poszerzenie i umocnienie swoich wpływów

---

[2] W. Sagalara. Ewolucja założeń strategicznego i operacyjnego wykorzystania izraelskiego lotnictwa w wojnach i konfliktach na bliskim wschodzie w latach 1948-1991. Rozprawa doktorska. Warszawa, 2001.

politycznych i ekonomicznych. Dla państw arabskich był to więc (w dalszym ciągu jest) poważny konkurent, naruszający ich status polityczny w tym rejonie świata. Interpretując skutki wojny w 1967 roku, R. Sagalara pisze: „Rozmiar i ostateczny charakter klęski poniesionej przez Arabów w czerwcu 1967 roku, ze wszystkimi skutkami dla godności, miłości własnej i honoru przesądzał o tym, że kolejna wojna była nieunikniona. Ponadto upór Nasera, że to co zostało zagarnięte siłą (wzgórza Golan), musi być siłą odebrane ...". Wojny Izraela z Egiptem w latach 1967-1973 można traktować tylko umownie. Byli to główni antagoniści z punktu widzenia sporów terytorialnych. W rzeczywistości był to konflikt między Izraelem i koalicją państw arabskich, z których część brała aktywny i bezpośredni udział w tych wojnach – Jordania, Syria, Irak, Liban.

Istotne znaczenie dla założeń strategicznych obu stron miały zróżnicowane ich uwarunkowania terytorialne i demograficzne. Pod tym względem zdecydowana przewaga była po stronie Egiptu. W. Sagalara interpretuje poglądy i sposób myślenia politycznego oraz wojskowego kierownictwa egipskiego z 1968 roku w następujący sposób: „Wojna typu Blitzkrieg odpowiadała Izraelowi ze względu na jego terytorium, niewielką liczbę ludności, stan przygotowań, standardy szkolenia i ograniczone zasoby. Arabowie muszą rozpocząć przygotowania do przedłużającej się wojny. Przemawia za nią głębia własnego terytorium, brak odpowiedniego przygotowania, nieograniczone możliwości gospodarcze i zasoby ludności, przy których strata 50000 żołnierzy pozostanie niezauważona, podczas gdy strata 10000 żołnierzy zmusi Izrael do wystąpienia o przerwanie ognia". Były to niewątpliwie trafne analizy. W praktyce nie potwierdziły się jednak niskie oceny determinacji kierownictwa i armii izraelskiej.

Uwarunkowania terytorialne, demograficzne, ale także ekonomiczne miały niewątpliwie wpływ na charakter i strukturę potencjałów bojowych Egiptu i Izraela oraz rolę i koncepcje użycia rodzajów sił zbrojnych, w tym

sił powietrznych, w działaniach wojennych.

W tym okresie ukształtowały się dość istotne różnice jakościowe w wyposażeniu sił zbrojnych obydwu państw. Wyraźnie zarysowała się przewaga technologiczna Izraela, szczególnie w siłach powietrznych. Było to wynikiem własnych wysiłków i inicjatyw, ale także (być może głównie) współpracy ekonomicznej z państwami zachodnimi, przede wszystkim ze Stanami Zjednoczonymi. Izrael od początku postawił na rozwój sił powietrznych, szczególnie lotnictwa. Było to wynikiem przyjętych założeń strategicznych (trafnych), ale także zostało wymuszone analizowanymi wyżej uwarunkowaniami, z których wynikało jednoznacznie, że przewaga ilościowa w wojskach lądowych zawsze będzie po stronie Egiptu i sprzymierzonych z nim państw.

Siłom powietrznym Izraela postawiono szeroki zakres zadań, z których najważniejszymi były następujące[3]:

- kontrola izraelskiej przestrzeni powietrznej oraz obrona wojsk w rejonach działań;
- atakowanie strategicznych obiektów na terytorium przeciwnika;
- wspieranie działań sił morskich;
- zabezpieczenie transportu lotniczego;
- wykonywanie misji rozpoznawczych i wywiadowczych;
- wykonywanie misji poszukiwawczo-ratowniczych.

Nie wnikając w sposób ujęcia powyższych zadań, można stwierdzić, że świadczą one o docenianiu roli sił powietrznych w osiąganiu celów wojny. Pod względem merytorycznym treść tych zadań niemal w pełni odpowiada najnowszym poglądom teoretycznym.

Podobnie należy ocenić ówczesne poglądy izraelskiego dowództwa na znaczenie walki o przewagę w powietrzu. W walce tej eksponowano ofen-

---

[3] Tamże.

sywne zadania lotnictwa, do których zaliczano:

- zwalczanie lotnictwa na lotniskach oraz niszczenie lotnisk;
- obezwładnianie systemu obrony powietrznej;
- niszczenie systemu dowodzenia lotnictwem i obroną powietrzną;
- niszczenie infrastruktury logistycznej oraz zasobów sił powietrznych.

Za najskuteczniejszy sposób walki o przewagę w powietrzu uznano zwalczanie lotnictwa na lotniskach. Jest on także eksponowany w najnowszych założeniach doktrynalnych użycia sił powietrznych NATO.

Działania sił powietrznych oraz lądowych i morskich były ściśle powiązane pod względem czasu i miejsca. Rolę i zadania poszczególnych rodzajów sił zbrojnych w osiąganiu celów wojny traktowano w sposób standardowy (klasyczny). Głównym zadaniem wojsk lądowych było zdobywanie (utrzymywanie, odzyskiwanie) terenu, a siły powietrzne tworzyły warunki do skutecznej realizacji tego zadania.

Cechą charakterystyczną, szczególnie tzw. Wojny Sześciodniowej, było rozpoczynanie ofensywy lądowej lub lądowo-morskiej niemal jednocześnie lub z niewielkim opóźnieniem w stosunku do operacji (ofensywy) powietrznej. Takie rozwiązanie należy uznać za prawidłowość, za typową relację między zadaniami sił lądowych i powietrznych, w warunkach, kiedy celem działań wojennych są zdobycze terytorialne a potencjały bojowe walczących stron są porównywalne.

W poglądach i praktyce wojennej Izraela bardzo wyraźnie eksponowano, że głównym przeznaczeniem lotnictwa, wynikającym z jego możliwości i właściwości bojowych, są działania ofensywne.

WOJNA O KUWEJT

Wnioski z wojny o Kuwejt należy traktować relatywnie, przynajmniej z dwóch powodów.

Pierwszym powodem jest powszechnie znana znacząca różnica potencjałów walczących stron. Drugim powodem są specyficzne i skomplikowane uwarunkowania polityczno-militarne w rejonie Zatoki Perskiej (np. relacje między Irakiem, Iranem i Izraelem) oraz właściwości terenowe i klimatyczne.

Przypomnijmy sytuację polityczno-militarną poprzedzającą konflikt.

- wojska irackie zaatakowały Kuwejt i zajęły jego terytorium;
- USA i ich sojusznicy podejmują akcję polityczno-dyplomatyczną, aby skłonić Irak do wycofania się z Kuwejtu, ale bez rezultatu;
- zapada decyzja o interwencji zbrojnej;
- interwencję poprzedza operacja lotniczo-logistyczna, w celu zgromadzenia odpowiednich sił sprzymierzonych w rejonie Zatoki.

Celem wojny (interwencji) było więc wyzwolenie Kuwejtu, co w praktyce oznaczało wyparcie wojsk irackich z terytorium tego państwa.

Dla osiągnięcia tego celu Sprzymierzeni dysponowali potencjałem wszystkich rodzajów sił zbrojnych - lądowych, powietrznych i morskich.

Jaka więc była rola sił powietrznych w tej wojnie - na tle celu wojny i innych rodzajów sił zbrojnych?

Aby odpowiedzieć na to pytanie, spróbujmy w ogólnych zarysach przeanalizować przebieg działań wojennych.

Sposób działań koalicji nie był dla specjalistów zaskoczeniem. Z teoretycznego punktu widzenia był on w zasadzie klasyczny, podręcznikowy. Istotą tych działań było wykorzystanie przewagi jakościowej. Nie podejmowano więc nietypowych (z wyjątkami) zaskakujących rozwiązań taktycznych, aby zminimalizować straty.

Najogólniej kolejność działań Koalicji była następująca:

a. W pierwszej kolejności siły powietrzne zdobyły przewagę w powie-

trzu, wykonując zdecydowaną powietrzną operację zaczepną. Głównymi elementami tej operacji były radioelektroniczne obezwładnienie systemu dowodzenia Iraku i następnie fizyczne zniszczenie jego systemu OP.

b. W ślad za zdobyciem przewagi w powietrzu natychmiast rozpoczęto tzw. izolację rejonu działań bojowych, co w praktyce oznaczało odcięcie głównych zgrupowań wojsk lądowych Iraku w Kuwejcie od dopływu sił i zaopatrzenia. W tej sytuacji obiektami uderzeń lotnictwa były elementy infrastruktury przemysłu obronnego, logistyki, linie komunikacyjne i inne.

Niemal równocześnie z izolacją rejonu działań bojowych rozpoczęto uderzenia na wojska lądowe Iraku (głównie Gwardię Republikańską), w celu osłabienia ich potencjału bojowego.

c. Ostatnim i rozstrzygającym etapem wojny była krótka operacja lądowo-morska, wspierana przez siły powietrzne.

Efektem tej operacji było osiągnięcie celu wojny, to znaczy wyparcie wojsk irackich z Kuwejtu przez wojska lądowe Koalicji.

Proporcje w zakresie działań sił powietrznych i wojsk lądowych były więc nietypowe. Być może jest to nowa rodząca się prawidłowość współczesnej wojny i roli sił powietrznych, ale byłby to wniosek zbyt daleko idący.

Rola sił powietrznych Koalicji sprowadza się do wypełnienia przez nie trzech zasadniczych funkcji lub zadań (odróżnienie funkcji od zadań to skomplikowany problem teoretyczny). Są to:

a. Funkcja transportowa. Transport lotniczy był podstawą operacji logistycznej przed rozpoczęciem interwencji.

b. Zdobycie przewagi, a właściwie panowania w powietrzu. Zapewniała ona pełną swobodę działań wojsk Koalicji, a także niemal całkowicie wyeliminowała zagrożenie uderzeniami z powietrza ze strony przeciwnika.

c. Osłabienie potencjału bojowego przeciwnika, w tym wojsk lądowych Iraku, głównie Gwardii Republikańskiej.

Pomyślne wypełnienie tych funkcji (zadań) przez siły powietrzne zapewniło wzorcowe, wręcz komfortowe warunki do przeprowadzenia rozstrzygającej operacji na lądzie.

Rozszerzając pojęcie siły powietrzne na siły powietrzno-kosmiczne, spełniły one także rolę strategiczną w zakresie rozpoznania i walki radioelektronicznej, w skali całej wojny.

Nieco innych wniosków dostarczają działania Iraku.

Obrona powietrzna Iraku była skazana na niepowodzenie, głównie ze względu na przewagę jakościową Koalicji, a wobec pocisków samosterujących i samolotów F-117 była zupełnie bezradna. Nie wykorzystano nawet nowoczesnych samolotów, np. MiG-29 i Mirage.

Zasadniczą przyczyną tych niepowodzeń była niska efektywność systemów dowodzenia i walki radioelektronicznej. Spowodowało to, że w warunkach silnych zakłóceń radioelektronicznych Irak nie miał możliwości pełnego wykorzystania własnego lotnictwa i środków OP.

Na niską efektywność „techniczną" nałożyły się błędy w zakresie organizacji dowodzenia. Przy nadmiernej i źle rozumianej jego centralizacji, poszczególne związki i oddziały nie były przygotowane do prowadzenia samodzielnych działań w swoich strefach i sektorach

Okazało się natomiast, że przeciwko nowoczesnej technice lotniczej (systemom pokładowym) stosunkowo skuteczne były maskowanie i rozbudowa inżynieryjna. Z kolei w obronie powietrznej najskuteczniejsze były środki bezpośredniej OP na małych wysokościach i odległościach, charakteryzujące się dużą autonomicznością, tzn. niezależnością od nadrzędnych, złożonych systemów rozpoznania i dowodzenia. Zmusiło to lotnictwo Koalicji do częściowej zmiany taktyki - wykonywania ataków ze średnich i dużych wysokości.

Obrona powietrzna Iraku została więc obezwładniona środkami walki radioelektronicznej oraz uderzeniami ogniowymi lotnictwa i rakiet. Trudno

ocenić, które z nich miały większe znaczenie. Można natomiast przyjąć, że łączenie walki radioelektronicznej z uderzeniami ogniowymi jest prawidłowością działań bojowych współczesnych sił powietrznych.

Wojna w Zatoce Perskiej potwierdziła w pełni podręcznikową tezę, że współczesna obrona powietrzna jest złożonym systemem, który może skutecznie wypełniać swoje funkcje, kiedy działają efektywnie wszystkie jego elementy. Sparaliżowanie chociażby jednego z nich (np. rozpoznania) z reguły powoduje radykalne obniżenie skuteczności całego systemu. Oznacza to, że współczesne rakiety przeciwlotnicze i samoloty są w pełni skuteczne w zasadzie tylko w powiązaniu z nowoczesnymi systemami rozpoznania, dowodzenia i walki radioelektronicznej.

FALKLANDY

Przedmiotem konfliktu były wyspy zajęte i bronione przez stosunkowo niewielkie siły Argentyny. Wielka Brytania dysponowała wystarczającym potencjałem wojsk lądowych (w tym jednostkami powietrzno-desantowymi) dla pokonania tych sił i odzyskania wysp. Zasadniczą przeszkodę w wykorzystaniu tego potencjału stanowiły siły powietrzne i marynarka wojenna Argentyny.

Z tych względów Wielka Brytania przeprowadziła operację powietrzno-morską, w celu zdobycia przewagi w powietrzu i na morzu, aby stworzyć warunki dla rozstrzygającej bitwy powietrzno-lądowej i opanowania wysp.

Często spotyka się komentarze, że rozmach operacji powietrzno-morskiej był niewspółmiernie duży w stosunku do przedmiotu konfliktu i wspomnianej bitwy końcowej. Należy jednak podkreślić, że to właśnie dzięki siłom powietrznym bitwa ta zakończyła się pełnym sukcesem WB, przy niewielkich stratach własnych.

Bitwa o Falklandy potwierdziła więc klasyczną rolę sił powietrznych

we współczesnej wojnie, to znaczy zdobycie przewagi w powietrzu oraz tworzenie warunków dla rozstrzygającej operacji (bitwy) lądowo-powietrzno-morskiej.

Cechą charakterystyczną działań sił powietrznych WB był ich wielki rozmach przestrzenny. W tych warunkach uwidocznił się ogromny potencjał lotnictwa w zakresie:

- zasięgu bojowego oddziaływania (wykorzystanie tankowania w powietrzu);
- rozpoznania, w tym rozpoznania kosmicznego;
- dowodzenia, w tym dowodzenia z powietrznych stanowisk;
- precyzji i siły uderzeń.

AFGANISTAN, WIETNAM

Wojna w Afganistanie miała specyficzny charakter, głównie z dwóch powodów.

Po pierwsze, była to próba wykorzystania regularnej armii ZSRR, w tym klasycznego lotnictwa, przeciwko siłom zbrojnym Afganistanu, prowadzącym działania o charakterze partyzanckim.

Po drugie, były to działania w typowych warunkach górskich.

W tych warunkach lotnictwo myśliwsko-bombowe i szturmowe ZSRR nie spełniły swojej klasycznej roli, to znaczy nie zapewniły zdobycia przewagi w powietrzu, a tym samym nie stworzyły warunków do skutecznej operacji na lądzie.

Nie był to oczywiście jedyny powód, ponieważ niezależnie od efektów uderzeń lotniczych operacje lądowe były utrudnione z powodu wspomnianych warunków terenowych.

W takiej sytuacji największe znaczenie i skuteczność miały działania śmigłowców. Okazało się jednak, że przeciwko śmigłowcom bardzo skuteczne są środki OPL małego zasięgu - tzw. środki bezpośredniej OPL.

Doświadczenia z Afganistanu potwierdziły i rozszerzyły wnioski z wcześniejszych konfliktów, charakteryzujących się specyficznymi warunkami prowadzenia działań bojowych, co w szczególności dotyczy wojny w Wietnamie.

Wniosek najogólniejszy jest wręcz lapidarny. Mówi on o konieczności dostosowania zadań sił powietrznych do warunków działań. Charakterystyczne i specyficzne dla analizowanych konfliktów były:

- warunki terenowe - góry w Afganistanie i dżungla w Wietnamie;
- brak „linii frontu" oraz typowych obiektów uderzeń dla klasycznego lotnictwa myśliwsko-bombowego i bombowego.

NOWE ZASTOSOWANIA SIŁ POWIETRZNYCH

W ostatnich latach znacznie rozszerzył się zakres zadań sił powietrznych, które nie mieszczą się w klasycznych kategoriach teorii sztuki wojennej, a głównie w definicjach tzw. klasycznych wojen. Dopiero kształtują się pojęcia działań pozawojennych, misji pokojowych, operacji wsparcia pokoju itp. Są one jednak niezbyt precyzyjne, a ich wyjaśnienie wymaga raczej metody opisowej, która w przyszłości pozwoli sformułować bardziej jednoznaczne definicje i klasyfikacje.

Nowe kierunki zastosowania sił powietrznych wynikają także ze zmian w strategii NATO, która obecnie nazywana jest roboczo zmodyfikowaną strategią elastycznego reagowania.

Istotne elementy tej modyfikacji można ująć następująco:

- Siły zbrojne NATO muszą być przygotowane do wypełniania różnych funkcji w okresie pokoju i napięcia (kryzysu), a głównie do zapobiegania konfliktom i likwidowania konfliktów.
- Ofensywę militarną agresora należy powstrzymać na możliwie najdalszych rubieżach.
- Broń jądrową należy traktować jako środek ostateczny.

• W okresie pokoju należy nadzorować wysunięte rubieże (granice) NATO niewielkimi siłami, z zachowaniem gotowości do szybkiego ich wzmocnienia w sytuacji zagrożenia określonych rejonów (kierunków).

• Należy odchodzić od zasady pozycyjnych działań obronnych w oparciu o naturalne przeszkody terenowe, na rzecz działań mobilnych o charakterze powietrzno-lądowym (morskim), prowadzonych na całej głębokości operacyjnej.[4]

Z punktu widzenia celów polityczno-militarnych chodzi więc o zapobieganie kryzysom (konfliktom), rozwiązywanie kryzysów i odparcie wszelkiej agresji.

Natomiast w aspekcie sztuki wojennej jest to dążenie do zwiększania dynamiki i zasięgu działań militarnych.

Możliwość realizacji tak skomplikowanych i ambitnych celów upatruje się głównie w rosnącym potencjale szeroko rozumianych sił powietrznych - samolotów, śmigłowców, powietrzno-kosmicznych systemów rozpoznania i dowodzenia. To one właśnie mają zapewnić „wysuniętą" i natychmiastową obecność NATO w dowolnym rejonie oraz ześrodkowane użycie sił.

Nowe zastosowania sił powietrznych w znacznym stopniu obrazują ich działania w tzw. sytuacjach kryzysowych, które miały miejsce w ostatnich latach.

W 1986r lotnictwo NATO wykonało **uderzenie na Libię**. Celem tego uderzenia było wymuszenie odpowiednich zachowań politycznych przywódcy tego państwa Kadafiego.

Samoloty startowały z Europy Zachodniej i wykorzystując tankowanie w powietrzu wykonały bezpośrednie, precyzyjne uderzenie na wskazany obiekt.

Ten niewielki incydent ujawnił (chyba po raz pierwszy tak dobitnie)

---

[4] Wykład inauguracyjny . Płk. dr hab. Wojciech Michalak ,AON 1998 r

nowe możliwości zastosowania współczesnych sił powietrznych. Lotnictwo zostało bowiem wykorzystane do osiągania celów politycznych , bez udziału innych rodzajów sił zbrojnych i wojsk. Potwierdziły się tezy o możliwości jego skutecznego użycia w dowolnym miejscu i czasie. Było to możliwe dzięki zastosowaniu wspomnianego już tankowania w powietrzu i odpowiedniego uzbrojenia oraz dzięki szerokiemu wsparciu przez rozpoznanie kosmiczne i powietrzne. Był to więc przykład samodzielnego wykonania zadania przez siły powietrzne.

Kolejnym doświadczeniem w zakresie nowych zastosowań sił powietrznych były ich **zadania wykonywane po zakończeniu wojny o Kuwejt**. Najogólniej można przyjąć, że zadanie to polegało na nadzorowaniu przestrzegania warunków rozejmu przez Irak. Najważniejszą rolę odegrały w tej sytuacji rozpoznanie kosmiczne i powietrzne, którego istotą było śledzenie położenia i zachowań irackiego lotnictwa oraz obrony przeciwlotniczej. W wyniku stwierdzenia naruszenia zasad rozejmu, samoloty wykonały uderzenie na obiekty systemu OP Iraku, co w efekcie doprowadziło do przywrócenia ustaleń tego rozejmu.

W 1998r zagrożono Irakowi wykonaniem tzw. precyzyjnych uderzeń lotniczych na ośrodki przemysłu zbrojeniowego, jeżeli nie podda się kontroli inspektorów ONZ, co można uznać za **typowe odstraszanie militarne**. Jest to kolejny przykład powierzenia siłom powietrznym samodzielnego zadania bojowego dla osiągnięcia celów politycznych.

Bardziej skomplikowane są analizy wykorzystania sił powietrznych do rozwiązywania **konfliktów na Bałkanach**. Nie ulega jednak wątpliwości, że najbardziej typowym przykładem nowych zastosowań sił powietrznych było ich użycie do rozwiązania konfliktu w Kosowie. Najczęściej definiuje się, że dotyczył on „sytuacji narodowościowej w Federacyjnej Republice Jugosławii”[5]. Niestabilna sytuacja w Kosowie była wszechstronnie monitorowa-

---

[5] J. Gruszczyński, M. Fiszer, Lotnictwo NATO nad Jugosławią, Przegląd WLiOP, październik

na przez NATO. Na tej podstawie sformułowane zostały dwa główne cele polityczne Sojuszu:

- Pokojowe rozwiązanie konfliktu z udziałem społeczności międzynarodowej.
- Zapewnienie (utrzymanie) bezpieczeństwa innych państw w rejonie konfliktu, głównie Albanii i Macedonii.

W pierwszej kolejności podjęto działania (ofensywę) polityczne i dyplomatyczne, których celem było pokojowe rozwiązanie konfliktu. We wrześniu 1998 roku Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła rezolucję, w której zażądano od rządu Jugosławii powstrzymania akcji przeciwko ludności cywilnej, pokojowego rozwiązania problemu na drodze negocjacji oraz poprawienia sytuacji humanitarnej Albańczyków. Jednocześnie podjęto próby uzyskania zgody na wprowadzenie sił ONZ do ogarniętego walkami Kosowa.

Działania te nie doprowadziły do osiągnięcia sformułowanych wyżej celów. Władze Jugosławii nie dostosowały się do rezolucji ONZ, ani nie zgodziły się na wprowadzenie międzynarodowych sił pokojowych do Kosowa.

W tej najogólniej zarysowanej sytuacji politycznej podjęto decyzję o interwencji zbrojnej. Zgodnie z ukształtowanymi i przyjętymi w ostatnich latach zasadami operacji (misji) pokojowych, interwencja ta miała charakter *ultima ratio regum*[6].

Była ona zarówno kontynuacją, jak i wsparciem prowadzonych równolegle działań politycznych i dyplomatycznych. Istotą i głównym celem interwencji zbrojnej było wymuszenie na władzach Jugosławii przyjęcia warunków i pokojowych sposobów rozwiązania konfliktu, sformułowanych przez ONZ i Sojusz Północnoatlantycki. W tych warunkach powstał pro-

---

1999r.

[6] Ostatni argument królów. Porównaj: J. Karpowicz. Lotnictwo w operacjach pokojowych. AON, 2001r.

blem sprecyzowania założeń i decyzji dotyczących sposobu użycia siły militarnej, zapewniających osiągnięcie celów politycznych. Najogólniej cele operacji militarnej sformułował prezydent B. Clinton (nie jest to tłumaczenie, a autorska interpretacja):

- Wykazać determinację NATO w dążeniu do powstrzymania agresji Serbów wobec Albańczyków w Kosowie.
- Odstraszyć prezydenta Miloszevicia od ataków na bezbronnych cywilów – nałożyć cenę (kary) za te ataki.
- Cel ostateczny – osłabić potencjał militarny Serbii, aby uniemożliwić jego wykorzystanie do kontynuowania działań ofensywnych w Kosowie.

W zbiorze dostępnych dotychczas materiałów źródłowych nie ma oficjalnych dokumentów (np. sztabowych), które pozwoliłyby jednoznacznie odtworzyć decyzje i plany operacyjne odpowiednich gremiów kierowniczych i sztabów NATO. Z tego względu trudno jednoznacznie oceniać i porównywać te plany z praktyczną ich realizacją. Prezentowane w prasie wojskowej oceny i wnioski są wynikiem analiz prowadzonych na podstawie dostępnych (z reguły fragmentarycznych) informacji o charakterze faktograficznym, uzyskiwanych w trakcie konfliktu, ale głównie po jego zakończeniu. Nie są to więc źródła w pełni wiarygodne i naukowe. Przy tych zastrzeżeniach, mogą jednak być wykorzystane do analizy założeń i celów militarnych interwencji zbrojnej w Kosowie oraz ich interpretacji i ogólnej oceny.

Na podstawie tak scharakteryzowanych źródeł informacji, można sformułować dwa główne założenia dotyczące celu i sposobu użycia siły militarnej dla rozwiązania problemów politycznych.

Po pierwsze, za podstawowy cel interwencji zbrojnej przyjęto osłabienie lub rozbicie (trudno to zdefiniować) potencjału militarnego Jugosławii. Osiągnięcie tego celu miało spowodować ustępstwa polityczne ze strony prezydenta Miloszevicia, co w praktyce oznaczało wymuszenie zaakcepto-

wania warunków i sposobu pokojowego rozwiązania konfliktu. Z powyższego założenia wynika jednoznacznie, że przedmiotem ataku były głównie siły zbrojne oraz obiekty wojskowe.

Po drugie, zadanie osłabienia potencjału militarnego Jugosławii powierzono niemal wyłącznie siłom powietrznym. Należy podkreślić, że tego typu zadanie (w tej skali) powierzono siłom powietrznym po raz pierwszy. W tym znaczeniu była to decyzja precedensowa. Niewątpliwie miały na nią wpływ zarówno uwarunkowania polityczne, jak i wojskowe. Sformułowano także założenia i wymagania, które w znacznym stopniu determinowały operacyjne i taktyczne sposoby realizacji zadań przez siły powietrzne. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć:

- Atakowanie wyłącznie wojsk i obiektów wojskowych.
- Ochrona ludności cywilnej, zgodnie z konwencjami międzynarodowymi.
- Przeprowadzenie operacji bez strat własnych, a przynajmniej ich minimalizacja.

Powyższe wymagania miały istotny wpływ na założenia operacyjne i taktykę sił powietrznych.

Najważniejsze znaczenie miała sama decyzja o użyciu sił powietrznych (głównie lotnictwa) do osiągnięcia celów militarnych. Doświadczenia z innych konfliktów wskazywały bowiem jednoznacznie, że działania lotnictwa dają największe szanse na uniknięcie lub zminimalizowanie strat własnych, szczególnie w sytuacji, kiedy strona podejmująca interwencję zbrojną ma zdecydowaną przewagę nad przeciwnikiem. Użycie wojsk lądowych i bezpośrednie starcie nawet z najsłabszym przeciwnikiem z zasady prowadzi do ponoszenia znacznych strat (ofiar) w ludziach. Należy także zwrócić uwagę, że w celach interwencji nie zakładano zdobywania i okupowania terytorium Jugosławii lub jego części. Poza dążeniem do ograniczania strat własnych decydowały o tym względy polityczne. Takie założenie w zasadzie wyklu-

czało użycie wojsk lądowych.

Z operacyjnego i taktycznego punktu widzenia do charakterystycznych cech użycia sił powietrznych w Kosowie można zaliczyć:

- Bardzo szeroki zakres wykorzystania rozpoznania powietrznego i satelitarnego zarówno w skali operacyjnej, jak i taktycznej - w przygotowaniu (planowaniu) operacji lotniczej i w czasie działań bojowych, w odniesieniu do wykonywania uderzeń na pojedyncze obiekty.
- Dla uniknięcia strat w lotnictwie uderzeniowym szczególną rangę w pierwszej fazie operacji przypisano walce o przewagę w powietrzu. Jest to oczywiście zgodne z zasadami współczesnych operacji powietrznych, ale były to działania zakrojone na bardzo szeroka skalę w porównaniu z potencjałem obrony powietrznej Jugosławii. Nie ulega wątpliwości, że w tych warunkach w pełni obezwładniono (wyeliminowano z walki) lotnictwo i rakietową obronę powietrzną przeciwnika. Po raz kolejny okazało się jednak, że najbardziej żywotna jest tzw. powszechna obrona przeciwlotnicza, nazywana także obrona bezpośrednią na małych wysokościach[7].
- Dobór sposobów atakowania i środków rażenia obiektów naziemnych, zapewniających bezpieczeństwo załóg lotniczych oraz skuteczność i precyzję uderzeń. Większość ataków wykonywano ze średnich wysokości, poza zasięgiem ognia powszechnej obrony przeciwlotniczej.
- Wszechstronne i dokładne rozpoznanie każdego pojedynczego obiektu oraz wybór odpowiednich środków rażenia zapewniały skuteczność i precyzję uderzeń na obiekty wojskowe, a także gwarantowały możliwość przestrzegania konwencji międzynarodowych w zakresie ochrony ludności cywilnej.

Zakres i charakter zastosowania sił powietrznych można analizować na przykładzie stawianych im zadań bojowych.

---

[7] Porównaj: Domaszewski K. Powszechna obrona przeciwlotnicza wojsk. Rozprawa doktorska

W listopadzie 1998r. sformowano cztery skrzydła lotnicze USAF i przydzielono im na pierwszą fazę operacji następujące grupy zadań[8]:

- strategiczny atak powietrzny;
- transport lotniczy i wsparcie strategicznego ataku powietrznego;
- przełamanie obrony powietrznej i taktyczny atak powietrzny;
- transport lotniczy oraz wsparcie przełamania obrony powietrznej i taktycznego ataku powietrznego.

W kolejnych fazach operacji zadania lotnictwa lotnicze formułowano jako strategiczne i taktyczne ataki powietrzne[9].

Strategiczny atak powietrzny obejmował:

- zwalczanie systemu obrony powietrznej;
- niszczenie (obezwładnianie) systemu kierowania państwem i dowodzenia siłami zbrojnymi;
- zwalczanie przemysłu paliwowego i zapasów paliwa – nagromadzonych i dostarczanych;
- niszczenie drogowych i kolejowych linii komunikacyjnych;
- zwalczanie wojsk i policji w miejscach stałej dyslokacji.

Taktyczny atak powietrzny polegał głównie na izolowaniu rejonów walk oraz zwalczaniu sił bezpośrednio zaangażowanych w walki z Albańczykami w Kosowie.

Podobnie charakteryzuje działania sił powietrznych NATO kpt. pil. inż. Zdzisław CIEŚLIK[10]. Wyróżnia on trzy główne grupy ich zadań.

W walce o przewagę w powietrzu:

- uderzenia lotnicze;

---

[8] Gruszczyński J. Fiszer M. Lotnictwo nad Jugosławią. Przegląd WLiOP, październik 1999.

[9] Tamże

[10] Cieślik Z. Taktyka lotnictwa myśliwsko-bombowego Połączonych Sił Powietrznych NATO na przykładzie konfliktu bałkańskiego. Przegląd WLiOP, listopad 2000r.

- obezwładnianie OP i OPL przeciwnika;
- wymiatanie i osłona myśliwska.

Obiekty uderzeń w *strategicznym ataku powietrznym:*

- system kierowania państwem i dowodzenia siłami zbrojnymi;
- przemysł paliwowy i energetyczny;
- przemysł zbrojeniowy;
- system komunikacji.

W taktycznym ataku powietrznym:

- lotnicza izolacja pola walki – izolowanie obszaru Kosowa od reszty kraju;
- bezpośrednie wsparcie lotnicze – atakowanie celów (obiektów) położonych w Kosowie.

Charakterystyczne były także obiekty, na które wykonywano uderzenia w ramach walki o przewagę w powietrzu:

- elementy systemów dowodzenia i kierowania;
- elementy systemu wczesnego ostrzegania i naprowadzania;
- lotniska oraz samoloty na ziemi i w powietrzu;
- stanowiska rakiet przeciwlotniczych;
- elementy infrastruktury.

Natomiast w ramach ataku strategicznego wykonywano uderzenia głównie na:

- linie komunikacyjne;
- system kierowania państwem i siłami zbrojnymi;
- zakłady związane z przemysłem zbrojeniowym i zaopatrywaniem sił zbrojnych;

- system energetyczny.

Spektakularnym wydarzeniem było zastosowanie po raz pierwszy na Bałkanach bomb grafitowych 2/3 maja. Zaatakowano pięć transformatorów, a efekt okazał się zaskakujący nawet dla części specjalistów. Niemal ¾ państwa zostało pozbawione energii elektrycznej na wiele godzin. Ponowienie tego typu ataków w połączeniu z uderzeniami na elektrownie spowodowało znaczne ograniczenie produkcji przemysłowej (trudno zdobyć bardziej szczegółowe i wiarygodne informacje na ten temat). W ciągu następnych dwóch tygodni nastąpiło nasilenie nalotów oraz kolejne ataki na obiekty energetyczne. Coraz widoczniejsze stawało się zmęczenie ludności przedłużającym się konfliktem. Najważniejszym efektem uderzeń lotnictwa NATO w tym okresie, zdaniem autora, były społeczne skutki zastosowania bomb grafitowych i atakowania systemu energetycznego. Brak zasilania w energię elektryczną spowodował, że ludność cywilna odczuła trudy wojny bezpośrednio, w sposób materialny. Miało to istotne znaczenie dla nastrojów społecznych, a w konsekwencji wpłynęło na wyraźne zmniejszenie poparcia prezydenta Milosevica przez Serbów, który w krótkim czasie (początek czerwca) przyjął warunki pokojowego rozwiązania konfliktu. Nie ma dowodów na to, że to właśnie społeczne skutki zastosowania bomb grafitowych były główną, czy też bezpośrednią przyczyną takiej decyzji Milosevica. Nie przeprowadzono, a przynajmniej nie opublikowano w tej kwestii żadnych badań naukowych. Są jedynie komentarze publicystów (bardzo interesujące) w prasie codziennej i w periodykach[11]. Należy jednak odnotować fakt zbieżności w czasie zastosowania tych środków rażenia, ich skutków i zakończenia konfliktu, chociaż wynikające stąd wnioski mogą mieć charakter wyłącznie hipotetyczny.

Zastosowanie bomb grafitowych wywołało także bardzo interesujące

---

[11] Timothy Garton Ash, Lekcje wojny w Kosowie, Gazeta Wyborcza, 12.06.2000r.

dyskusje dotyczące skuteczności użycia lotnictwa i w aspekcie międzynarodowego prawa wojennego. Użycie lotnictwa w Kosowie do osiągnięcia celów politycznych, bez udziału innych rodzajów sił zbrojnych, nawiązuje do koncepcji znanego międzywojennego teoretyka włoskiego Giulio Douheta[12], którego poglądy na rolę lotnictwa miały charakter skrajny, ale w części potwierdziły. Twierdził on, że wojnę można wygrać stosując wyłącznie zmasowane uderzenia lotnicze, doprowadzając tą drogą do poddania się przeciwnika. Skrajność jego poglądów dotyczy głównie obiektów uderzeń lotniczych i ich skutków. Według Douheta należy doprowadzić do osłabienia morale społeczeństwa danego państwa, a władze polityczne skapitulują. Teza ta nie była nowa. W swych koncepcjach zakładał on jednak wykonywanie uderzeń lotniczych bezpośrednio na ludność cywilną, co już w tym czasie spotkało się z krytyką. Wobec współczesnych konwencji międzynarodowego prawa wojennego takie założenia zostały całkowicie odrzucone.

Podsumowanie i ocena skuteczności działań lotnictwa NATO w tym konflikcie jest niezwykle trudna, ponieważ brak jakichkolwiek aktualnych i wiarygodnych materiałów źródłowych. Można jedynie wykorzystać wspomniane publikacje prasowe i wypowiedzi, w których podaje się bardzo zróżnicowane, a często diametralnie sprzeczne informacje. Typowym przykładem są dane dotyczące liczby zniszczonych czołgów – od kilkunastu do ponad 150. Podobne kontrowersje dotyczą liczby zniszczonych transporterów opancerzonych i pojazdów mechanicznych. Potwierdzają się natomiast informacje o bardzo znaczących rezultatach uderzeń lotniczych na obiekty przemysłu obronnego i komunikacji. W większości publikacji straty poniesione przez przemysł obronny Jugosławii szacuje się na około 50%.

Dokładne dane statystyczne nie są tak bardzo istotne. Istotny jest jednak rząd wielkości tych strat. Chodzi bowiem głównie o oceną skutków uderzeń lotniczych z punktu widzenia zasadniczego ich celu, którym było

---

[12] Giulio Douhet, Panowanie w powietrzu, Warszawa 1965

(przypomnijmy) osłabienie lub zniszczenie potencjału militarnego Jugosławii, co z kolei miało doprowadzić do przyjęcia przez prezydenta Milosevica warunków pokojowego rozwiązania konfliktu. W ocenie tej niewątpliwie należy brać pod uwagę, że działania lotnictwa NATO były tylko jednym z elementów operacji w Kosowie, obok działań politycznych, dyplomatycznych i ekonomicznych. Które z nich miały znaczenie decydujące ? Jak określić udział lotnictwa w osiągnięciu głównego celu operacji ? Nie wydaje się, aby na podstawie obecnie dostępnych informacji można w miarę precyzyjnie odpowiedzieć na tak postawione pytania. Można natomiast sformułować oceny i wnioski w postaci ogólnych tez, dotyczących trzech grup problemów: strategicznych przesłanek uzasadniających użycie sił powietrznych(wyłącznie) dla osiągnięcia politycznych celów operacji; efektywności bojowej sił powietrznych w operacji; skuteczności działań z punktu widzenia celów operacji. Należy jednak mieć świadomość, że część z nich ma charakter hipotez wymagających weryfikacji w kolejnych badaniach.

Teza pierwsza – użycie lotnictwa w operacji pokojowej w Kosowie było w pełni uzasadnione celami tej operacji, ale sposób jego użycia był podyktowany głównie założeniami i ograniczeniami politycznymi oraz strategicznymi.

Po pierwsze, lotnictwo zapewniło możliwość przeprowadzenia operacji bez strat własnych, co było jednym z głównych założeń i wymagań. Właściwie dla sprostania temu wymaganiu trudno znaleźć inne, alternatywne rozwiązania. Było to możliwe dzięki unikalnym walorom bojowym współczesnych sił powietrznych, ale także, co warto podkreślić, dzięki zdecydowanej przewadze jakościowej sił powietrznych Sojuszu nad Jugosławią. Przewaga ta dotyczyła zarówno tradycyjnie rozumianego potencjału bojowego (środków walki), ale w równym, a być może większym stopniu systemów rozpoznania i dowodzenia. Znaczenie przewagi informacyjnej we współczesnych operacjach sił powietrznych uwidoczniło się i potwierdziło

w całej pełni.

Po drugie, nowoczesne samoloty oraz systemy rozpoznania i dowodzenia zapewniały wykonywanie precyzyjnych uderzeń na wybrane obiekty, co było podstawą przestrzegania międzynarodowych konwencji w zakresie ochrony ludności cywilnej. Uderzenia na system energetyczny za pomocą bomb grafitowych wywołały jednak w tej kwestii ożywioną dyskusję i kontrowersyjne opinie. Ich skutki odczuła bowiem w sposób znaczący ludność cywilna.

Po trzecie, lotnictwo zapewniło możliwość elastycznego dostosowywania natężenia uderzeń i nacisków na przeciwnika, w zależności od rozwoju sytuacji operacyjnej i politycznej.

Po czwarte, użycie lotnictwa rozwiązało problem obecności wojsk Sojuszu na terytorium obcego państwa. Użycie wojsk lądowych, nawet jednostek powietrzno-desantowych, powoduje konieczność zajęcia przynajmniej części tego terytorium i zastosowanie chociażby ograniczonej formy okresowej okupacji. Powoduje to z kolei określone problemy polityczne.

Teza druga – efektywność działań bojowych lotnictwa[13] była wysoka, ale tylko w odniesieniu do określonych zadań oraz grup i rodzajów obiektów.

Bardzo skuteczna była walka sił powietrznych NATO o przewagę w powietrzu. W ocenie tej należy oczywiście uwzględnić różnicę potencjałów walczących stron. Nie ulega jednak wątpliwości, że walka ta została rozegrana w sposób modelowy (podręcznikowy), a jej efekty zapewniły pełną swobodę i bezpieczeństwo wykonywania zadań przez lotnictwo uderzeniowe.

W pełni potwierdziły się formułowane dotychczas oceny teoretyczne

---

[13] W odniesieniu do lotnictwa miarą efektywności bojowej jest najczęściej liczba zniszczonych, obezwładnionych ... obiektów. W innym ujęciu może to być stosunek efektów do potencjału bojowego użytego w walce. Porównaj: MAKOWSKI P. Prospektywna ocena efektywności użycia lotnictwa uderzeniowego w walce o przewagę w powietrzu.

oraz doświadczenia wojenne i poligonowe, dotyczące efektywności uderzeń lotniczych na obiekty infrastruktury systemu obronnego, szczególnie przemysłowe i komunikacyjne.

Mniejsze niż oczekiwano uzyskano efekty bezpośrednich uderzeń na wojska lądowe, jednostki pancerne i zmechanizowane. Dla specjalistów nie było to jednak zaskoczeniem. Zgodnie z przewidywaniami okazało się bowiem, że nawet wobec najnowocześniejszych samolotów i systemów rozpoznania stosunkowo wysoką skuteczność zachowały tradycyjne formy maskowania i rozśrodkowania. Było to główną przyczyną tak niskich efektów atakowania rozproszonych i zamaskowanych czołgów. Inną przyczyną wydaje się wykonywanie ataków wyłącznie ze średnich i większych wysokości. W dotychczasowych pracach teoretycznych i w praktyce taki sposób atakowania tego typu obiektów nie został w pełni wypracowany i sprecyzowany. Bogatszy dorobek teoretyczny i praktyczny w tym zakresie dotyczy zastosowania samolotów szturmowych i śmigłowców, ale wykonujących ataki z małych wysokości. Wydaje się że operacja w Kosowie jest bardzo ważnym doświadczeniem, które powinno być przesłanką do pogłębionych analiz dotyczących możliwości i racjonalności wykorzystania bojowego współczesnych samolotów wielozadaniowych. Na podstawie dostępnych informacji można jedynie sformułować następujące wstępne hipotezy.

- Zastosowanie samolotów wielozadaniowych i sposoby wykonywania ataków na wojska lądowe w Kosowie były podyktowane głównie dążeniem do minimalizacji strat własnych, a nie efektywnością bojową.

- Taki sposób działań jest możliwy i uzasadniony tylko w walce z przeciwnikiem dysponującym wyraźnie słabszym potencjałem bojowym i przy zdecydowanej przewadze ekonomicznej, kiedy czas i koszty operacji nie stanowią istotnego problemu, a zagrożenie wojsk własnych jest minimalne.

- Wykorzystywanie samolotów wielozadaniowych do atakowania ma-

łych lub rozproszonych zgrupowań wojsk lądowych jest mało efektywne operacyjnie i nieracjonalne ekonomicznie. Na przykład rozproszenie nawet niewielkiej jednostki pancernej lub zmechanizowanej powoduje, że rośnie liczba obiektów uderzeń, a tym samym liczba potrzebnych lotów bojowych i ataków dla uzyskania znaczącego efektu bojowego w postaci zniszczonych czołgów, wozów bojowych itp. Koszty działań lotnictwa rosną w tym wypadku niewspółmiernie do efektów. Nie są to nowe tezy, ale warto je przeanalizować ponownie.

♦ Zbyt szybko zrezygnowano z lotnictwa szturmowego i nie w pełni wykorzystano teorię i praktykę jego użycia w walce z wojskami lądowymi w wypracowywaniu koncepcji zastosowania bojowego nowych generacji samolotów. Tezy o jego zastąpieniu przez samoloty wielozadaniowe potwierdzają się tylko częściowo[14].

Teza trzecia – skuteczność[15] operacji sił powietrznych NATO w Kosowie można ocenić jedynie relatywnie, to znaczy w stosunku do ogólnych i szczegółowych celów tej operacji. Siły powietrzne uczestniczyły w osiąganiu tych celów w sposób pośredni i bezpośredni, i tylko w takim kontekście można oceniać ich skuteczność. W ślad za cytowanym już J. KARPOWICZEM warto przypomnieć, że użycie sił zbrojnych w operacji pokojowej jest środkiem ostatecznym, który może być zastosowany po wyczerpaniu wszystkich innych możliwości rozwiązania konfliktu.

Jak już sygnalizowano, **celem głównym operacji pokojowej** było „rozwiązanie konfliktu narodowościowego w Kosowie", co w najbardziej popularnym ujęciu oznaczało przerwanie tzw. czystek etnicznych prowadzonych w tym rejonie wobec ludności albańskiej przez władze Jugosławii. Głównym sposobem osiągnięcia tego celu była ofensywa (naciski) polityczna i dyplomatyczna, a częściowo także ekonomiczna. W tym okresie siły

---

[14] Porównaj: ZAJAS S. Lotnictwo szturmowe w walce zbrojnej. Rozprawa habilitacyjna, 1997 r.

[15] W tym wypadku skuteczność należy rozumieć jako stopień osiągania celów działania, operacji ...

zbrojne, w tym głównie siły powietrzne, uczestniczyły pośrednio w osiągnięciu tego celu poprzez zagrożenie interwencją militarną. Sugerowano przede wszystkim możliwość wykonania uderzeń lotniczych, ale nie wykluczano użycia wojsk lądowych, a przynajmniej nie dementowano jednoznacznie takiej opcji. W ten sposób utrzymywano władze Jugosławii w niepewności co do sposobu ewentualnej interwencji zbrojnej. Było to więc typowe odstraszanie militarne, które wspomagało podstawowe działania polityczne. Według R. OLSZEWSKIEGO[16], celem głównym (nadrzędnym) odstraszania militarnego w okresie pokoju jest niedopuszczenie do konfliktu zbrojnego, a w tym wypadku do interwencji militarnej w Kosowie. Według tego autora, osiągnięcie takiego celu „ ... jest uwarunkowane posiadaniem wiarygodnego potencjału niszczenia ..." oraz „ ... odpowiedniej strategii jego wykorzystania". Autor wskazuje także na znaczenie działań psychologicznych, które powinny uwiarygodnić zdolność i determinację podjęcia decyzji o interwencji zbrojnej. Nie wnikając w szczegóły, wszystkie te warunki zostały spełnione, ale odstraszanie użyciem sił powietrznych w Kosowie nie zapewniło osiągnięcia głównego celu operacji. Nie można jednak na tej podstawie negatywnie ocenić jego skuteczność, chociażby z dwóch powodów.

Po pierwsze, odstraszanie użyciem sił powietrznych było tylko elementem operacji pokojowej, wspierającym działania polityczne.

Po drugie, skuteczność i zasadność odstraszania jest także zależna od oceny determinacji i gotowości do podjęcia ryzyka konfliktu zbrojnego przez stronę przeciwną. Przebieg operacji udowodnił, że determinacja prezydenta Miloszevicia jest bardzo daleko posunięta, nawet do zaryzykowania bytu własnego państwa i narodu. Cytowany już Timothy Ash twierdzi, że Sojusz „okazał się kompletnie nieprzygotowany na brutalną reakcję serbskiego reżimu po rozpoczęciu bombardowań" oraz, że nietrafnie oceniono

---

[16] Olszewski R. Siły powietrzne w odstraszaniu militarnym. Rozprawa habilitacyjna. AON, 1997r.

„do czego zdolny jest Miloszević". Wydaje się, że są to oceny skrajne i dotyczą głównie aspektów politycznych. Nie podważają natomiast próby wykorzystania sił powietrznych w odstraszaniu militarnym, jako istotnego elementu operacji pokojowej.

Przypomnijmy, że **celem operacji sił powietrznych było osłabienie potencjału (systemu) militarnego Jugosławii i wymuszenie tą drogą zaakceptowania przez jej prezydenta pokojowych warunków rozwiązania konfliktu.** W ocenie skuteczności działań sił powietrznych należy więc poszukiwać odpowiedzi na dwa podstawowe pytania:

1. Jaki wpływ miały działania sił powietrznych na osiąganie celu głównego – przerwanie czystek etnicznych ?

2. Czy i w jakim stopniu działania sił powietrznych wpływały na (wymuszały) decyzje prezydenta Miloszevicia ?

Jednoznaczna odpowiedź na tak postawione pytania nie jest możliwa, ponieważ, podobnie jak w odniesieniu do odstraszania militarnego, chociaż w mniejszym stopniu, działania sił powietrznych były tylko elementem operacji pokojowej. Być może, na podstawie wiarygodnych dokumentów, dowiemy się co zadecydowało o zmianie decyzji prezydenta Jugosławii – działania polityczne, dyplomatyczne, ekonomiczne, czy militarne ? Jaki był udział każdego z tych działań w osiągnięciu celu operacji ? Z tych względów sformułowane oceny odnoszą się w większym stopniu do skutków niż do przyczyn.

Skuteczność działań sił powietrznych w osiąganiu głównego celu operacji (przerwanie czystek etnicznych w Kosowie) należy ocenić krytycznie. Można nawet zaryzykować tezę, że nie miały one bezpośredniego wpływu na jego osiąganie w trakcie operacji. W ocenie tej chodzi głównie o czas i sposób działań.

Rozpoczęcie operacji od walki o przewagę w powietrzu, zakończonej pełnym sukcesem, było w pełni zgodne z podstawowymi kanonami współ-

czesnej sztuki wojennej. Nie miało jednak bezpośredniego związku z celem głównym operacji. Czystek etnicznych dokonywały bowiem głównie serbskie wojska lądowe i siły policyjne, które w początkowym okresie walki o przewagę w powietrzu nie były atakowane. Pomimo zróżnicowanych opinii co do skali zjawiska, nie ulega wątpliwości, że w tym czasie czystki etniczne nasilały się.

Uderzenia lotnicze bezpośrednio na wojska lądowe przyniosły połowiczne sukcesy. Przez długi okres tylko w niewielkim stopniu powstrzymano bowiem przepływ serbskich sił do Kosowa. Wobec dość zróżnicowanych opinii, trudno ocenić w jakim stopniu działania lotnictwa przyczyniły się do ograniczenia czystek etnicznych. Nie ulega natomiast wątpliwości, że problem nie został rozwiązany.

Takie skutki uderzeń lotniczych nie spełniły zapewne oczekiwań opinii publicznej, kształtowanej propagandowymi enuncjacjami prasowymi, a częściowo nawet oficjalnymi wypowiedziami polityków i wysokich dowódców NATO. Nie są one jednak zaskoczeniem dla specjalistów. Serbskie siły w Kosowie miały charakter policyjny. Prowadziły działania nietypowe, nieregularne, porównywalne do działań partyzanckich. Zgodnie z teoretycznymi zasadami i doświadczeniami takie siły nie stanowią typowych obiektów uderzeń lotnictwa myśliwsko-bombowego. Można więc było przewidzieć, że jego działania będą mało skuteczne. Wydaje się oczywiste, że takie były oceny i prognozy dowódców sił powietrznych NATO.

Przerwanie czystek etnicznych lub ich radykalne ograniczenie wymagało natychmiastowego odcięcia Kosowa od pozostałej części Jugosławii. Siły powietrzne, a w tym lotnictwo myśliwsko-bombowe, nie są przystosowane i przygotowane do wykonywania takich zadań samodzielnie. To jest typowe zadanie dla jednostek powietrzno-desantowych, wspieranych przez lotnictwo.

Krytyczna ocena skuteczności uderzeń lotniczych w świetle głównego

celu operacji nie oznacza negatywnej oceny jego działań. Jak stwierdzono wcześniej, efektywność bojowa lotnictwa była wysoka, ale w stosunku do zadań i typowych obiektów, wynikających z jego przeznaczenia oraz możliwości i właściwości bojowych.

Największy, chociaż pośredni wpływ na osiąganie głównego celu operacji miało rozpoznanie powietrzne i satelitarne. Uzyskiwane tą drogą informacje o sytuacji i działaniach sił serbskich w Kosowie stanowiły istotne wsparcie dla działań politycznych, dyplomatycznych i propagandowych. Były także podstawą kształtowania opinii publicznej.

Skuteczność działań lotnictwa sił powietrznych w osłabianiu potencjału bojowego i systemu obronnego przeciwnika była wysoka.

Wprawdzie efektywność uderzeń lotniczych na wojska była dość niska, ale w pełni potwierdziła się ich skuteczność w atakowaniu obiektów infrastruktury obronnej. W sumie cel działań został osiągnięty. W pełni potwierdziła się jedna z podstawowych zasad mówiąca o użyciu lotnictwa, podobnie jak innych rodzajów wojsk, zgodnie z jego przeznaczeniem oraz właściwościami i możliwościami bojowymi.

Trudno natomiast ocenić, jaki wpływ na decyzje prezydenta Miloszevicia miało osłabienie potencjału bojowego Jugosławii. Czy był to czynnik główny ? Odpowiedź na tak postawione pytanie ma istotne znaczenie dla sformułowania wniosków ogólnych, a dotyczących zasadności i skuteczności użycia sił powietrznych do rozwiązywania podobnych konfliktów w przyszłości, bez udziału innych rodzajów sił zbrojnych. Doświadczenia z Kosowa pozwalają sformułować w tej kwestii wnioski pozytywne, ale także wątpliwości.

Wnioski pozytywne wynikają z faktów: system militarny Jugosławii został poważnie osłabiony; prezydent Miloszević przyjął pokojowe warunki rozwiąznia konfliktu w trakcie trwania nalotów.

Wątpliwości dotyczą głównie dwóch problemów:

- Czy osłabienie potencjału bojowego Jugosławii miało bezpośredni wpływ na decyzję prezydenta ?
- Czy raczej ważniejsze były nastroje społeczne i poparcie dla polityki prezydenta, wynikające ze skutków uderzeń lotniczych ?

Powyższe wątpliwości nie są bezpodstawne. Naloty na Jugosławię trwały około dwa i pół miesiąca (24.03 – 7.06), wykonano łącznie około 36000 lotów, z tej liczby ponad 13000 to były uderzenia lotnicze na różnego typu obiekty. Przez większość tego czasu prezydent Miloszević pozostawał nieugięty, a poparcie społeczeństwa dla jego polityki było wysokie, w pewnym okresie nawet wzrastało. Miało to miejsce szczególnie w tym czasie, kiedy lotnictwo NATO atakowało niemal wyłącznie wojska i obiekty wojskowe. Wojna toczyła się niejako „obok" ludności cywilnej i nie miała drastycznego wpływu na jej warunki bytowe. Poparcie społeczne dla prezydenta było prawdopodobnie, między innymi, wynikiem słabości działań psychologicznych i propagandowych. Według opinii wielu publicystów prasy codziennej wojna psychologiczna w tym konflikcie została przez NATO przegrana. Fakty potwierdzają te oceny. Dopiero uderzenia na system energetyczny (bomby grafitowe) i długotrwałość nalotów zmieniły nastroje społeczne oraz poparcie dla polityki prezydenta. Ludność odczuła bezpośrednio skutki wojny. Radykalna zmiana nastrojów społeczeństwa Jugosławii zbiega się w czasie z decyzją Slobodana Miloszevicia o przyjęciu warunków pokojowego rozwiązania konfliktu. Prawdopodobnie była to podstawowa przyczyna takiej decyzji. Jest to tylko hipoteza. Jeden konflikt, jedno doświadczenie nie dają podstaw do jej pełnej weryfikacji oraz do formułowania prawidłowości lub zasad. Jednak przedstawione fakty świadczą o wysokim prawdopodobieństwie poprawności tej hipotezy.

Na podstawie analizy operacji sił powietrznych w Kosowie można sformułować następujące wnioski ogólne:

1. Operacja sił powietrznych NATO w Kosowie miała specyficzny charakter z uwagi na jej cele, założenia i ograniczenia oraz warunki polityczne i operacyjne. Z tego względu wnioski z tego konfliktu mogą być wykorzystywane głównie w odniesieniu do ewentualnych przyszłych operacji sił powietrznych o podobnym charakterze i prowadzonych w podobnych warunkach.

2. Charakterystyczne cechy operacji:

- Operacja była prowadzona poza obszarem państw NATO przez tzw. siły zadaniowe.
- Siłom powietrznym powierzono zadania związane bezpośrednio z osiąganiem celów politycznych, bez udziału innych rodzajów sił zbrojnych.
- Siły powietrzne NATO miały zdecydowaną przewagę ilościową i jakościową nad przeciwnikiem.
- Założenia polityczne miały bezpośredni wpływ na wybór sposobów działań lotnictwa zarówno w skali operacyjnej, jak i taktycznej. Założenia te dotyczą zwłaszcza prowadzenia operacji bez strat własnych oraz pełnego przestrzegania konwencji międzynarodowych w zakresie ochrony ludności cywilnej. Wybór obiektów uderzeń i sposobów działań był zdeterminowany głównie tymi założeniami, a nie efektywnością bojową lotnictwa.
- Powyższe cechy powodują, że wnioski z tej operacji nie mogą być bezkrytycznie wykorzystywane dla formułowania prawidłowości i zasad użycia sił powietrznych w innych operacjach. Chodzi w szczególności o operacje obronne na terytorium własnego państwa lub koalicji oraz o walkę z przeciwnikiem o porównywalnym potencjale bojowym (ilościowym i jakościowym). W takich operacjach najważniejszy jest połączony wysiłek wszystkich rodzajów sił zbrojnych, w tym sił powietrznych, a jednym z głównych kryteriów wyboru obiektów uderzeń i sposobów działań lotnictwa będzie jego efektywność bojowa.

3. Siły powietrzne NATO w pełni sprostały powyższym założeniom i

ograniczeniom politycznym. Ich szczególne możliwości i właściwości bojowe pozwoliły na prowadzenie operacji w sposób elastyczny, dostosowując natężenie działań do rozwoju sytuacji politycznej i operacyjnej. Zapewniły także możliwość osiągania celów operacji bez wprowadzania wojsk na terytorium przeciwnika.

4. Potwierdziły się znane prawidłowości i zasady sztuki operacyjnej i taktyki sił powietrznych. Dotyczy to zwłaszcza użycia lotnictwa, podobnie jak innych rodzajów wojsk, zgodnie z jego przeznaczeniem oraz właściwościami i możliwościami bojowymi.

Zgodnie z tym przeznaczeniem, lotnictwo myśliwsko-bombowe sił powietrznych generalnie spełniło swoją rolę w osłabianiu systemu obronnego przeciwnika, niszcząc skutecznie jego infrastrukturę przemysłową, logistyczną i komunikacyjną. Okazało się natomiast zdecydowanie mniej efektywne w bezpośrednim atakowaniu wojsk lądowych, rozproszonych i zamaskowanych. W tym kontekście warto przywołać i porównać wnioski z użycia lotnictwa w Wietnamie, Afganistanie i Czeczenii. Wnioski te są bardzo podobne. Lotnictwo już wtedy potwierdziło swoje ogromne możliwości, a przede wszystkim siłę uderzeniową. Okazało się jednak, że w określonych warunkach skuteczność jego działań jest ograniczona, np. w warunkach działań nieregularnych. Pomimo wykonywania wielu lotów bojowych i zadania przeciwnikowi znacznych strat, cele operacji lotniczych w tych konfliktach nie zostały osiągnięte. Eskalacja uderzeń lotniczych groziła totalnym zniszczeniem danego państwa i warunków bytowych społeczeństwa, co nie było przecież celem tych operacji. Specyficzna ze względów politycznych, ale bardzo symptomatyczna była operacja lotnictwa Rosji w Czeczenii. Lotnictwo wraz z innymi siłami dokonało totalnych zniszczeń, ale nie osiągnęło zasadniczego celu, to znaczy tylko w niewielkim stopniu zniszczyło wojska partyzantów czeczeńskich. Doświadczenia z Kosowa pozwalają potwierdzić i rozszerzyć interpretację wniosków z tych konfliktów. Dotyczą one głównie

warunków skutecznego wykorzystania sił powietrznych w operacjach pokojowych, do których można zaliczyć:

- Realność politycznych i operacyjnych celów operacji sił powietrznych.
- Wykorzystanie lotnictwa sił powietrznych zgodnie z jego przeznaczeniem.
- Ścisłe powiązanie działań politycznych i militarnych. W praktyce oznacza to posiadanie realnego planu politycznego rozwiązania konfliktu i wykorzystania operacji sił powietrznych w jego realizacji.

Efekty i sposób przeprowadzenia operacji w Kosowie wskazują na to, że doświadczenia z użycia sił powietrznych w konfliktach zbrojnych zostały wykorzystane, a powyższe warunki spełnione. Ocena ta w największym stopniu dotyczy powiązania działań politycznych i militarnych, w tym wypadku operacji sił powietrznych.

5. Operacja w Kosowie po raz kolejny potwierdziła polityczne i wojskowe znaczenie oraz ogromne możliwości rozpoznania powietrznego i satelitarnego – zarówno na etapie planowania, jak i w trakcie operacji. Pomimo zdecydowanej dominacji NATO w sferze informacji, przewaga w wojnie propagandowej przez większość czasu trwania operacji była po stronie Jugosławii. Jest to problem specjalistycznych i pogłębionych analiz co do przyczyn takiej sytuacji, na podstawie wiarygodnych źródeł. Wstępnie można ocenić, że siły powietrzne dobrze wywiązały z zadania dostarczania informacji. Pozostaje problem jej wykorzystania w wojnie propagandowej i psychologicznej.

WNIOSKI OGÓLNE – PODSUMOWANIE

Współczesne konflikty zbrojne są bardzo ważnym doświadczeniem sił powietrznych. Ich analiza stanowi bogaty materiał poznawczy. Na jej podstawie można sformułować wiele wniosków o prawidłowościach użycia bo-

jowego współczesnych sił powietrznych, ale w ograniczonym zakresie. Trudności wynikają głównie z dwóch powodów.

Powodem zasadniczym jest brak wiarygodnych materiałów źródłowych, szczególnie dokumentów, zawierających w pełni wiarygodne informacje o charakterze faktograficznym. W miarę wystarczające są informacje o decyzjach politycznych i ich motywacjach oraz o skutkach operacji sił powietrznych. Nie ma natomiast dostępu do dokumentów, które pozwalałyby analizować i oceniać decyzje operacyjne, a w szczególności założenia, zadania i sposoby użycia sił powietrznych w tych konfliktach. Na przykład, źródłem informacji o zadaniach sił powietrznych są głównie artykuły w periodykach wojskowych. Ich autorzy opisują te zadania, z reguły kompetentnie, na podstawie mniej lub bardziej oficjalnych publikowanych wypowiedzi dowódców NATO i zdobywanych tą drogą informacji o przebiegu konfliktu. Wiele z tych informacji jest powielanych i przetwarzanych poprzez subiektywną interpretację, co doprowadziło do powstania tzw. „faktów prasowych". Typowym przykładem są informacje o liczbie zniszczonych czołgów i wozów bojowych przez lotnictwo NATO w Jugosławii – od kilkunastu do ponad 150. Niektórym autorom (także w Przeglądzie WLiOP) można zarzucić pewną nierzetelność, polegającą na tym, że nie podają źródeł, ani nie wyjaśniają na jakiej podstawie ustalili powyższe informacje. Kolejni autorzy powołują się na te artykuły, jako na wiarygodne źródła informacji.

Drugi problem ma przyczyny obiektywne. Analizowane konflikty różnią się pod względem celów politycznych i operacyjnych, rozmachu i roli poszczególnych rodzajów sił zbrojnych w osiąganiu tych celów. Z tego względu trudno jednoznacznie wyróżnić ich cechy wspólne, aby na tej podstawie sformułować prawidłowości lub zasady użycia sił powietrznych.

Dodatkową trudność sprawiają problemy terminologiczne. Wprowadzono i zamiennie stosuje się pojęcia: misje pokojowe, operacje pokojowe, operacje wsparcia pokoju, działania inne niż wojna, działania poniżej progu

wojny. Z wyjątkiem konfliktów Izrael – Egipt, żaden inny nie został w literaturze nazwany wojną. Problem teoretyczny polega na tym, że dotychczas istotą sztuki wojennej jest formułowanie praw, prawidłowości i zasad dotyczących przygotowania i prowadzenia wojny. Zdania w tym względzie są jednak podzielone. Przykładem mogą być dyskusje na temat ostatniego konfliktu w Kosowie – czy była to wojna ? Spór dotyczył głównie interpretacji prawnej. Natomiast traktując wojnę jako zjawisko społeczne można przyjąć, że większość powojennych konfliktów to były wojny. Tak wynika z interpretacji definicji przytoczonych w Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego[17].

WOJNA jest nie tylko czynem politycznym, lecz prawdziwym narzędziem polityki, dalszym ciągiem stosunków politycznych, prowadzeniem ich innymi środkami.

C. von Clausewitz. O wojnie, Warszawa 1958.

WOJNA jest kontynuacją polityki prowadzoną środkami przemocy, w celu zmuszenia przeciwnika do spełnienia naszej woli, nosi charakter krwawej walki zbrojnej, staczanej przez zorganizowane siły zbrojne.

F. Skibiński. Rozważania o sztuce wojennej. Warszawa, 1978.

WOJNA – zjawisko społeczne, historyczne i klasowe, polegające na regulowaniu sporów lub realizowaniu celów politycznych przez zastosowanie przemocy w postaci sił zbrojnych.

Encyklopedia powszechna, t.4. PWN Warszawa, 1976.

WOJNA – konflikt zbrojny między państwami, blokami państw, narodami lub klasami społecznymi, kontynuacja polityki środkami przemocy, w celu osiągnięcia określonych interesów politycznych, ekonomicznych lub ideologicznych.

---

[17] Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Warszawa, AON, 1999r.

Mała encyklopedia wojskowa, t.3. Warszawa, 1971.

WOJNA – kontynuacja polityki środkami przemocy, której głównym przejawem jest walka zbrojna.

WOJNA – jest stanem społeczeństwa, w którym ostry konflikt zewnętrzny lub wewnętrzny, wyrosły z dotychczasowej polityki, rozwiązywany jest środkami przemocy.

J.J. Wiatr. Socjologia wojska. Warszawa, 1982.

Wszystkie powyższe definicje łączy wspólna myśl, którą można ująć następująco: *wojna jest kontynuacją polityki i realizacją jej celów środkami przemocy zbrojnej.*

We wszystkich powojennych konfliktach występowały określone cele polityczne, a siły zbrojne były wykorzystywane do ich realizacji w formie działań (operacji) zbrojnych. Z tego punktu widzenia wnioski wynikające z ich użycia można traktować w kategoriach sztuki wojennej. Stosowana obecnie terminologia (pokojowe operacje, misje ...) jest raczej próbą wyeksponowania celów tych operacji, wymagających poparcia światowej opinii społecznej. Główną rolę w operacjach pokojowych spełniają działania polityczne i dyplomatyczne, a często także ekonomiczne. Nie zmienia to faktu, że siły powietrzne uczestniczyły w realizacji celów tych operacji w formie działań zbrojnych.

Większość najnowszych prac teoretycznych dotyczących operacji pokojowych obejmuje problemy strategiczne o charakterze polityczno-militarnym. Zagadnienia operacyjnej i taktycznej specyfiki zastosowania bojowego sił powietrznych w tych operacjach są w początkowym stadium opracowania. W zasadzie do znaczących prac naukowych z tego zakresu można zaliczyć cytowaną już rozprawę J. Karpowicza oraz najnowsze opracowanie B.Zdrodowskiego i M. Marszałka[18].

---

[18] Zdrodowski B. Marszałek M. Użycie sił powietrznych w działaniach innych niż wojna.

Istotną cechą analizowanych konfliktów jest stosunek sił (potencjałów) walczących stron. Tylko w wojnach Izraela z Egiptem były to porównywalne potencjały. We wszystkich pozostałych jedna ze stron miała zdecydowaną przewagę – głównie jakościową, ale także ilościową. Stroną przeważającą były z reguły siły powietrzne NATO lub koalicje, w których spełniały one rolę dominującą. Wszystkie operacje powietrzne były prowadzone przez tzw. siły zadaniowe poza obszarem państw NATO. Są to ważne powody, utrudniające formułowanie uniwersalnych wniosków i prawidłowości w kategoriach sztuki wojennej.

Podział konfliktów na wojenne i pozawojenne nie ułatwia sformułowania roli sił powietrznych w tych konfliktach. Bardziej przydatny dla syntezy teoretycznej będzie ich podział z punktu widzenia celów politycznych i militarnych.

Według kryterium celów można wyróżnić dwa rodzaje konfliktów: **klasyczne i nowe.** Nie jest to propozycja klasyfikacji lub typologii konfliktów zbrojnych, czy też wprowadzenia nowych pojęć do sztuki wojennej. To wymaga pogłębionych analiz. Jak już wspomniano, podział ten został podporządkowany wyłącznie głównemu celowi niniejszej pracy, to znaczy sformułowaniu roli sił powietrznych we współczesnych konfliktach zbrojnych.

Klasyczne konflikty zbrojne to takie, w których głównym celem działań (operacji) sił zbrojnych było zajęcie (odzyskanie, utrzymanie) terenu (terytorium). Z tego punktu widzenia miały one cechy wojen. Według powyższego kryterium z całą pewnością do takich konfliktów należy zaliczyć: wojny Izraela z Egiptem, wojnę o Falklandy, wojnę w Zatoce Perskiej. Z pewnymi zastrzeżeniami także wojny w Wietnamie, Afganistanie i Czeczenii.

Warszawa, 2001.

We wszystkich wymienionych konfliktach zasadnicza rola sił powietrznych polegała na tworzeniu warunków dla skutecznego prowadzenia operacji lądowych lub lądowo-morskich, rozstrzygających o osiągnięciu celu wojny przez jedną ze stron konfliktu. Taka rola sił powietrznych kształtowała się już w okresie drugiej wojny światowej. Podobnie jest ona formułowana w większości cytowanych wcześniej prac teoretycznych, chociaż nie tak jednoznacznie.

Prace teoretyczne i doświadczenia wojenne pozwalają sformułować kolejną tezę, że taka rola sił powietrznych jest zgodna z ich przeznaczeniem oraz możliwościami i właściwościami bojowymi. Mogą one jednak spełniać swoją rolę i skutecznie wykonywać zadania bojowe w warunkach pozwalających w pełni wykorzystywać te możliwości i właściwości. Potwierdzają to w szczególności doświadczenia z wojny o Falklandy i w Zatoce Perskiej. W obydwu tych konfliktach siły powietrzne wypełniły swoją rolę w stopniu dotychczas niespotykanym, co było pewnym zaskoczeniem nawet dla specjalistów. Płk dr hab. Stanisław ZAJAS już w trakcie konfliktu w Zatoce w audycji telewizyjnej sformułował tezę, że prawdopodobnie w określonych warunkach siły powietrzne mogą samodzielnie wygrać wojnę, co w tym czasie wywołało wiele dyskusji i sporów. Teza ta miała jednak solidne podstawy. Nie ulega bowiem wątpliwości, że w obydwu tych konfliktach siły powietrzne wypełniły swoją rolę w sposób wzorcowy. Stworzyły warunki, w których rozstrzygające operacje lądowo-morskie były wyjątkowo krótkie, w pełni skuteczne i przeprowadzone przy minimalnych stratach własnych. Niespotykane dotychczas były proporcje między czasem trwania operacji powietrznych i lądowych – w Zatoce 38 dni operacja powietrzna i 100 godzin lądowo-morska, wspierana przez lotnictwo. Bardzo wysoka skuteczność operacji sił powietrznych Wielkiej Brytanii i NATO w tych konfliktach wynikała z przewagi jakościowej nad przeciwnikiem, ale także z typowych dla tych sił

zadań i warunków, pozwalających w pełni wykorzystać ich walory bojowe. Natomiast w Wietnamie, Afganistanie i Czeczenii skutki działań sił powietrznych Stanów Zjednoczonych i Rosji nie zostały wykorzystane, pomimo, że główne cele operacyjne ich działań były analogiczne jak w innych konfliktach – tworzenie warunków dla operacji lądowych i morskich. W każdym z tych konfliktów w działaniach wojsk wietnamskich, afgańskich i czeczeńskich przeważały elementy działań nieregularnych, często partyzanckich. W tych warunkach siły powietrzne Rosji i USA wprawdzie dość łatwo uzyskiwały przewagę, a nawet panowanie w powietrzu, ale wobec rozproszonych i zamaskowanych wojsk lądowych nie osiągnęły znaczących efektów w osłabianiu ich potencjału bojowego. Przyczyny niepowodzeń w analizowanych konfliktach były oczywiście bardziej złożone. Doświadczenia te także jednak potwierdzają tezę, że skuteczność działań sił powietrznych zależy w znacznym stopniu od ich wykorzystania zgodnie z przeznaczeniem.

Bez względu na ocenę roli i skuteczności działań sił powietrznych w analizowanych konfliktach zbrojnych, za w pełni ukształtowane można uznać główne ich zadania, a raczej grupy zadań bojowych, do których należy zaliczyć następujące:

- Walka o przewagę w powietrzu.
- Zwalczanie (osłabianie) potencjału militarnego i systemu obronnego przeciwnika - sił lądowych, morskich, przemysłu obronnego, systemu komunikacji, systemu logistycznego.
- Obrona powietrzna.
- Rozpoznanie powietrzne i satelitarne oraz walka radioelektroniczna (Wre).
- Transport powietrzny.

Elementy wyżej wymienionych zadań występowały we wszystkich

powojennych konfliktach zbrojnych, a w przeważającej części także w drugiej wojnie światowej, chociaż w różnej skali. W największym stopniu rola sił powietrznych uwidoczniła się i ukształtowała poprzez znaczenie walki o przewagę w powietrzu, zwalczanie potencjału militarnego przeciwnika i rozpoznanie.

Rozpoczynanie operacji od walki o przewagę w powietrzu było typowe dla wszystkich konfliktów. Stała się ona podstawowym zadaniem sił powietrznych, ale także jedną z głównych form ich operacyjnego użycia.

Znaczenie sił powietrznych w zwalczaniu (osłabianiu) potencjału bojowego przeciwnika nie jest tezą nową. Takie zadania były wykonywane w okresie drugiej wojny światowej, nawet w formie operacji powietrznych. Warto jednak zwrócić uwagę na zmiany jakościowe w tym zakresie, na skalę tych zmian. Według cytowanych poglądów Fullera, zasadniczą rolę w rozbijaniu głównych zgrupowań bojowych przeciwnika miały spełniać (i spełniały) wojska pancerne, a rolą lotnictwa było wspieranie (wzmacnianie) działań tych wojsk. Zmiana jakościowa polega na tym, że w większości powojennych konfliktów lotnictwo było główną siłą uderzeniową, to ono rozbijało i osłabiało główne zgrupowania bojowe przeciwnika poprzez działania w skali operacyjnych i taktycznej. W ślad za tymi działaniami, wykorzystując ich efekty, rozpoczynano operacje lądowe i morskie. Pojęcie wsparcie lotnicze nabrało innego znaczenia i przestało być najważniejszym, chociaż ciągle ważnym zadaniem lotnictwa sił powietrznych.

Rozpoznanie powietrzne i satelitarne stało się źródłem informacji będących podstawą planowania i prowadzenia operacji dla wszystkich rodzajów sił zbrojnych, nie tylko sił powietrznych. Wojna o Falklandy i w Zatoce Perskiej dowodzą tego jednoznacznie. Jak nigdy dotąd rozpoznanie to nabrało charakteru i znaczenia strategicznego zarówno w znaczeniu politycznym, jak i wojskowym.

We wszystkich konfliktach transport powietrzny był czynnikiem dyna-

mizującym działania wszystkich rodzajów wojsk. Spełniał także swoją typową rolę w logistyce. Udział transportu lotniczego w przygotowaniu operacji w Zatoce Perskiej był nieporównywalny z żadną inną operacją. Potwierdziły się w pełni jego podstawowe zalety, przede wszystkim dynamika, krótki czas przemieszczania wojsk i zaopatrzenia. Na podstawie dostępnych informacji i opinii (niestety prasowych) można jednak wnioskować, że potwierdziła się także znana powszechnie wada transportu lotniczego, to znaczy jego koszty.

Zdecydowanie trudniej ocenić skuteczność obrony powietrznej. Tylko w konfliktach Izraela z Egiptem obrona powietrzna każdej ze spełniała funkcje strategiczne w skali państwa oraz w operacjach sił zbrojnych. Znaczenie strategiczne miała obrona ważnych obiektów na terenie kraju, decydujących o funkcjonowaniu systemu obronnego - kierowania państwem i siłami zbrojnymi, przemysłu obronnego, systemu komunikacyjnego i logistycznego. W operacjach spełniała typową rolę w walce o przewagę w powietrzu. Podobną rolę spełniała obrona powietrzna Iraku. Natomiast w odniesieniu do sprzymierzonych sił koalicji antyirackiej jej zadaniem głównym – w zasadzie jedynym – była osłona własnych wojsk. Wojna w Zatoce Perskiej oraz inne konflikty nie dają podstaw do formułowania ocen i wniosków o charakterze uniwersalnym. Najogólniej można jednak sformułować tezę, że obrona powietrzna okazała się mało skuteczna, albo nie miała możliwości (szans), aby wykazać w pełni swoją rolę i walory bojowe na polu walki. Na przykład, obrona powietrzna Iraku była zupełnie nieskuteczna. Czy jednak wobec tak zdecydowanej przewagi przeciwnika miała jakiekolwiek szanse ? Czy wyeliminowanie wskazanych wcześniej jej błędów mogło zmienić sytuację ? Raczej nie. Nie można natomiast oceniać obrony powietrznej Sprzymierzonych, ponieważ ich wojska nie były zagrożone uderzeniami ze strony przeciwnika. Potencjał uderzeniowy Iraku został bowiem całkowicie obezwładniony. Abstrahując od różnicy potencjałów stron tego

konfliktu, wnioski te wzmacniają dość powszechnie akceptowaną tezę, że jednym z podstawowych warunków skuteczności walki o przewagę w powietrzu jest posiadanie i użycie w miarę zrównoważonych sił defensywnych i ofensywnych. Decydujące znaczenie mają jednak działania ofensywne, prowadzące do obezwładnienia potencjału uderzeniowego przeciwnika. Natomiast głównym celem działań defensywnych (obrony powietrznej) jest zachowanie zdolności bojowej własnego potencjału uderzeniowego.

Interesujące i uniwersalne wnioski z konfliktów zbrojnych w zakresie obrony powietrznej dotyczą rozwiązań szczegółowych i taktyki.

Wobec rosnących możliwości współczesnego rozpoznania, walki radioelektronicznej i lotnictwa uderzeniowego, mało żywotne okazały się przeciwlotnicze systemy rakietowe, szczególnie średniego i dużego zasięgu. Wyspecjalizowane lotnicze środki rażenia (głównie rakiety) były bardzo skuteczne w ich niszczeniu. Największą żywotność wykazały tzw. środki masowej (bezpośredniej) obrony przeciwlotniczej – przenośne przeciwlotnicze zestawy rakietowe, artyleria przeciwlotnicza i inne środki lufowe. Były one bardzo skuteczną i w zasadzie jedyną bronią przeciwko śmigłowcom, np. w Afganistanie. Skuteczność bojowa tego typu środków w walce z samolotami, mierzona prawdopodobieństwem zniszczenia celu, była niezbyt wysoka. Także zasięg ogniowego oddziaływania w płaszczyźnie poziomej i pionowej sięga zaledwie kilku kilometrów. Decydujące znaczenie dla przydatności na polu walki miała masowość ich zastosowania, co zapewniało tworzenie silnej strefy ognia na małych wysokościach, a także niemal pełna autonomiczność, to znaczy niezależność od zautomatyzowanych systemów dowodzenia i środków rozpoznania. Te walory spowodowały, że lotnictwo myśliwsko-bombowe zostało zmuszone do zmiany taktyki atakowania obiektów naziemnych – zrezygnowano z ataków z małych wysokości, co jeszcze bardzo niedawno traktowano jako jeden z podstawowych taktycznych sposobów pokonywania systemów obrony powietrznej (Zatoka Perska,

Kosowo).

Nowe konflikty zbrojne to takie, w których istotą użycia sił zbrojnych jest wsparcie pokojowych działań instytucji międzynarodowych (ONZ, NATO ...) dla osiągania celów politycznych, bez wprowadzania regularnych jednostek wojskowych na terytorium innego państwa. W najnowszych próbach zdefiniowania celów tego typu działań mówi się o „wymuszaniu odpowiednich zachowań lub decyzji politycznych (np. Husajna, Miloszevicia) poprzez naciski militarne – odstraszanie militarne i/lub interwencję zbrojną. Nie są to konflikty tożsame z operacjami wsparcia pokoju, które mają znacznie szerszy zasięg i są klasyfikowane według nieco innych kryteriów, zgodnie z którymi, na przykład, działania sił powietrznych Sprzymierzonych w Zatoce Perskiej były elementem operacji pokojowej, podobnie jak w Kosowie. Z uwagi na cele polityczne tych operacji jest to w pełni uzasadnione. Utrudnia jednak przejrzyste ujęcie nowych elementów zastosowań bojowych sił powietrznych z punktu widzenia sztuki operacyjnej i relacji z innymi rodzajami sił zbrojnych. Niewątpliwie między użyciem sił powietrznych w Zatoce i w Kosowie istnieje bardzo wiele wspólnych elementów operacyjnych, ale różnice są fundamentalne. W Zatoce siły powietrzne tworzyły warunki dla rozstrzygającej operacji lądowo-morskiej, a w Kosowie prowadziły samodzielną operację, mającą doprowadzić do osiągnięcia celów politycznych bez udziału innych rodzajów sił zbrojnych.

Wydaje się więc, że można wyróżnić kilka cech charakteryzujących nowe zastosowania sił powietrznych.

a. Współczesnym siłom powietrznym powierza się szereg zadań wykonywanych w pełni samodzielnie, bez udziału innych rodzajów sił zbrojnych i wojsk.

b. W niektórych wypadkach działania sił powietrznych są związane bezpośrednio z osiąganiem celów politycznych.

c. Siły powietrzne spełniają coraz większą rolę w zapobieganiu

fliktom zbrojnym i w ich rozwiązywaniu.

Jest to możliwe dzięki rosnącym ich możliwościom w zakresie zasięgu bojowego oddziaływania, precyzji i siły uderzeń oraz potencjałowi rozpoznania powietrzno-kosmicznego.

W zależności od skali konfliktu i jego charakteru, cele i zadania sił powietrznych były zróżnicowane.

Uderzenia na Libię i Irak miały na celu wymuszenie odpowiednich zachowań przywódców politycznych w sprawach terroryzmu państwowego i produkcji broni masowego rażenia.

Po zakończeniu wojny w Zatoce Perskiej zadaniem sił powietrznych było nadzorowanie przestrzegania przez Irak warunków rozejmu.

W operacji w Kosowie siłom powietrznym sformułowano cele i zadania na niespotykaną dotąd skalę. Miały one bowiem samodzielnie osiągnąć cel polityczny.

We wszystkich tych operacjach zakres podstawowych zadań sił powietrznych (operacyjnych i taktycznych) w zasadzie nie różnił się od zadań wykonywanych w klasycznych konfliktach zbrojnych. Były to głównie znane powszechnie: rozpoznanie powietrzno-kosmiczne, walka o przewagę w powietrzu, zwalczanie sił lądowych i morskich oraz systemu obronnego przeciwnika, walka radioelektroniczna, transport powietrzny. Natomiast znacząco różnił się zakres oraz sposób wykonywania poszczególnych zadań, wynikający ze specyficznych uwarunkowań i wymagań użycia sił powietrznych. Wybór obiektów uderzeń lotniczych i rakietowych oraz sposób (sposoby) ataku najczęściej był uwarunkowany trzema charakterystycznymi czynnikami:

- Był podyktowany niemal bezpośrednio celami politycznymi. Czasami wybór nawet pojedynczych obiektów uderzeń następował w wyniku decyzji politycznych na wysokim szczeblu. Tak ścisłych bezpośrednich

powiązań działań sił powietrznych (chyba także sił zbrojnych) z działa-

niami politycznymi nie notowano nigdy dotąd.

- Standardem stało się założenie, aby operacje pokojowe, w tym operacje sił przeprowadzać bez strat własnych lub przy ich minimalizacji.
- Szczególną wagę przywiązuje się do przestrzegania konwencji międzynarodowych w zakresie ochrony ludności cywilnej.
- Siły powietrzne maja zapewniać prowadzenie operacji zbrojnych i osiąganie ich celów politycznych bez wprowadzania wojsk na terytorium innego państwa. Tylko one mogą sprostać takiemu wymaganiu.

To właśnie powyższe założenia i wymagania miały decydujący wpływ na wybór sposobów działań bojowych sił powietrznych.

2. CHARAKTERYSTYCZNE CECHY WSPÓŁCZESNYCH SIŁ POWIETRZNYCH

Przedstawione w syntetycznym ujęciu doświadczenia z konfliktów zbrojnych wskazują jednoznacznie na dynamiczny rozwój sił powietrznych w okresie powojennym, szczególnie w ostatnim dwudziestoleciu. Nie ulega także wątpliwości, że jest to rozwój jakościowy. Powstało wiele opracowań i publikacji, w których charakteryzuje się tę nową jakość. Wprowadzono nawet do teorii nowe pojęcia „potęga powietrzna" lub „potęga powietrzno-kosmiczna" (air and space power), które są syntezą szczególnych właściwości i możliwości współczesnych sił powietrzno-kosmicznych.

Dla celów teoretycznych i większej przejrzystości dokonywanych analiz, można wyróżnić trzy grupy cech charakteryzujących współczesne siły powietrzne lub inaczej mówiąc, trzy punkty widzenia na tę charakterystykę:

- potencjał bojowy - środki walki sił powietrznych;
- siły powietrzne jako system;
- cechy operacyjne sił powietrznych.

Do środków walki sił powietrznych zaliczamy z reguły samoloty różnych typów, rakiety, śmigłowce i środki obrony przeciwlotniczej (OPL).

Trudno charakteryzować samoloty bez ich powiązania z określonym rodzajem lotnictwa. Natomiast głównym kryterium podziału na rodzaje lotnictwa wojskowego jest ich przeznaczenie. Propozycja takiego podziału została ujęta w opracowaniu wydanym przez Dowództwo WLOP[19], gdzie sformułowano następującą definicję.

Lotnictwo wojskowe to ogół statków powietrznych (samolotów, śmigłowców, środków bezzałogowych), przeznaczonych do wykonywania różnych funkcji wojskowych, takich jak: niszczenie celów powietrznych, na-

---

[19] Zarys użycia lotnictwa wojskowego. WLOP, 1998r.

ziemnych i morskich; rozpoznanie powietrzne; transport powietrzny; zadania specjalne i pomocnicze.

Biorąc za podstawę powyższą definicję i przeznaczenie jako główne kryterium, wyróżniono następujące rodzaje lotnictwa:

- Lotnictwo strategiczne - dalekiego zasięgu.
- Lotnictwo taktyczne (operacyjne, frontowe).
- Lotnictwo obrony powietrznej.
- Lotnictwo wojsk lądowych.
- Lotnictwo transportowe - strategicznego przeznaczenia.
- Lotnictwo zabezpieczające - walka radioelektroniczna, tankowanie powietrzne, wczesne wykrywanie i naprowadzanie.

Lotnictwo strategiczne jest przeznaczone do działań na dalekim zapleczu przeciwnika i niszczenia jego potencjału militarnego, ekonomicznego i ośrodków polityczno-administracyjnych. Rzadziej jest wykorzystywane do zwalczania obiektów o znaczeniu operacyjno-taktycznym.

Zasadniczy potencjał bojowy (uderzeniowy) lotnictwa strategicznego tworzą ciężkie i średnie samoloty bombowe dalekiego zasięgu, przystosowane do przenoszenia bomb jądrowych i pocisków rakietowych klasy "powietrze-powierzchnia". Potencjał ten uzupełniają samoloty rozpoznania strategicznego, tankowania powietrznego (samoloty-cysterny) i samoloty transportowe. Te ostatnie to samoloty ciężkie, przystosowane do transportu wojsk, sprzętu, zaopatrzenia i desantów o znaczeniu operacyjno-strategicznym na dużą odległość (między kontynentami).

Lotnictwo taktyczne to obecnie podstawowa część lotnictwa wojskowego, wykonująca główne jego zadania związane ze zwalczaniem celów powietrznych, naziemnych i nawodnych oraz rozpoznaniem powietrznym w skali taktycznej, ale często także w skali operacyjnej.

Podstawowy potencjał lotnictwa taktycznego stanowią samoloty bojowe, do których zalicza się: samoloty myśliwsko-bombowe (przeważające

liczebnie), bombowe, szturmowe, myśliwskie i rozpoznawcze.

Samoloty myśliwsko-bombowe są przeznaczone do zwalczania zarówno celów powietrznych, jak i naziemnych (nawodnych) o małych i średnich rozmiarach. W ograniczonym zakresie mogą być także wykorzystane do prowadzenia rozpoznania powietrznego. W większości państw są one głównym potencjałem uderzeniowym sił powietrznych.

Głównym przeznaczeniem samolotów szturmowych jest zwalczanie w strefie taktycznej obiektów ruchomych, maskowanych, o małych rozmiarach. Z reguły wykonują one zadania na korzyść wojsk lądowych i z tej racji są często nazywane „samolotami wsparcia ogniowego wojsk lądowych" lub „samolotami pola walki".

W składzie bojowym lotnictwa taktycznego państw bogatszych oraz koalicji występują samoloty bombowe, które wykonują uderzenia na obiekty naziemne i nawodne - z reguły o większych rozmiarach i znaczeniu operacyjnym.

Samoloty myśliwskie są wyspecjalizowane, głównie poprzez walory manewrowe i uzbrojenie, w zwalczaniu celów powietrznych i osłonie innych rodzajów lotnictwa podczas wykonywania przez nie zadań bojowych.

Samoloty rozpoznawcze, w składzie lotnictwa taktycznego, są przeznaczone do zdobywania informacji o wojskach i obiektach przeciwnika, terenie, pogodzie, sytuacji skażeń - na korzyść wszystkich rodzajów wojsk.

Samoloty i śmigłowce transportowe wykonują zadania dotyczące przewozu wojsk, sprzętu, zaopatrzenia, ewakuacji rannych, przewozu i wysadzania desantów powietrznych oraz grup specjalnych.

Skład bojowy lotnictwa taktycznego uzupełniają samoloty pomocnicze - łącznikowe, sanitarne i inne.

Lotnictwo obrony powietrznej tworzą charakteryzowane samoloty myśliwskie, które obok naziemnych środków OPL stanowią podstawowy potencjał operacyjny narodowych i koalicyjnych systemów obrony powietrz-

nej.

Lotnictwo wojsk lądowych jest obecnie w większości państw integralnym elementem struktury organizacyjnej wojsk lądowych, jako rodzaju sił zbrojnych. W jego skład bojowy wchodzą przede wszystkim śmigłowce różnych typów (bojowe , transportowe i pomocnicze), a w ostatnim okresie w coraz większym stopniu środki bezzałogowe. Śmigłowce (szczególnie bojowe) przejęły znaczną część zadań taktycznych wykonywanych do niedawna na korzyść wojsk lądowych przez lotnictwo myśliwsko-bombowe, szturmowe i rozpoznawcze.

Lotnictwo zabezpieczające - to lotnictwo wyposażone w samoloty i śmigłowce przeznaczone do tworzenia korzystnych warunków wykonywania zadań przez pozostałe rodzaje lotnictwa, a nawet przez całe siły powietrzne. W jego skład wchodzą przede wszystkim samoloty walki radioelektronicznej, tankowania powietrznego oraz wczesnego wykrywania i naprowadzania. Samoloty te stanowią jedne z głównych elementów infrastruktury współczesnych sił powietrznych.

Lotnictwo morskie jest jednym z rodzajów wojsk marynarki wojennej. W jego skład wchodzą samoloty i śmigłowce podobnych typów i o porównywalnych możliwościach jak w siłach powietrznych. Pod względem konstrukcyjnym i wyposażenia pokładowego są one jednak przystosowane do wykonywania tzw. zadań morskich.

Przedstawiony podział na rodzaje lotnictwa i występujące w nich samoloty i śmigłowce jest oczywiście podziałem teoretycznym, jednym z możliwych. Wydaje się, że jest on uzasadniony i logiczny z punktu widzenia przeznaczenia bojowego rodzajów lotnictwa. Podobnie (bardzo umownie) należy traktować nazewnictwo w odniesieniu do typów samolotów, to znaczy także biorąc za podstawę ich przeznaczenie. W literaturze można bowiem spotkać wiele innych nazw, np. taktyczny myśliwiec lub myśliwiec bombardujący.

Najwięcej problemów terminologicznych powstało od momentu wprowadzenia do uzbrojenia sił powietrznych tzw. samolotów wielozadaniowych. Są one tak nazywane zarówno przez producentów, jak i użytkowników. Jeden taki typ samolotu (np. F-16, F-18, TORNADO itp.) , poprzez zastosowanie odpowiednich wersji uzbrojenia i wyposażenia pokładowego, może bowiem być wykorzystywany do wykonywania różnych zadań - myśliwskich, szturmowych, rozpoznawczych i innych. Z tych względów samoloty tych samych typów, ale różnych wersji, występują w składach bojowych kilku rodzajów lotnictwa. Typowym przykładem mogą być samoloty szturmowe, które w klasycznej wersji niemal zanikają. Są natomiast samoloty wielozadaniowe przystosowywane do wykonywania zadań szturmowych.

Dynamiczny rozwój samolotów wielozadaniowych można więc uznać za jedną z charakterystycznych cech współczesnego lotnictwa. Jak już sygnalizowano, są one przystosowane do wykonywania bardzo szerokiej gamy zadań: rozpoznania powietrznego; uderzeń na obiekty naziemne i nawodne; walk powietrznych. Dysponują bogatym wyposażeniem pokładowym (awioniką) oraz wielowariantowym i skutecznym uzbrojeniem. Z tych względów samoloty te stanowią dominujący element, także pod względem liczebnym, w potencjałach bojowych lotnictwa nowoczesnych sił powietrznych.

Na tym tle wiele dyskusji, a nawet kontrowersji wzbudza znaczenie i przyszłość wyspecjalizowanych samolotów myśliwskich, przeznaczonych wyłącznie do walk powietrznych. W zasadzie samoloty o takich właściwościach produkuje obecnie jedynie Rosja, chociaż najnowsze z nich mają także pewne cechy wielozadaniowości. Przeważa opinia, że pod względem manewrowości są to najlepsze obecnie myśliwce na świecie. Problem polega głównie na tym, że mogą one uzupełniać, ale nie mogą zastępować samolotów wielozadaniowych. Natomiast posiadanie dwóch typów samolotów nie jest najlepszym rozwiązaniem pod względem ekonomicznym.

Bardzo dynamicznie rozwijającym się, ilościowo i jakościowo, rodzajem lotnictwa jest lotnictwo transportowe. Jest to cała gama samolotów transportowych, od najcięższych do bardzo małych, przystosowanych do startów i lądowań w warunkach polowych. Niewątpliwie lotnictwo transportowe stało się współcześnie jednym z podstawowych środków przewozu wojsk, zaopatrzenia i uzbrojenia.

Zdaniem wielu specjalistów, największy postęp technologiczny i pod względem zastosowania bojowego obserwujemy w rozwoju samolotów zaliczanych do lotnictwa zabezpieczającego, a przeznaczonych do wykonywania bardzo wyspecjalizowanych zadań - rozpoznania, wykrywania i naprowadzania, walki radioelektronicznej, tankowania powietrznego. Samoloty te nie tylko wykonują ważne zadania, ale są także jednym z głównych komponentów współczesnych sił powietrznych.

Drugim podstawowym elementem potencjału bojowego sił powietrznych, obok samolotów, są naziemne środki obrony powietrznej. W zależności od przyjętego kryterium, w literaturze można spotkać dość zróżnicowany ich podział na rodzaje, klasy itp. - np. według przeznaczenia lub charakterystyki taktyczno-technicznej.

Najogólniejszy podział OP prezentuje w swoich opracowaniach B. Zdrodowski[20], który wyróżnia:

- obronę przeciwlotniczą ;
- obronę przeciwrakietową ;
- obronę przeciwkosmiczną.

Obrona przeciwrakietowa i przeciwkosmiczna wiąże się z najnowszymi osiągnięciami techniki, a ich szczegółowa analiza wymaga oddzielnego opracowania.

W niniejszym opracowaniu skoncentrujemy się więc tylko na obronie

przeciwlotniczej.

W celu uproszczenia i przejrzystości wywodu, podzielmy środki obrony przeciwlotniczej na trzy grupy:

- przeciwlotnicze zestawy rakietowe;
- środki bezpośredniej obrony przeciwlotniczej;
- środki powszechnej obrony przeciwlotniczej.

Współczesne przeciwlotnicze zestawy rakietowe (PZR) charakteryzują się dużym zasięgiem i skutecznością ognia. Z reguły są to zestawy wielokanałowe, co umożliwia jednoczesne ostrzeliwanie kilku, a nawet kilkunastu celów powietrznych. Ich funkcjonowanie i skuteczność są w znaczący sposób zależne od zasilania informacyjnego przez "nadrzędne" systemy rozpoznania i dowodzenia - naziemne, powietrzne i satelitarne. W ostatnich latach PZR stają się jednak bardziej autonomiczne, co wynika głównie z rosnących ich możliwości w zakresie rozpoznania. Najnowsze zestawy, np. PATRIOT, mają także możliwości samodzielnego prowadzenia walki radioelektronicznej. Są to także zestawy mobilne. Stacjonarne ugrupowania bojowe i stanowiska ogniowe, okopane i „zabetonowane", przechodzą już do historii.

Przeciwlotnicze zestawy rakietowe wraz z lotnictwem myśliwskim tworzą zasadniczy potencjał bojowy współczesnych systemów obrony powietrznej, narodowych i koalicyjnych. Ze względu na możliwości bojowe (rozmach i przestrzeń działania), spełniają one istotną rolę w osiąganiu celów i wykonywaniu zadań w skali operacyjnej, głównie w walce o przewagę w powietrzu.

Szczególną rolę w działaniach bojowych wszystkich rodzajów sił zbrojnych spełniają środki bezpośredniej OPL. Charakteryzują się one kilkoma istotnymi cechami bojowymi:

- Są to środki w pełni mobilne - przewoźne lub przenośne.
- Środki bezpośredniej OPL są w pełni autonomiczne, niemal całko-

---

[20] R. Zdrodowski, Podstawy obrony powietrznej, AON, 1998r.

wicie niezależne od "zewnętrznego" zasilania informacyjnego, co nie oznacza, że nie mogą i nie powinny z niego korzystać.

- Zasięg ognia środków bezpośredniej OPL wynosi z reguły kilka kilometrów w płaszczyźnie poziomej i pionowej.
- Środki te mają masowe zastosowanie. Teoretycznie w przenośne środki OPL może być uzbrojony każdy żołnierz, np. w przeciwlotnicze zestawy rakietowe typu STINGER, IGŁA lub GROM.

W walce z samolotami i śmigłowcami przeciwnika, głównie z tymi ostatnimi, jest także wykorzystywane powszechnie stosowane uzbrojenie strzeleckie. Specjaliści nazywają to najczęściej powszechną obroną przeciwlotniczą, która stanowi uzupełnienie i wsparcie dla wyspecjalizowanych środków OPL.

Warto przypomnieć, że doświadczenia konfliktów zbrojnych potwierdziły przynajmniej dwie wielkie zalety środków bezpośredniej i powszechnej OPL na współczesnym polu walki.

Pierwszą zaletą jest bardzo wysoka skuteczność w walce ze śmigłowcami przeciwnika. Wywiera to znaczący wpływ na wymagania konstrukcyjne wobec śmigłowców i na ich taktykę. Drugą zaletą, równie istotną i potwierdzoną w konfliktach, jest wysoka żywotność bojowa środków masowej OPL. Praktycznie bardzo trudno je zniszczyć uderzeniami lotniczymi, właśnie ze względu na masowość, małe rozmiary i rozproszenie w ugrupowaniu bojowym przeciwnika. Nie można ich także obezwładnić elektronicznie. To z tych powodów środki bezpośredniej i powszechnej OPL „przetrwały" we wszystkich konfliktach zbrojnych, pomimo zdecydowanej przewagi w powietrzu jednej ze stron.

Truizmem stało się już twierdzenie o rosnącym znaczeniu, liczebności i możliwościach śmigłowców. Dysponują nimi wszystkie rodzaje sił zbrojnych. Należy jednak podkreślić, że śmigłowce wywarły największy wpływ na rozwój i taktykę, a częściowo także na sztukę operacyjną wojsk lądo-

wych. To one właśnie spowodowały powstawanie jednostek powietrzno-szturmowych, desantowo-szturmowych, aeromobilnych itp., które przenoszą część działań wojsk lądowych (coraz większą) w przestrzeń powietrzną oraz zdecydowanie dynamizują te działania. Śmigłowce stanowią także (obok samolotów) podstawę sił szybkiego reagowania.

Charakterystyczny jest również rozwój konstrukcji śmigłowców o bardzo szerokim spektrum zastosowania bojowego. Są to bowiem śmigłowce bojowe (uderzeniowe), desantowo-szturmowe, transportowe, rozpoznawcze, walki radioelektronicznej oraz przeznaczone do wykonywania całej gamy tzw. zadań specjalnych. Prowadzone są badania i próby zastosowania śmigłowców myśliwskich. Tak szeroki zakres możliwości powoduje, że nowoczesne jednostki powietrzno-szturmowe stają się coraz bardziej samodzielne w wykonywaniu poważnych zadań bojowych, nawet o znaczeniu operacyjnym.

Traktując siły powietrzne jako system, można w nim wyróżnić dwa podstawowe elementy:

- Tradycyjnie rozumiany potencjał bojowy, jako suma ilościowa i jakościowa środków walki (głównie samolotów, śmigłowców i rakiet), co w zarysie przedstawiono wyżej.
- Infrastruktura sił powietrznych, do której zaliczamy głównie systemy rozpoznania i dowodzenia (satelitarne, powietrzne i naziemne) oraz systemy logistyczne.

Do niedawna efektywność czy skuteczność bojową sił powietrznych oceniano głównie przez pryzmat możliwości potencjału środków walki, przy uwzględnianiu elementów infrastruktury. Obecnie dokonuje się istotnych przewartościowań w tym zakresie. Trudno bowiem ocenić, który z wymienionych elementów ma większe znaczenie. Niektórzy teoretycy wojskowi twierdzą, że tym elementem jest infrastruktura. To problem dla specjalistów zajmujących się efektywnością bojową.

Warto jednak powtórzyć i podkreślić, w ślad za wnioskami z konfliktów zbrojnych, podstawową tezę, że siły powietrzne są systemem złożonym, który może wypełniać swoje podstawowe funkcje (tarczy i miecza), kiedy działają efektywnie wszystkie jego elementy. Sparaliżowanie choćby jednego z nich powoduje radykalne obniżenie skuteczności całego systemu. Oznacza to w praktyce, że współczesne samoloty i rakiety przeciwlotnicze są w pełni skuteczne w zasadzie tylko w powiązaniu z nowoczesnymi systemami rozpoznania, dowodzenia, walki radioelektronicznej i logistyki.

Na podstawie przeprowadzonych analiz można przyjąć, że współczesne siły powietrzne stanowią poważny i pod względem szczególnych właściwości i możliwości nieporównywalny z innymi rodzajami sił zbrojnych potencjał bojowy. Uzasadnione wydaje się więc cytowane już pojęcie "potęga powietrzna". W literaturze można jednak spotkać dość zróżnicowaną jego interpretację, chociaż głównie w odniesieniu do szczegółów.

Wojciech Michalak za najważniejsze cechy współczesnych sił powietrznych uznaje elastyczność; zasięg, szybkość i manewrowość.[21] Natomiast odnosząc te cechy do użycia sił powietrznych w kampaniach wojennych, wskazuje na ich wszechobecność, szybkość reagowania, precyzję uderzeń i zdolność do koncentracji wysiłku.

Natomiast Stefan Czmur, charakteryzując doktrynę Sił Powietrznych Stanów Zjednoczonych, jako „szczególne możliwości - to, co siły powietrzne potrafią zrobić najlepiej" wymienia[22]:

- Zdolność wywalczenia przewagi w powietrzu i kosmosie.
- Zdolność wywalczenia przewagi informacyjnej.
- Precyzja w walce, bitwie i operacji.
- Możliwość wykonania globalnego uderzenia.

---

[21] W. Michalak. Doktryna Sił Powietrznych RP. Próba zarysu. Część 1. AON, 1999r.

[22] S. Czmur. Podstawowa Doktryna Sił Powietrznych Stanów Zjednoczonych. Przegląd WLiOP, kwiecień 1999r.

- Możliwość wykorzystania globalnej mobilności.
- Ruchliwe wsparcie bojowe.

Podobnie jak w wielu innych opracowaniach, walkę o przewagę w powietrzu traktuje się jednocześnie jako szczególną możliwość i podstawowe zadanie sił powietrznych. Będzie to przedmiotem rozważań w następnym rozdziale. Warto natomiast zwrócić uwagę na interpretację pozostałych „cech szczególnych".

Przewaga informacyjna – „to zdolność do zbierania, kontrolowania, wykorzystania i ochrony informacji przy braku takich możliwości u przeciwnika". Nie ulega wątpliwości, że współcześnie podstawą uzyskiwania przewagi informacyjnej jest rozpoznanie powietrzne i satelitarne. Mówiąc kolokwialnie „siły powietrzno-kosmiczne widzą najwięcej, najdalej i najdokładniej". We współczesnej wojnie przewaga informacyjna jest traktowana jako jeden z podstawowych warunków uzyskania przewagi strategicznej w skali kampanii i operacji.

Precyzja w działaniach (precyzja uderzeń) najczęściej jest kojarzona z wykorzystaniem lotniczej i rakietowej broni „precyzyjnego rażenia" czy też broni „inteligentnej". Płk dr hab. Stanisław Zajas nazywa tę cechę sił powietrznych zdolnością do wykonywania „chirurgicznych cięć". Należy podkreślić, że precyzja uderzeń lotniczych i rakietowych zależy niemal w równym stopniu od dwóch podstawowych czynników: możliwości środków rażenia (broni precyzyjnej) i precyzji rozpoznania. Jest to problem nie tylko dosłownie rozumianej skuteczności bojowej sił powietrznych, ale także konieczność i możliwość przestrzegania wielu konwencji międzynarodowych, np. w zakresie ochrony ludności cywilnej czy dóbr kultury. W tzw. operacjach poniżej progu wojny, szczególnie w misjach pokojowych, ma to ogromne znaczenie.

3. WOJENNE I POZAWOJENNE ZASTOSOWANIE BOJOWE SIŁ POWIETRZNYCH

W najnowszych opracowaniach teoretycznych oraz doktrynalnych dokumentach NATO z ostatnich pięciu lat najwięcej uwagi poświęca się działaniom innym niż wojna, nazywanym także działaniami pozawojennymi. Na podstawie tych prac trudno jednak znaleźć kryterium pozwalające odróżnić działania pozawojenne od działań wojennych. Planując niniejszą pracę, oczekiwano, że problem ten zostanie rozwiązany poprzez wprowadzenie do sztuki wojennej nowych pojęć i kategorii. Tylko na tym tle można bowiem sformułować teoretyczną dekompozycję zadań sil powietrznych, obrazujących zakres ich zastosowania bojowego, jako jednego z rodzajów sił zbrojnych.

Zakres zadań sił powietrznych w działaniach innych niż wojna bardzo obszernie i wyczerpująco charakteryzują w swojej najnowszej pracy B. Zdrodowski i M. Marszałek[23]. W ślad za wykorzystywanymi materiałami źródłowymi, zadania te dzielą na bojowe i niebojowe. Podział ten nie wydaje się w pełni uzasadniony. Po pierwsze dlatego, że żołnierz z natury swojego zawodu i kompetencji wykonuje z zasady zadania bojowe. Wyjątkiem mogą być misje humanitarne, ale tylko wtedy, kiedy na przykład piloci i samoloty zostają oddelegowane do dyspozycji instytucji cywilnych. Natomiast wykonywanie takich misji z ramienia instytucji wojskowych i na rozkaz przełożonych jest równoznaczne z wykonywaniem zadań bojowych. Takie zasady są fundamentem ukształtowanej przez wieki dyscypliny wojskowej i mentalności żołnierskiej. To jest problem wykraczający poza temat i cele badań, a wyrażony pogląd stanowi zapewne pewien dysonans wobec powszechnie obserwowanych obecnie tendencji, szczególnie w NATO. Jedną

---

[23] Zdrodowski B. Marszałek M. Wybrane problemy użycia sił powietrznych w działaniach innych niż wojna. Warszawa, 2001.

z tych tendencji jest zastępowanie klasycznych pojęć i kategorii sztuki wojennej sformułowaniami, które ukazują siły zbrojne w świetle bardziej „humanitarnym". Nawet w odniesieniu do typowych działań zbrojnych eksponuje się ich cele polityczne, pokojowe, demokratyczne itp. Wprowadza się i rozszerza pojęcia działania inne niż wojna oraz „działania niebojowe". Ponieważ nie zajmowano się szerzej tym problemem, to można jedynie sformułować bardzo ogólną i wstępną hipotezę: Wprowadzanie nowych pojęć i kategorii do sztuki wojennej jest w pełni uzasadnione, ale ich zastępowanie wymaga głębszych analiz.

Być może bardziej uzasadnione będzie rozwijanie innego podziału, według innych kryteriów, na działania zbrojne i niezbrojne. Typowym przykładem „niezbrojnych działań bojowych" może być rozpoznanie powietrzne. Powyższe uwagi nie zmieniają jednak opinii, że w porównaniu z innymi pracami w cytowanym opracowaniu dokonano najbardziej kompetentnej i „zbilansowanej" merytorycznie dekompozycji zadań sił powietrznych w działaniach innych niż wojna. Do zadań tych zaliczono.

Operacje wsparcia pokoju (Peace Support Operations). Ich istotą jest wzmacnianie wysiłków dyplomatycznych, zmierzających do ustanowienia i utrzymania pokoju. Operacje te podzielone zostały na dwie „kategorie".

Operacje wymuszania pokoju, w których siły powietrzne wspierają cel główny operacji pokojowej poprzez działania zbrojne, często w formie operacji powietrznej. Wykonują typowe dla nich zadania operacyjne i taktyczne: rozpoznanie, wsparcie lotnicze, izolacja lotnicza, obrona powietrzna, transport powietrzny.

Operacje utrzymania pokoju. Utrzymanie pokoju najczęściej oznacza w praktyce kontrolę przestrzegania zawieszenia broni, rozejmu itp. W tego rodzaju operacjach typowymi zadaniami sil powietrznych są: rozpoznanie, obserwowanie, patrolowanie, transport lotniczy.

Wymuszanie sankcji (Enforcement of Sanctions) ekonomicznych wo-

bec danego państwa.

W ramach tego zadania lotnictwo blokuje nielegalny przepływ zakazanych towarów drogą powietrzną. Autorzy wskazują na znaczne trudności w jego realizacji. Konieczny może być bezpośredni kontakt ze statkiem powietrznym, a jeżeli statek ten nie reaguje na sygnały, to zestrzelenie go. Taka sytuacja z pewnością będzie mieć złożone międzynarodowe konsekwencje polityczne.

Ochrona żeglugi (Protection of Shipping). Najczęściej może to być osłona konwojów morskich na wodach międzynarodowych, chociaż nie tylko.

Uderzenia i rajdy (Strikes and Raids). Ich istotą jest wykorzystanie właściwości bojowych lotnictwa w celu natychmiastowego uzyskiwania rezultatów i szybkiego wycofania się z rejonu działań. Można mieć wątpliwości co do tego czy jest to zadanie, czy sposób działań. Powołanie się na przykład operacji EL DORADO CANYON w 1986 roku w Libii wydaje się jednak w pełni trafne.

Wymuszanie przestrzegania stref zakazu (Enforcing Exlusion Zones). Dotyczy to, na przykład, zakazu wykonywania lotów w określonej przestrzeni, rozmieszczenia lub przemieszczania wojsk w określonym rejonie. Siły powietrzne zapewniają kontrolę przestrzeni powietrznej w wyznaczonym rejonie, a w określonej sytuacji wymuszają przestrzeganie zakazów w przestrzeni powietrznej, na lądzie i na morzu poprzez odstraszanie, a nawet interwencję zbrojną. Typowym przykładem są działania sił powietrznych po zakończeniu konfliktu w Zatoce Perskiej.

Wsparcie kontroli zbrojeń (Arms Control Support), które zaliczone zostało do działań niebojowych. Głównym zadaniem sił powietrznych byłoby rozpoznanie.

Wsparcie operacji wewnątrz własnego państwa (Domestic Support Operations). W zadaniu tym wyróżniono: wojskowe wsparcie władz cywil-

nych; wojskowe wsparcie agencji wymuszających przestrzeganie prawa.

Lotnictwu przypisuje się następujące zadania: transport materiałów; transport środków medycznych i ewakuację medyczną; transport żywności.

Pomoc humanitarna poza granicami kraju (Foreign Humanitarian Assistance). Jest wiele przykładów tego typu operacji – Somalia, Rwanda, Kurdowie.

Walka z terroryzmem (Combating Terrorism). Siły powietrzne wykonują głównie zadania: rozpoznanie, transport powietrzny, bojowe poszukiwanie i ratownictwo, wsparcie lotnicze, izolację lotniczą. W skrajnych sytuacjach mogą wykonać atak strategiczny.

Zapewnienie swobody nawigowania (Ensuring Freedom of Navigation). Są to działania polegające na ochronie samolotów, załóg i pasażerów nad obszarami międzynarodowymi.

Działania ewakuacyjne (Noncombatant Evacuation Operations). Zadania sił powietrznych mogą obejmować zarówno transport powietrzny, jak zbrojne wsparcie oraz osłonę ewakuacji.

Operacje przywracania (Recovery Operations). Głównym celem tych operacji jest zapewnienie „powrotu" (odzyskanie) personelu i sprzętu ważnego dla bezpieczeństwa państwa. Siły powietrzne realizują głównie poszukiwanie i ratownictwo.

Autorzy cytowanej pracy [21] bilansują rodzaje działań innych niż wojna ujmując w tabeli „reprezentatywne przykłady użycia sił powietrznych".

Tabela 3

Typowe działania bojowe
Wymuszanie sankcji (enforcement of sanctions)
Wymuszanie stref zakazu (enforcing exclusion zones)
Ochrona żeglugi (protection of shipping)
Uderzenia i rajdy (strikes and raids)
Typowe operacje niebojowe
Wsparcie kontroli zbrojeń (arms control support)
Wsparcie działań wewnątrz własnego kraju *(domestic support operations)*
Pomoc humanitarna poza granicami kraju (foreign humanitarian assistance)
Pomoc narodom (nations assistance)
Demonstracja (pokaz) siły (show of force)
Operacje, które mogą mieć charakter bojowy lub niebojowy
Walka z terroryzmem (combating terrorism)
Operacje przeciwnarkotykowe (caunterdrug operations)
Zapewnienie swobody nawigowania (ensuring freedom of navigation)
Ewakuacja (noncombatant evacuation operations)
Operacje wsparcia pokoju (peace support operations)
Przywracanie (recovery operations)

Porównując najnowsze prace łatwo można zauważyć różnice, dotyczące głównie stosowanych pojęć i klasyfikacji rodzajów działań oraz zadań sił powietrznych w operacjach pokojowych. J. Karpowicz [5] wyróżnia trzy kategorie operacji pokojowych: *operacje zapobiegania konfliktom; operacje przywracania pokoju; operacje budowania (odbudowywania) pokoju.* Słusznie stwierdza, że odpowiadają im następujące zadania sił zbrojnych (w tym sił powietrznych): **prewencja** (odstraszanie); **wymuszanie** (interwencja zbrojna); **wsparcie** (nadzorowanie, zabezpieczenie logistyczne). Podział

ten, jego zdaniem, jest „ściśle związany z rodzajem zaistniałego kryzysu oraz tym etapem jego rozwoju, w jaki mają ingerować międzynarodowe sił zbrojne". Charakteryzując formy (rodzaje) działań oraz zadania sił powietrznych w operacjach pokojowych, wymienia niemal wszystkie ich rodzaje, ujmowane w innych opracowaniach, jako działania inne niż wojna. Nie jest to błędem. Jeżeli przyjmujemy, że siły powietrzne mogą wykonywać zadania w operacji pokojowej w formie operacji powietrznej, to jest oczywiste, że w ramach tej operacji będą występować z zasady niemal wszystkie typowe rodzaje ich działań (walka o przewagę w powietrzu, izolacja lotnicza, obrona powietrzna, rozpoznanie), ale także takie, które uznane zostały za „działania inne niż wojna", na przykład: uderzenia i rajdy, demonstracja siły (odstraszanie), wymuszanie stref zakazu, wymuszanie sankcji. Wydaje się, że jest to problem definiowania operacji pokojowych i działań innych niż wojna. Każde z tych pojęć jest definiowane z punktu widzenia nieco innych kryteriów. Stosowane w niektórych pracach ich utożsamianie nie wydaje się uzasadnione. Podobny problem dotyczy definiowania istoty działań innych niż wojna. Zwracają na to uwagę Zdrodowski i Marszałek, posługując się przykładem konfliktu w Zatoce Perskiej. Działania rozpoczęły się demonstracją siły koalicji antyirackiej (operacja DESERT SHIELD), połączonej z działaniami dyplomatycznymi i ekonomicznymi. Według przyjętej klasyfikacji, były to działania inne niż wojna. Ponieważ nie przyniosły one oczekiwanych rezultatów, przeprowadzono operację DESERT STORM, która była typową operacją wojenną, w której główną rolę odegrała operacja sił powietrznych. Po jej pomyślnym zakończeniu ponownie prowadzono operacje wojskowe nazywane działaniami innymi niż wojna – wymuszanie zakazu lotów, pomoc humanitarna dla Kurdów. Z punktu widzenia celów całej operacji (przywrócenie pokoju) oraz jej elementów (działania dyplomatyczne, ekonomiczne i wojskowe) była to operacja pokojowa. Jej istotną częścią była natomiast operacja wojenna, prze-

prowadzona w formie połączonej operacji powietrzno-lądowo-morskiej. Ponadto zastosowano w niej kilka form działań innych niż wojna. Jest to dość karkołomna interpretacja teoretyczna, która nie ułatwia zrozumienia istoty i znaczenia udziału sił powietrznych w operacjach pokojowych. Powyższe analizy prowadzą jednak do wniosku, że pojęcie operacje pokojowe nie jest tożsame z działaniami innymi niż wojna. Pod wieloma względami jest to pojęcie szersze. W różnych kategoriach operacji pokojowych mogą bowiem występować (z reguły występują) niemal wszystkie wojenne i pozawojenne formy użycia (rodzaje działań) sił powietrznych. Klasyfikowanie operacji pokojowych jako jednego z rodzajów działań sił zbrojnych innych niż wojna (także sił powietrznych) nie jest więc w pełni uzasadnione.

Analiza literatury przedmiotu badań wskazuje także jednoznacznie, że rodzaje działań sił powietrznych oraz ich zadania można klasyfikować według różnych kryteriów. Według jednego z nich można wyróżnić działania (operacje) prowadzona na terytorium własnego kraju lub koalicji i poza jego granicami. Taki podział zaprezentowano poniżej[24].

- Sojusznicze działania obronne sił powietrznych NATO (w tym sił powietrznych RP) w obszarze polski.
- Udział sił powietrznych RP w sojuszniczych działaniach obronnych w obszarze innych państw NATO.
- Udział sił powietrznych RP w działaniach sojuszniczych lub koalicyjnych (misjach) poza obszarem państw NATO.
- Samodzielne działania obronne w obszarze polski.

Podział ten został przyjęty na tle głównego problemu badawczego w cytowanej pracy, którego istotą było sformułowanie roli i miejsca polskich sił powietrznych w sojuszniczym systemie obronnym NATO. Z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa oraz idei „wspólnej obrony", za najważniej-

---

[24] Polskie siły powietrzne w NATO. MON, 2000.

sze uznano dwa pierwsze zadania, które wynikają z głównych zobowiązań sojuszniczych. Zobowiązania te nakazują jednak także udział w sojuszniczych lub koalicyjnych operacjach sił powietrznych poza obszarem NATO.

Powyższy podział ma znaczenie ogólniejsze, nie tylko w odniesieniu do polskich problemów bezpieczeństwa i roli naszych sił powietrznych w NATO.

Po pierwsze, operacje obronne na terytorium jakiegokolwiek państwa lub sojuszu różnią się od operacji (działań) prowadzonych przez tzw. siły zadaniowe poza tym terytorium.

Po drugie, warto zwrócić uwagę, że wszystkie dotychczasowe operacje sojusznicze i koalicyjne NATO, prowadzone poza jego obszarem, to operacje pokojowe lub różne formy działań innych niż wojna. To właśnie tworzy specyficzne i trudne uwarunkowania strategiczne, operacyjne i taktyczne dla realizacji zadań bojowych przez siły powietrzne. Specyficzne cele i warunki tych operacji są zasadniczą przesłanką podjęcia badań w obszarze, który roboczo nazwano jako „nowe zastosowania sil powietrznych". Najnowszą pracą teoretyczną na ten temat jest książka W. MICHALAKA[25]

Wysoka ranga i aktualność podjętego tematu badawczego nie podlegają dyskusji. Dominacja w przestrzeni powietrznej i kosmicznej stała się bowiem współcześnie jednym z podstawowych warunków sukcesu w walce zbrojnej. Należy zgodzić się ze sformułowaną we wstępie książki tezą, że jest to problem powszechnie doceniany, ale nie w pełni spenetrowany pod względem naukowym. Szczególnie odczuwalny jest brak syntez teoretycznych, odnoszących się do praktyki zastosowania sił powietrznych w najnowszych konfliktach zbrojnych (głównie ostatniego dwudziestolecia), które wniosły zupełnie nową jakość do sztuki wojennej. Wydane w ostatnim czasie opracowania teoretyczne mają charakter przyczynkowy. Są to głównie artykuły. Uczelnie wojskowe odczuwają natomiast brak podręczników,

---

[25] Michalak W. Dominacja z powietrza. Warszawa 1999

traktujących o teoretycznych podstawach walki o dominację w przestrzeni powietrznej i kosmicznej. Jak słusznie zauważa Autor, ostatnie polskie badania na szerszą skalę i opracowania naukowe dotyczące tej problematyki datują się sprzed około dwudziestu lat. Dynamika rozwoju sił powietrznych i doraźne potrzeby spowodowały natomiast, że powstało szereg tzw. dokumentów normatywnych i założeń doktrynalnych, będących podstawą użycia tych sił we współczesnych konfliktach zbrojnych. Dokumenty te nie mają jednak solidnych podstaw teoretycznych, co powoduje, że często są one niespójne - są właśnie „doraźne".

Książka jest udaną próbą wypełnienia tej luki, poprzez sformułowanie syntetycznych podstaw teoretycznych użycia sił powietrznych w walce o dominację w przestrzeni powietrznej.

Autor bardzo trafnie formułuje główne problemy (pytania) badawcze:

- Jakie są światowe i polskie poglądy na przewagę i panowanie w powietrzu?
- Jakie determinanty wyznaczają dominację w powietrzu?
- Jaka jest partycypacja rodzajów sił zbrojnych w walce o dominację w powietrzu i jakie są tendencje zmian w tym zakresie?
- W jaki sposób stosować współczesne zasady sztuki wojennej w walce o dominację w powietrzu?
- Jakie są skuteczne formy walki o dominację w powietrzu - w wymiarze operacyjnym i taktycznym?

Przedmiotem analiz były głównie współczesne siły powietrzne oraz ich walka o przewagę i panowanie w powietrzu, ale w szerokim zakresie uwzględniono także pozostałe rodzaje sił zbrojnych. Krytycznej ocenie poddano przestarzałe, ale obecne ciągle w literaturze poglądy, będące pozostałością po Układzie Warszawskim. Wydaje się jednak, że ważniejsza jest krytyczna analiza założeń doktrynalnych „obowiązujących" w Sojuszu Północnoatlantyckim.

Autor wprowadza nowe pojęcia do teorii użycia sił powietrznych, które mogą mieć istotne znaczenie dla weryfikacji niektórych kategorii i zasad sztuki wojennej. Jednym z tych pojęć jest ujęta w tytule książki „dominacja z powietrza". Oznacza ona najwyższy stopień dominacji powietrznej, to znaczy taki, kiedy siły powietrzne, wspierane przez wojska lądowe i marynarkę wojenną, mogą skłonić przeciwnika do kapitulacji, nawet bez konieczności zajmowania jego terytorium przez wojska lądowe.

Dotychczas w literaturze funkcjonują dwa podstawowe pojęcia: przewaga i panowanie w powietrzu. Ich istota i znaczenie pojęciowe są dostosowane do klasyki wojennej, a szczególnie do sytuacji, kiedy przedmiotem konfliktu i politycznym celem wojny jest zdobycie lub odzyskanie określonego terenu (terytorium). Przy takich założeniach, zdobywanie przewagi i panowania w powietrzu służy przede wszystkim tworzeniu warunków prowadzenia kampanii (operacji) przez ten rodzaj sił zbrojnych, który spełnia główną rolę w osiąganiu wspomnianych celów politycznych (np. zajęcia terytorium). Chodzi głównie o tzw. rozstrzygające operacje lądowe, ale także morskie. Autor słusznie jednak wykazuje i uzasadnia, że współcześnie pojawił się nowy rodzaj konfliktów i nowe formuły politycznych celów wojny, w których nie eksponuje się, a nawet nie wymienia „zdobyczy terenowych". Ich istotą jest natomiast wymuszenie określonych zachowań politycznych poprzez interwencję zbrojną. Ostatnie konflikty zbrojne wskazują wyraźnie, że podstawową formą takiego wymuszania są szeroko rozumiane operacje powietrzne.

Należy zgodzić się z Autorem, że dominacja powietrzna stała się sposobem użycia sił zbrojnych (zwłaszcza sił powietrznych) i osiągania militarnych oraz politycznych celów wojny lub interwencji zbrojnej.

Nie podważa to znaczenia przewagi i panowania w powietrzu w odniesieniu do „klasycznych" konfliktów , w których celem (lub jednym z celów) działań zbrojnych jest zdobywanie, odzyskiwanie lub utrzymanie terenu (te-

rytorium). W takich konfliktach strategiczną i operacyjną rolą sił powietrznych jest przede wszystkim tworzenie warunków dla prowadzenia połączonych operacji lądowo-powietrzno-morskich. Warto dodać, a nawet wyeksponować, że jest to jeden z głównych problemów i warunków skutecznego prowadzenia operacji obronnej na terytorium własnego państwa lub sojuszu.

Autor formułuje trzy stopnie dominacji w przestrzeni powietrznej:

1. Przewaga w powietrzu (najniższy), która może mieć skalę lokalną i ogólną.

2. Panowanie w powietrzu (średni), zdobywane i utrzymywane głównie w wojnie klasycznej.

3. Dominanta powietrzna (najwyższy), zdobywany i utrzymywany w wojnie prowadzonej sposobem dominacji powietrznej.

W książce zaprezentowano szczegółowe analizy i porównania poglądów NATO, Układu Warszawskiego i polskich w zakresie teorii panowania i przewagi w powietrzu. Autor porządkuje podstawowe pojęcia i definicje. Krytycznej analizie poddano sformułowane w literaturze kryteria zdobywania dominacji w przestrzeni powietrznej, do których zaliczono:

- Uzyskanie i utrzymanie korzystnego stosunku sił w lotnictwie.
- Obezwładnienie głównych elementów systemu obrony powietrznej przeciwnika.
- Obezwładnienie infrastruktury sił powietrznych przeciwnika.
- Kilkukrotne zmniejszenie możliwości bojowych przeciwnika, jako pochodna spełnienia trzech wymienionych wcześniej kryteriów.

Dużo uwagi poświęcono współczesnym koncepcjom prowadzenia walki o dominację w powietrzu, uwzględniając wiodącą rolę sił powietrznych, ale także wojsk lądowych i marynarki wojennej.

Na szczególne podkreślenie zasługują spostrzeżenia Autora, wskazujące na znaczne rozszerzenie się zakresu zadań współczesnych sił powietrznych, które nie mieszczą się w kategoriach sztuki wojennej. Dopiero kształ-

tują się takie pojęcia, jak działania pozawojenne, misje pokojowe, operacje wsparcia pokoju itp. W większości tego typu działań wiodącą rolę spełniają siły powietrzne.

Warto więc, w ślad za Autorem, wymienić kilka cech, charakteryzujących nowe zastosowania sił powietrznych:

- Współczesnym siłom powietrznym powierza się szereg zadań wykonywanych przez nie niemal w pełni samodzielnie, bez udziału innych rodzajów sił zbrojnych.
- W niektórych wypadkach zadania te są związane z samodzielnym osiąganiem celów politycznych.
- Siły powietrzne spełniają główną rolę w zapobieganiu konfliktom zbrojnym.

Bardzo ciekawe i trafne są wnioski Autora, wynikające z analizy radzieckich (Układu Warszawskiego) i amerykańskich koncepcji walki o dominację w przestrzeni powietrznej i kosmicznej. Koncepcje te są dostosowane do sytuacji, kiedy jedna ze stron dysponuje zdecydowanie przeważającym potencjałem bojowym (ilościowym, a szczególnie jakościowym), jeszcze przed lub w momencie rozpoczęcia konfliktu. Dla takiej właśnie sytuacji odnosi się szereg założeń doktrynalnych i teoretycznych „scenariuszy", ujętych we wspomnianych dokumentach i przyczynkowych pracach teoretycznych. W takim kontekście są one niewątpliwie trafne i użyteczne. Natomiast w światowej i polskiej literaturze jest coraz mniej opracowań traktujących o sytuacji odwrotnej, to znaczy o prawidłowościach i zasadach walki o przewagę w powietrzu przez tę ze stron konfliktu, która dysponuje mniejszym od przeciwnika tzw. „wyjściowym" potencjałem bojowym. Należy przy tym zauważyć, że większość klasycznych teorii wojen, operacji czy bitew tworzono, zakładając hipotetycznie zrównoważone lub przybliżone potencjały stron. W takiej sytuacji przewaga jednej z nich wynika głównie z wiedzy i talentu dowódców oraz wyszkolenia żołnierzy. Autor konse-

kwentnie zmierza do tworzenia właśnie uniwersalnych wzorców teoretycznych, wskazując jednocześnie na konieczność ich dostosowywania do sytuacji operacyjnej.

Należy szczególnie wyeksponować problem przewagi informacyjnej. Rozpoznanie powietrzne i satelitarne stały się bowiem podstawowymi źródłami informacji o charakterze i znaczeniu strategicznym, także politycznym. Zdecydowanie zwiększył się i ciągle rośnie zakres jego zastosowania na poziomie operacyjnym przez wszystkie rodzaje sił zbrojnych. Takie możliwości i znaczenie rozpoznania powietrzno-kosmicznego są zasadniczymi powodami i podstawą do formułowania tez o charakterze przyszłej wojny, o rosnącej roli, a nawet przewadze informacji nad „energetycznymi" walorami sił zbrojnych, to znaczy nad potencjałem środków walki. Podobne tezy można odnieść do walki radioelektronicznej.

Wyniki przedstawionych analiz potwierdzają jeden z głównych kierunków rozwoju współczesnych sił zbrojnych. Kierunek ten jest w znacznym stopniu zdeterminowany rosnącym znaczeniem i wewnętrznymi przemianami sił powietrznych. Należy podkreślić, że chodzi nie tylko o siły powietrzne jako wydzielony organizacyjnie rodzaj sił zbrojnych. Samoloty, śmigłowce i wyspecjalizowane środki OPL w coraz większym stopniu przenikają również do wojsk lądowych i marynarki wojennej, przenosząc część ich działań w przestrzeń powietrzną. Są one podstawą rosnącej dynamiki i skuteczności bojowej całych sił zbrojnych. Jest to trend światowy, nie mający alternatywy w wyobrażalnym horyzoncie czasowym.

Zakres zastosowania bojowego sił powietrznych można więc charakteryzować z różnych punktów widzenia, przyjmując za podstawę różne kryteria.

Z punktu widzenia istoty ich udziału we współczesnych operacjach wojskowych, dość wyraźnie zarysował się podział na ich funkcje oraz zadania defensywne i ofensywne (tarczę i miecz). Jest to jednak tylko jedna z możliwych opcji.

Bardziej istotne i przydatne wydaje się dokonanie generalnej syntezy i zobrazowanie zakresu zastosowania współczesnych sił powietrznych w okresie pokoju i wojny.

Dla dokonania takiej interpretacji konieczne jest jednak zdefiniowanie typowych zadań, a raczej grup zadań sił powietrznych. Jest to pewna trudność teoretyczna, ponieważ zadanie ma tradycyjnie bardzo konkretny wymiar i formę. Jest ono ujmowane w dokumentach bojowych z określeniem czasu, miejsca i innych elementów jego wykonania. W pracach teoretycznych definiujemy z reguły rodzaje i charakter zadań wykonywanych przez dany rodzaj sił zbrojnych lub wojsk. Czasami określamy tzw. obszar lub grupę zadań. W takim ujęciu nie zawsze można je precyzyjnie odróżniać od celów i funkcji sił powietrznych.

Na podstawie analizy prac teoretycznych i konfliktów zbrojnych można wyróżnić następujące typowe zadania sił powietrznych:

- Walka o przewagę w powietrzu.
- Obrona powietrzna.
- Zwalczanie systemu obronnego oraz sil lądowych i morskich przeciwnika, które ogólniej można nazwać zwalczaniem szeroko rozumianego potencjału militarnego.
- Rozpoznanie powietrzne i satelitarne (powietrzno-kosmiczne).
- Walka radioelektroniczna.
- Transport powietrzny.

Są to zadania wykonywane zarówno w operacjach sił powietrznych, jak i w operacjach połączonych, ale także w typowych operacjach lądowych lub morskich wspieranych przez sił powietrzne. Ta uwaga wydaje się istotna, ponieważ w większości opracowań ostatnich lat w Polsce zakres zastosowania bojowego sił powietrznych jest określany (przyjmowany) na podstawie doktrynalnych dokumentów (?) NATO, głównie ATP 33 i AJP, które w ostatnim okresie były kilkakrotnie modyfikowane. Niezależnie jednak od wersji w dokumentach tych wyróżnią się rodzaje (kategorie) działań sił powietrznych, które można podzielić na podstawowe (główne) i tzw. wspierające (supporting air operations). We wszystkich kolejnych wersjach wymienia się dwa główne rodzaje działań:

- Walka o przewagę w powietrzu, czasami nazywana zwalczaniem potencjału powietrznego przeciwnika (counter air operations).
- Zwalczanie sił lądowych i morskich (anti-surface force air operations).

W najnowszych dokumentach i pracach dodaje się atak strategiczny oraz rzadziej „rozszerzoną obronę powietrzną".

Natomiast w działaniach wspierających wymienia się szereg bardzo istotnych zadań sil powietrznych, a mianowicie:

- Rozpoznanie i śledzenie.
- Wczesne wykrywanie i ostrzeganie.
- Transport powietrzny.
- Tankowanie powietrzne.
- Poszukiwanie i ratownictwo oraz bojowe poszukiwanie i ratownictwo.
- Operacje (działania) specjalne.

Taki podział bardzo dobrze opisuje i charakteryzuje zakres zadań sił powietrznych na poziomie taktycznym i w odniesieniu do operacji powietrznych. Taka jest idea tych dokumentów, które stanowią podstawowe założe-

nia **doktryny taktycznej sił powietrznych** NATO. Nie obrazują jednak roli i zakresu zadań sil powietrznych w skali strategicznej i częściowo operacyjnej. Typowym przykładem jest potraktowanie rozpoznania, jako jednego z rodzajów działań wspierających wykonywanie zadań głównych.

W odniesieniu do operacji sił powietrznych i na poziomie taktycznym jest to ujęcie słuszne. Doświadczenia ze współczesnych konfliktów zbrojnych i najnowsze prace teoretyczne wskazują natomiast wyraźnie, że rozpoznanie powietrzne, a szczególnie powietrzno-kosmiczne spełnia szerszą rolę na współczesnym polu walki, znacznie wykraczającą poza operacje sił powietrznych. Jest ono wykorzystywane w planowaniu strategicznym zarówno na poziomie politycznym, jak i militarnym. Stanowi istotny element operacji połączonych. Dzisiaj możemy już mówić o powietrzno-kosmicznych operacjach rozpoznawczych. Podobne uwagi dotyczą, chociaż w mniejszej skali, walki radioelektronicznej i transportu powietrznego.Bardziej szczegółowym, ale istotnym problemem teoretycznym jest wyróżnianie obrony powietrznej, jako oddzielnej kategorii działań lub zadania sił powietrznych - szczególnie w sytuacji, kiedy w walce o przewagę w powietrzu wyraźnie eksponuje się jej część defensywną. Są to kategorie działań niewątpliwie bliskie zakresowo. Cześć celów i zadań obrony powietrznej jest tożsama z celami walki o przewagę w powietrzu, a szczególnie z jej elementami defensywnymi. Nie wydaje się możliwe i celowe, aby to zmieniać w sposób radykalny. Można jednak i należy sprecyzować teoretyczne kryteria pozwalające rozumieć i odróżniać te dwa tak ważne zadania (rodzaje działań) sił powietrznych. Głównymi kryteriami powinny być priorytetowe cele i zadania, wynikające z uwarunkowań strategicznych i operacyjnych. Jednym z tych uwarunkowań jest charakter operacji, w której uczestniczą siły powietrzne – czy jest to operacja prowadzona na obszarze własnego państwa lub sojuszu, czy poza jego terytorium. Problem ten można zobrazować i przeanalizować na podstawie porównania wybranych prac teoretycznych i dokumentów.

Dużo uwagi poświęcają temu problemowi B. Zdrodowski i M. Marciniak w cytowanej już pracy „Doktryna powietrzna NATO". Już sam układ opracowania wskazuje na traktowanie obrony powietrznej i walki o przewagę w powietrzu (w pracy przyjęto nazwę „zwalczanie sił powietrznych przeciwnika") jako oddzielnych rodzajów działań. Analiza treści opracowania pozwala wnioskować, że w obydwu tych działaniach istnieje wiele elementów wspólnych, ale występują także różnice.

Na stronie 43 czytamy „ ...w czasie wojny obrona powietrzna NATO ... realizuje zadania związane z wywalczeniem niezbędnego stopnia dominacji w powietrzu oraz osłoną własnego potencjału (cywilnego i wojskowego) przed rozpoznaniem i uderzeniami środków napadu powietrznego (ŚNP) przeciwnika". Natomiast „ ...do głównych zadań obrony powietrznej w czasie pokoju należy ochrona i kontrola obszaru powietrznego oraz ostrzeganie i alarmowanie o zagrożeniu z powietrza ...". W odniesieniu do walki o przewagę w powietrzu Autorzy stwierdzają, że głównym jej cele jest „zapewnienie osłony wojskom własnym i swobody wykorzystania przestrzeni powietrznej własnemu lotnictwu oraz uniemożliwienie lotnictwu przeciwnika na swobodne wykorzystanie tej przestrzeni". Bardziej szczegółowe cele walki o przewagę w powietrzu sformułowano następująco:

- Uzyskanie pożądanego stopnia dominacji w powietrzu.
- Zapewnienie swobody działania w przestrzeni powietrznej, w celu wykonania postawionych zadań.
- Wzbronienie (utrudnienie) przeciwnikowi działań w powietrzu.
- Osłona działań wojsk własnych.

Jako cel aktywnej obrony powietrznej, w ramach walki o przewagę w powietrzu, uznano „ ...uniemożliwienie przeciwnikowi wykonania ataków na osłaniane obiekty". Z celów ogólnych należy wnioskować, że chodzi o osłaniane wojska i obiekty wojskowe.Z analizy (porównania) powyższych sformułowań wynika, że priorytetem w walce o przewagę w powietrzu jest osłona własnych wojsk, w tym lotnictwa, w celu zapewnienia im swobody działania i wykonania postawionych zadań. Natomiast w obronie powietrznej eksponuje się osłonę „własnego **potencjału cywilnego i wojskowego,** ale także udział w walce o przewagę w powietrzu.B. Zdrodowski w Przeglądzie WLiOP[26] stwierdza, że „ ...współczesna obrona powietrzna jest ważnym elementem obronności każdego państwa ...". W dalszej części artykułu czytamy : „Zagrożenia powietrzne w sytuacjach napięć należy rozpatrywać zarówno w odniesieniu do ewentualnego delegowanego kontyngentu sił zbrojnych, bezpośrednio zaangażowanego w rozwiązywanie kryzysu (misje pokojowe, humanitarne itp.), jak i **w stosunku do terytorium państwa.** Z powyższych tez wynika jednoznacznie, że obrona powietrzna to pojęcie bardzo szerokie. Jest ona elementem systemu obronnego państwa i koalicji, a nie tylko rodzajem działań sił powietrznych.

W zintegrowanym systemie obrony powietrznej NATO (NATINADS) obronę powietrzną definiuje się jako „ ...zbiór przedsięwzięć, podejmowanych, aby sprowadzić do zera lub zredukować skuteczność działań powietrznych prowadzonych przez nieprzyjaciela"[27]. W jej celach ogólnych eksponuje się: „ ...zachowanie integralności przestrzeni powietrznej NATO w Europie" oraz „zapewnienie **osłony państw** (sil zbrojnych) przed atakami z powietrza".

Jako najważniejsze zadania w czasie wojny wymienia się:

---

[26] Zdrodowski B. Jakie uwarunkowania wpływają na proces tworzenia nowej jakości systemu obrony powietrznej? Przegląd WliOP, maj 2001.

[27] Zapewnienie nienaruszalności przestrzeni powietrznej jako główne zadanie NATINADS czasu P. MON-WLOP, 1999. Także AAP-6.

- Obrona najważniejszych obiektów (obszarów).
- Maksymalne obniżenie prowadzenia ofensywnych operacji powietrznych przez przeciwnika.
- Tworzenie korzystnych warunków w przestrzeni powietrznej.

Można przyjąć, że w tym ujęciu OP stanowi ważny element strukturalny i funkcjonalny w systemie obronnym państwa i Sojuszu, a w ramach tego systemu bierze udział w walce o przewagę w powietrzu.

E. Zabłocki hierarchizuje cele i zadania obrony powietrznej z punktu widzenia obiektów osłony[28], które dzieli na trzy grupy:

- Wojska operacyjne, w tym siły szybkiego reagowania.
- Bazy i jednostki lotnicze oraz rakietowe.
- Obiekty infrastruktury, w tym logistyczne i komunikacyjne oraz system kierowania państwem i siłami zbrojnymi.

Należy podkreślić, że przedstawiona hierarchia obiektów osłony dotyczą wyłącznie operacji obronnej na terytorium danego państwa. Autor twierdzi, że priorytetowe potraktowanie dwóch pierwszych grup zadań „jest najbardziej adekwatne do koncepcji krótkotrwałego konfliktu zbrojnego". W tych warunkach za główne cele obrony powietrznej uznaje „ ...zachowanie zdolności obronnej oraz zapewnienie możliwości wykonywania lotniczo-rakietowych uderzeń odwetowych". Natomiast obrona obiektów infrastruktury ma zapewnić funkcjonowanie państwa i jego systemu obronnego. Według tej koncepcji obrona powietrzna jest więc elementem systemu obronnego państwa oraz operacji obronnej na jego terytorium.

Reasumując, można przyjąć, że obrona powietrzna i walka o przewagę w powietrzu, szczególnie jej część defensywna, mają porównywalne, a czę-

---

[28] Zabłocki E. Siły powietrzne w systemie obronnym państwa. AON, 1996.

sto te same cele i porównywalne zadania. Różnice dotyczą natomiast priorytetów determinowanych warunkami i charakterem operacji.

W operacji obronnej na terytorium własnego państwa (sojuszu) obrona powietrzna ma dwa, w zasadzie równorzędne cele i zadania. Ich hierarchizowanie może wynikać jedynie z rozwoju sytuacji strategiczno-operacyjnej. Pierwszym z nich jest zachowanie zdolności obronnej państwa, jego systemu kierowania oraz infrastruktury logistycznej, komunikacyjnej i przemysłowej. Drugim zadaniem jest walka o przewagę w powietrzu, w której uczestniczy cały system OP, ale bezpośrednio wydzielone siły i środki (jednostki), koncentrujące się na osłonie własnego potencjału uderzeniowego.

W operacjach prowadzonych poza obszarem państwa (sojuszu), przez tzw. siły zadaniowe, priorytetowym zadaniem sił powietrznych jest walka o przewagę w powietrzu, w której głównym celem obrony powietrznej jest zachowanie zdolności własnego lotnictwa do działań ofensywnych oraz tworzenie warunków do prowadzenia operacji na lądzie i morzu.

Stosunkowo nowym problemem jest obrona przeciwrakietowa, chociaż w pracach teoretycznych jest ona ujmowana już od kilkunastu lat. Najczęściej definiuje się cel tej obrony jako „ ...przeciwstawienie się zagrożeniu atakiem rakiet balistycznych i manewrujących"[29]. Wymienia się trzy formy obrony przeciwrakietowej:

- Obrona aktywna – przechwytywanie i niszczenie rakiet w czasie ich lotu.
- Obrona pasywna – maskowanie, pozoracja, zabezpieczenia w postaci schronów.
- Przeciwdziałanie (prewencja) – niszczenie rakiet, instalacji i fabryk przeciwnika na ziemi.

---

[29] Żygis F. Stefański Cz. Obrona przeciwrakietowa ważnym komponentem systemu obrony powietrznej. Przegląd WLiOP, październik 1999.

Autorzy prezentują kilka programów rozwoju systemów przeciwrakietowych. Należą do nich, między innymi, programy modernizacji przeciwlotniczych systemów rakietowych HAWK i PATRIOT.

Jednym z często stosowanych jest podział zadań sił powietrznych na grupy (rodzaje) wykonywane w okresie pokoju i wojny.

ZAKRES ZADAŃ SIŁ POWIETRZNYCH W OKRESIE POKOJU

Pojęcie „okres pokoju" należy w tym wypadku traktować umownie. Chodzi o taki okres i sytuację, kiedy na terytorium danego państwa nie toczy się klasyczna wojna lub innego typu konflikt zbrojny. W odniesieniu do obecnej sytuacji w Europie oznacza to, że konflikt taki nie ma miejsca na obszarze żadnego z państw NATO. Przy takiej interpretacji (umownej), nie będziemy uważać za okres wojny tego typu sytuacji, w których siły zbrojne Sojuszu biorą udział w zapobieganiu konfliktom lub ich likwidacji poza obszarem państw NATO. Umowność wynika głównie z faktu, że część tych działań ma charakter interwencji zbrojnych, co dotyczy zwłaszcza sił powietrznych. Przyjęto więc, że są to działania „pokojowe", nazywane najczęściej misjami pokojowymi lub operacjami wsparcia pokoju. Przykłady takich działań przedstawiono w pierwszym rozdziale - np. na Bałkanach i w rejonie Zatoki Perskiej.

Biorąc za podstawę powyższą interpretację pojęć pokoju i wojny, możemy przyjąć, że zakres działań sił powietrznych w okresie pokoju obejmuje trzy grupy zadań, które dotyczą bezpieczeństwa państwa (koalicji), operacji pokojowych i misji humanitarnych (rys. 2).

Rys. 2. ZAKRES ZADAŃ SIŁ POWIETRZNYCH W OKRESIE POKOJU

GRUPA ZADAŃ	CELE	FORMY REALIZACJI
1	2	3
Bezpieczeństwo państwa (sojuszu)	Zapewnienie integralności i nienaruszalności granic powietrznych państwa (sojuszu).	• Utrzymywanie SP w wysokiej gotowości bojowej, w tym Sił Szybkiego Reagowania. • Kontrola przestrzeni powietrznej - ostrzeganie o zagrożeniach. • Reagowanie „kryzysowe”.
Operacje pokojowe	• Zapobieganie konfliktom. • Przywracanie pokoju. • Budowanie pokoju.	• Kontrola przestrzeni powietrznej oraz rozpoznanie sytuacji na lądzie i morzu w rejonie konfliktu; • Odstraszanie militarne; • Obrona powietrzna; • Walka o przewagę w powietrzu; • Zwalczanie sił lądowych i morskich. • Kontrola i wymuszanie przestrzegania warunku rozejmu.
Misje humanitarne	Niesienie pomocy humanitarnej.	• Stałe dyżury i akcje służb ratownictwa lotniczego (klęski żywiołowe, katastrofy itp.) • Międzynarodowe akcje humanitarne - transport ludzi, żywności i leków itp.

Celem głównym a zarazem istotą zadań w zakresie bezpieczeństwa państwa (sojuszu) jest zapewnienie nienaruszalności jego granic powietrznych.

Aby skutecznie wykonywać to zadanie, siły powietrzne z zasady we wszystkich państwach i sojuszach militarnych są utrzymywane już w okresie pokoju w najwyższych stopniach ukompletowania i gotowości bojowej - w porównaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych. Dotyczy to zarówno jednostek bojowych, jak i systemów rozpoznania, dowodzenia i logistyki.

Formą i jednocześnie podstawą realizacji zadań pokojowych przez siły powietrzne jest kontrola przestrzeni powietrznej. W praktyce oznacza to zapewnienie „decydentom" pełnej informacji o sytuacji w tej przestrzeni - nad obszarem danego państwa (sojuszu) i na tzw. podejściach do tego obszaru. Informacje te są z kolei podstawą interwencji sił powietrznych w wypadku naruszenia granic przestrzeni powietrznej lub zasad korzystania z niej, jeżeli innego typu działania nie przynoszą rezultatu (np. dyplomatyczne).

Z tych właśnie względów tak wysoką rangę przypisuje się współczesnym systemom rozpoznania, szczególnie powietrznym i kosmicznym. Systemy te zapewniają możliwość realizacji jednej z podstawowych funkcji sił powietrznych - funkcji rozpoznawczej.

Kontrola przestrzeni powietrznej ma zapewnić nie tylko informacje o incydentalnych naruszeniach tej przestrzeni. Informacje z rozpoznania powietrzno-kosmicznego są wykorzystywane do oceny sytuacji militarnej w skali strategicznej, np. w skali NATO. Na ich podstawie siły powietrzne wykonują zadanie ostrzegania o zagrożeniach.

W tym wypadku możemy teoretycznie wyróżnić zadania dotyczące ostrzegania o trzech rodzajach zagrożeń:

- zagrożenie niespodziewanym (zaskakującym) atakiem na dane państwo lub koalicję;
- zagrożenie wybuchem konfliktu zbrojnego w danym rejonie (regionie);
- zagrożenie rozwojem niebezpiecznych trendów zbrojeniowych (np.

broni jądrowej, chemicznej itp.), tzn. zagrażających bezpieczeństwu danego państwa, regionu, a nawet świata.

Należy podkreślić, że zadania te są wykonywane we współdziałaniu i koordynacji z innymi rodzajami rozpoznania (np. agenturalnym) oraz rodzajami sił zbrojnych, ale siły powietrzne spełniają w tym zakresie główną rolę.

Przy współczesnych możliwościach rozpoznania powietrznego i kosmicznego w pełni zaskakujące uderzenie (z powietrza, ziemi lub morza) w skali strategicznej jest bardzo mało prawdopodobne. Jest to efektem ciągłej kontroli sytuacji w przestrzeni powietrznej, na lądzie i na morzu. Takie zadanie w okresie pokoju przypisuje się głównie siłom powietrznym. Ze względu na strategiczne znaczenie tego zadania dla bezpieczeństwa państwa (sojuszu), wyspecjalizowane jednostki i środki rozpoznania powietrzno-kosmicznego z reguły są bezpośrednio podporządkowywane najwyższym gremiom decyzyjnym o charakterze polityczno-militarnym.

W analogiczny sposób siły powietrzne wykonują zadania związane z zagrożeniami wybuchem konfliktu zbrojnego w danym rejonie (regionie) - np. Europy lub Świata. Są to jednak zadania wykonywane wyłącznie z mandatu organizacji międzynarodowych - np. przez siły powietrzne NATO z mandatu ONZ. Także i w tym wypadku jednym z głównych źródeł informacji o zagrożeniach jest rozpoznanie powietrzno-kosmiczne.

Kolejnym zadaniem „rozpoznawczym" sił powietrznych w okresie pokoju, głównie z mandatu ONZ, jest ich udział w kontroli zbrojeń. Chodzi w tym wypadku o dwa rodzaje zadań. Jedno z nich dotyczy wykrywania i śledzenia niedozwolonych trendów rozwoju przemysłu zbrojeniowego, np. produkcji broni zakazanej umowami międzynarodowymi i ukrywanie tego faktu przez niektóre państwa. Drugie zadanie, wykonywane głównie przez rozpoznanie kosmiczne, obejmuje kontrolę przestrzegania międzynarodowych konwencji w zakresie rozbrojenia - liczba rakiet, wyrzutni, ich likwidacja itp.

Kolejnym „pokojowym" zadaniem, a jednocześnie wymaganiem wobec sił powietrznych, jest „reagowanie kryzysowe". Wymaganie to

można rozpatrywać w dwóch aspektach. W aspekcie bezpieczeństwa państwa (koalicji) oznacza ono zdolność sił powietrznych do natychmiastowej reakcji na zagrożenia zewnętrzne. Chodzi więc nie tylko o kontrolę przestrzeni powietrznej, ale także o gotowość do odparcia wszelkiej agresji powietrznej. Zadanie to ma istotne i rosnące znaczenie w świetle ukształtowanych współcześnie prawidłowości prowadzenia klasycznych wojen. Jedną z tych prawidłowości (sygnalizowanej już wcześniej) jest rozpoczynanie wojny od walki o przewagę w powietrzu i uzależnianie powodzenia operacji lądowych i morskich od efektów tej walki. Jest to główny powód utrzymywania sił powietrznych w najwyższych stopniach gotowości bojowej już w okresie pokoju. Często mówi się, że są one rodzajem sił zbrojnych tzw. pierwszej kolejności użycia. W celu spotęgowania zdolności sił powietrznych do szybkiej reakcji wydziela się z ich składu jednostki tzw. szybkiego i natychmiastowego reagowania.

Drugim aspektem wymagania wobec sił powietrznych w zakresie reagowania kryzysowego jest ich zdolność do udziału w operacjach (misjach) poza obszarem państwa (koalicji). Umownie przyjęto w niniejszym opracowaniu, że są to operacje pod nazwą operacji pokojowych.

Według cytowanej pracy J. Karpowicza [5] zadania sił powietrznych w operacjach pokojowych można podzielić na trzy grupy:

- **Prewencyjne,** w celu zapobiegania konfliktom.
- **Wymuszanie,** w celu przywracania pokoju.
- **Wsparcie**, w celu budowania (odbudowywania) pokoju.

W trakcie realizacji celów operacji pokojowych siły powietrzne mogą wykonywać niemal wszystkie typowe dla nich zadania bojowe o charakterze operacyjnym i taktycznym. Natomiast wybór sposobów ich wykonywania musi być dostosowany do szczególnych warunków i wymagań operacji

pokojowych. Można jednak wskazać na priorytetowe znaczenie określonych grup zadań dla danej kategorii tych operacji.

W operacjach zapobiegania konfliktom priorytetowe znaczenie mają trzy zadania sił powietrznych: rozpoznanie; kontrolowanie (nadzorowanie) przestrzeni powietrznej; odstraszanie (demonstracja, pokaz siły).

Rozpoznanie powietrzne i satelitarne należy w tym wypadku rozumieć w znaczeniu bardzo szerokim – w odniesieniu do zdobywania i dostarczania informacji o sytuacji w przestrzeni powietrznej, na lądzie i morzu. Informacje te mogą być wykorzystywane w działaniach politycznych, dyplomatycznych i ekonomicznych.

Kontrolowanie i nadzorowanie przestrzeni powietrznej służy głównie wspieraniu międzynarodowych sankcji ekonomicznych i „zbrojeniowych" nałożonych na dane państwo lub grupę państw. Siły powietrzne informują o realizacji tych sankcji, a w określonych sytuacjach mogą wymuszać ich przestrzeganie, np. niedopuszczanie do przewozu określonych towarów i uzbrojenia, głównie drogą powietrzną, ale także lądową i morską. Formy wymuszania są zależne od decyzji politycznych i sytuacji. Mogą to być: ostrzeganie, odstraszanie, a nawet interwencja zbrojna, to znaczy przechwytywanie i niszczenie naruszycieli.

Wspomniane wyżej odstraszanie militarne ma bardzo istotne znaczenie w operacjach pokojowych. Można nawet sformułować tezę, że jego stosowanie stało się zasadą. Obok działań politycznych, dyplomatycznych i ekonomicznych jest ono jednym z podstawowych sposobów zapobiegania konfliktom zbrojnym – przeradzania się konfliktów politycznych w konflikty zbrojne. Takie są fundamentalne założenia i zasady odstraszania militarnego, a głównym z nich jest niedopuszczenie do użycia sił zbrojnych do rozwiązania konfliktu. R. Olszewski [ ] formułuje trzy cztery podstawowe warunki skuteczności odstraszania militarnego:

- Wiarygodna groźba.

- Wola posłużenia się bronią.
- Przekonanie przeciwnika o wiarygodności groźby i woli posłużenia się nią.
- Racjonalność zachowań przeciwstawnych stron.

W większości operacji pokojowych główną „groźbą" w odstraszaniu militarnym było użycie sił powietrznych. Ich szczególne możliwości powodują, że groźba ta jest wiarygodna, może być zrealizowana natychmiast i z dużą skutecznością bojową. Inne warunki skuteczności odstraszania militarnego nie są jednak zależne bezpośrednio od sił powietrznych, szczególnie trudna do prognozowania „racjonalność zachowań stron".

Użycie sił powietrznych w operacjach wymuszania (przywracania) pokoju ma z reguły formę interwencji zbrojnej, w tym wypadku operacji (działań) powietrznych o różnej skali. Jak już zasygnalizowano, w tych warunkach mogą one wykonywać typowe dla nich zadania bojowe, które wymieniono w tabeli. Zostaną one szerzej omówione w części opracowania dotyczącej zadań sił powietrznych w okresie wojny. Problem ich wyboru i specyficznych warunków realizacji jest przedmiotem szczegółowych badań ujętych w cytowanych wcześniej pracach.

W operacjach budowania pokoju siły powietrzne mogą wykonywać następujące zadania:

- Wymuszanie sankcji, w formie podobnej jak w czasie zapobiegania konfliktom.
- Nadzorowanie i wymuszanie przestrzegania stref zakazu – lotów, rozmieszczenia i działalności wojsk lądowych i morskich itp.
- Kontrolowanie i wymuszanie przestrzegania porozumień rozbrojeniowych.

Nadzorowanie i wymuszanie przestrzegania porozumień rozbrojeniowych ma znaczenie ogólne i może mieć miejsce we wszystkich kategoriach

operacji pokojowych.

Misje humanitarne można rozpatrywać zarówno w skali danego państwa, jak i w skali międzynarodowej. W aspekcie narodowym (państwowym) wydzielone jednostki i służby sił powietrznych pełnią stałe dyżury. Są to głównie służby ratownictwa lotniczego. Biorą one udział w akcjach ratowniczych w przypadku katastrof, klęsk żywiołowych itp. (obok innych służb państwowych). W skali międzynarodowej mogą to być podobne zadania oraz klasyczna pomoc humanitarna, polegająca np. na dostarczaniu transportem lotniczym żywności i leków do rejonów świata zagrożonych głodem lub epidemią.

Misje humanitarne zostały wydzielone jako specyficzny rodzaj działań sił powietrznych, coraz powszechniejszy. W praktyce mogą one być wykonywane w ramach wszystkich kategorii operacji pokojowych oraz w czasie typowych operacji wojennych.

ZAKRES ZADAŃ SIŁ POWIETRZNYCH W OKRESIE WOJNY

Wydzielając grupy zadań sił powietrznych w okresie wojny przyjęto pewne umowne założenia.

Po pierwsze, w kategoriach wojny potraktowano umownie wszystkie operacje (działania) sił powietrznych, które mają charakter działań zbrojnych. Nie uwzględniano prawnych aspektów i definicji wojny. Zgodnie z tym założeniem np. operacje zbrojne w Zatoce Perskiej i w Kosowie zaliczono do działań wojennych, ponieważ siły powietrzne wykonywały w nich typowe zadania wojenne.

Po drugie, siły powietrzne potraktowano w znaczeniu funkcjonalnym, jako „potencjał powietrzny", którym dysponują wszystkie rodzaje sił zbrojnych.

Po trzecie, zgodnie z powyższym założeniem, eksponowano relacje między celami i zadaniami tak rozumianego potencjału powietrznego w ope-

racjach a potencjałami lądowym i morskim. Mogą one tylko częściowo być utożsamiane z relacjami między „formalnie" ustanowionymi rodzajami sił zbrojnych.

Po czwarte, wydzielono i zinterpretowano te grupy zadań, które mają zasadnicze znaczenie w skali strategicznej, w odniesieniu do wszystkich rodzajów sił zbrojnych. W zasadzie są one typowe dla operacji połączonych. Dotyczy to, na przykład, rozpoznania, walki radioelektronicznej i transportu powietrznego, które pod względem funkcji i zakresu zadań znacznie wykraczają poza operacje powietrzne.

Biorąc za podstawę powyższe założenia, zadania (rodzaje zadań) sił powietrznych w okresie wojny można podzielić na sześć grup (rys.3). Są to:

- Walka o przewagę w powietrzu.
- Zwalczanie potencjału militarnego przeciwnika.
- Obrona powietrzna.
- Rozpoznanie.
- Walka radioelektroniczna.
- Transport powietrzny.

Walka o przewagę w powietrzu.

Walka o przewagę w powietrzu stała się jedną z podstawowych kategorii sztuki operacyjnej sił powietrznych. Pod względem terminologicznym pojęcie to nie zawsze jest jednoznacznie definiowane i interpretowane. W różnych opracowaniach walkę o przewagę w powietrzu traktuje się jednocześnie jako:

- podstawową funkcję sił powietrznych lub powietrzno-kosmicznych;
- główne zadanie sił powietrznych w wojnie, kampanii i operacji;
- główne przeznaczenie sił powietrznych, wynikające z ich szczególnych możliwości, np. w doktrynie SP USA mówi się o zdolności wywalczenia przewagi w powietrzu i kosmosie (air and space superiority).

Rys. 3. ZAKRES ZADAŃ SIŁ POWIETRZNYCH W OKRESIE WOJNY

GRUPY ZADAŃ	CELE	FORMY REALIZACJI
Walka o przewagę w powietrzu.	Zapewnienie swobody działań i warunków prowadzenia skutecznych operacji przez własne wojska w przestrzeni powietrznej, na lądzie i morzu.	Powietrzne operacje, bitwy i walki: • odparcie uderzeń sił powietrzno-kosmicznych przeciwnika; • uderzenia na siły powietrzno- kosmiczne przeciwnika.
Obrona powietrzna	▪ Zapewnienie funkcjonowania systemu obronnego państwa (sojuszu). ▪ Zapewnienie funkcjonowania i prowadzenia operacji przez siły zbrojne.	▪ Operacja przeciwpowietrzna, jako część operacji powietrznej; ▪ Osłona.
Zwalczanie potencjału militarnego przeciwnika.	• Osłabienie potencjału militarnego przeciwnika – systemu obronnego i sił zbrojnych. • Izolowanie głównych sił przeciwnika od uzupełnień i zaopatrzenia.	Uderzenia lotnicze i rakietowe, głównie na : • siły lądowe i morskie; • infrastrukturę przemysłową i logistyczną; • infrastrukturę komunikacyjną; Atak strategiczny.
Rozpoznanie	• Ostrzeganie o zagrożeniach militarnych. • Zapewnienie informacji o sytuacji powietrznej i kosmicznej, niezbędnej do podejmowania decyzji o użyciu sił powietrznych. • Zapewnienie informacji, niezbędnej do podejmowania decyzji o użyciu sił lądowych i morskich na poziomie strategicznym i operacyjnym.	• Rozpoznanie kosmiczne. • Strategiczne rozpoznanie powietrzne. • Taktyczne operacje (misje) rozpoznawcze.
Walka radioelektroniczna	▪ Zdezorganizowanie systemów radioelektronicznych przeciwnika. ▪ Zapewnienie warunków funkcjonowania własnych systemów radioelektronicznych.	▪ Rozpoznanie radioelektroniczne. ▪ Obezwładnianie radioelektroniczne. ▪ Obrona radioelektroniczna.
Transport powietrzny.	Zapewnienie mobilności i manewrowości wojsk.	Transport wojsk, zaopatrzenia i uzbrojenia.

W zasadzie są to problemy terminologiczne, które nie mają większego znaczenie dla zgłębiania istoty i treści walki o przewagę w powietrzu. Przyjmijmy więc, że jest ona zarówno głównym przeznaczeniem, funkcją i zadaniem sił powietrznych lub powietrzno-kosmicznych.

W kategoriach współczesnej sztuki wojennej ukształtowały się dwa podstawowe kanony odnoszące się do znaczenia walki o przewagę w powietrzu, a mianowicie:

1. Walka o przewagę w powietrzu stała się klasycznym początkiem współczesnej wojny i kampanii wojennej, a wyjątki tylko potwierdzają tę regułę.

2. Rezultaty walki o przewagę w powietrzu mają istotne, a najczęściej decydujące znaczenie dla całej kampanii czy też wojny.

W najogólniejszym ujęciu celem walki o przewagę w powietrzu jest zapewnienie swobody działań i warunków prowadzenia skutecznych operacji przez własne wojska w przestrzeni powietrznej, na lądzie i morzu.

Rozszerzając interpretację tak sformułowanego celu, można w nim wyróżnić dwa cele szczegółowe.

Pierwszy z nich oznacza tworzenie warunków, zapewniających swobodę działań własnym siłom powietrznym, w celu skutecznego wykonania przez nie kolejnych (innych) zadań bojowych, np. uderzeń lotniczych na ważne obiekty przeciwnika. Można to zobrazować na przykładzie interwencji zbrojnej NATO na Bałkanach (1999r). W pierwszym etapie tej interwencji siły powietrzne zdobyły przewagę w powietrzu (właściwie panowanie), aby zapewnić warunki skutecznego wykonania głównych zadań w drugim etapie, to znaczy uderzeń lotniczych na wojska lądowe oraz infrastrukturę sił zbrojnych Jugosławii. W tym wypadku przez tworzenie warunków należy rozumieć przede wszystkim obezwładnienie obrony powietrznej przeciwnika, która stanowiła zagrożenie dla samolotów myśliwsko-bombowych

NATO.

Równie ważny, a zdaniem wielu specjalistów ważniejszy jest drugi cel szczegółowy walki o przewagę w powietrzu, traktowany najczęściej jako cel główny. Celem tym jest zapewnienie warunków skutecznego prowadzenia kampanii i połączonych operacji przez wszystkie rodzaje sił zbrojnych. W praktyce oznacza to wyeliminowanie lub zminimalizowanie zagrożeń uderzeniami lotnictwa przeciwnika na własne wojska lądowe i marynarkę wojenną.

W walce o przewagę w powietrzu można wyróżnić dwa główne jej elementy, które w literaturze i terminologii stosowanej w NATO nazywane są działaniami *defensywnymi i ofensywnymi*, a w polskich opracowaniach teoretycznych do około 1998r utożsamiane były z *obroną powietrzną i lotniczo-rakietowymi uderzeniami odwetowymi.* W zasadzie są to różnice jedynie terminologiczne. Sama idea walki o przewagę w powietrzu jest podobna i odzwierciedla istotę podstawowych funkcji sił powietrznych - tarczy i miecza.

Istotą działań defensywnych jest niszczenie środków napadu powietrznego przeciwnika w powietrzu (samolotów i rakiet) za pomocą lotnictwa myśliwskiego i naziemnych systemów obrony przeciwlotniczej.

Natomiast celem głównym działań defensywnych jest odparcie agresji powietrznej przeciwnika oraz zapewnienie warunków mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia wojsk lądowych i marynarki wojennej, a także ich osłony w czasie operacji obronnej. Znaczenie działań defensywnych (obrony powietrznej) jest więc niepodważalne. Z operacyjnego punktu widzenia mają one jednak istotną wadę. Ograniczają się bowiem do walki z przeciwnikiem nad własnym terytorium, a co najważniejsze - nad ugrupowaniem własnych wojsk

Z tych względów konieczne jest łączenie działań defensywnych z drugim elementem walki o przewagę w powietrzu, to znaczy z działaniami

ofensywnymi.

Istotą działań ofensywnych są uderzenia lotnicze i rakietowe na główne obiekty sił powietrznych przeciwnika, a także innych rodzajów sił zbrojnych dysponujących potencjałem lotnictwa i obrony powietrznej. Obiektami uderzeń są przede wszystkim bazy lotnicze i rakietowe, szeroko rozumiany system rozpoznania i dowodzenia oraz infrastruktura logistyczna sił powietrznych.

Działania ofensywne, poprzez odpowiedni wybór obiektów i skuteczność uderzeń, mają więc osłabić potencjał bojowy sił powietrznych przeciwnika, a tym samym wyeliminować lub zdecydowanie ograniczyć zagrożenia ze strony jego lotnictwa, rakiet i systemów obrony powietrznej. Skuteczne zrealizowanie tak sformułowanych celów działań ofensywnych jest z kolei jednym z podstawowych warunków osiągnięcia sformułowanego już głównego celu walki o przewagę w powietrzu, to znaczy zapewnienia swobody działań własnemu lotnictwu i pozostałym rodzajom sił zbrojnych.

Należy podkreślić, że działania defensywne i ofensywne to dwa komponenty jednej całości, jednej operacji. Umiejętne ich łączenie należy traktować jednocześnie jako zasadę i podstawowy warunek skuteczności walki o przewagę w powietrzu.

W doktrynalnych założeniach użycia sił powietrznych NATO wyróżnia się trzy stopnie przewagi w powietrzu:

- strategiczną przewagę w powietrzu - nad całym rejonem (teatrem) działań bojowych (trudna do osiągnięcia);
- operacyjną przewagę w powietrzu, nazywaną ogólną - w rejonie działań bojowych sił lądowych lub morskich, w czasie prowadzenia operacji;
- taktyczną przewagę w powietrzu - tylko w czasie niezbędnym do wykonania zadania.

Za najwyższy stopień przewagi uznaje się panowanie w powietrzu,

który oznacza pełną swobodę działań własnych wojsk, bez istotnego przeciwdziałania ze strony lotnictwa i środków obrony powietrznej przeciwnika. W zasadzie jest to pewien abstrakt teoretyczny, bowiem trudno sprecyzować kryteria pozwalające jednoznacznie określić, kiedy można mówić o uzyskaniu tak rozumianej przewagi w powietrzu (panowania). Można jednak zaryzykować twierdzenie, że jest on możliwy do osiągnięcia tylko w warunkach zdecydowanej przewagi potencjału bojowego sił powietrznych jednej z walczących stron. Na przykład, wielu specjalistów twierdzi, że siły powietrzne NATO uzyskały panowanie w powietrzu podczas wojny w ZATOCE PERSKIEJ oraz w ostatniej interwencji zbrojnej w KOSOWIE. Wydaje się, że tak, ale są także zdania przeciwne.

Przewaga w powietrzu jest więc traktowana jako warunek skutecznego prowadzenia operacji powietrznych, lądowych i morskich, a w szczególności operacji połączonych. Istotą i nowym podejściem w analizowanej wcześniej koncepcji teoretycznej W. Michalaka [ ] jest wprowadzenie pojęcia dominacji z powietrza jako sposobu prowadzenia operacji przez siły powietrzne, który ma doprowadzić do zwycięstwa nad przeciwnikiem.

Zwalczanie potencjału militarnego przeciwnika

Jak sygnalizowano w poprzednim rozdziale, jednym z istotnych kierunków rozwoju sił powietrznych jest rosnąca precyzja oraz moc uderzeń lotniczych i rakietowych, powiązana z dużym zasięgiem (w zasadzie nieograniczonym) i szybkością oddziaływania na całą głębokość ugrupowania bojowego przeciwnika. Z tych właśnie względów siły powietrzne spełniają współcześnie główną rolę w rozbijaniu i obezwładnianiu sił lądowych i morskich oraz innych ważnych obiektów potencjału militarnego przeciwnika. W znacznej mierze oznacza to przejęcie części zadań wojsk lądowych, szczególnie jednostek pancernych, które do niedawna rozbijały zasadnicze ugrupowania (zgrupowania) obronne i zaczepne w ataku bezpośrednim, często

czołowym, jedynie przy wsparciu lotniczym. Traktując powyższe, jako jeden z istotnych kierunków zmian we współczesnej sztuce wojennej, można przyjąć, że następuje przewartościowanie relacji między zadaniami sił powietrznych i lądowych. Należy jednak podkreślić, że jest to tendencja, która ukształtowała się w ostatnich latach. Zasygnalizowane przewartościowania można odnieść wyłącznie do najnowocześniejszych armii, dysponujących znaczącym potencjałem sił powietrznych - ilościowym i jakościowym. W literaturze wojskowej, tzw. zachodniej i wschodniej, w zasadzie nie ma istotnych różnic w interpretacji celów uderzeń lotniczych i rakietowych. Stosując polskie nazewnictwo, można je sformułować w sposób następujący:

- osłabienie potencjału militarnego przeciwnika;
- izolowanie głównych sił przeciwnika od uzupełnień i zaopatrzenia;
- wsparcie sił lądowych i morskich w czasie operacji, bitew i walk.

Pojęcie potencjał militarny ma znaczenie bardzo szerokie. Można w nim wyróżnić, najogólniej biorąc, przynajmniej dwa główne elementy.

Pierwszy z nich to dosłownie rozumiany potencjał bojowy, który najczęściej jest utożsamiany ze stanem sił i środków wojsk lądowych i marynarki wojennej przeciwnika, odpowiednio ugrupowanych i uzbrojonych. W celu osłabienia tak rozumianego potencjału bojowego, siły powietrzne wykonują tzw. bezpośrednie uderzenia lotnicze i rakietowe na wojska.

Drugim elementem potencjału militarnego jest szeroko rozumiana infrastruktura, do której z reguły zaliczamy przemysł obronny, logistykę i komunikację. W literaturze przedmiotu można spotkać inne interpretacje tego pojęcia, chociaż wynikają one głównie z odmiennej terminologii i przyjętego znaczenia określonych pojęć.

Stosuje się także inne określenia: system obronny, system militarny, potencjał obronny. W miarę przejrzyście ujmuje ten problem J.A. Warden [ ] w teorii tzw. pierścieni.

Zgodnie z jego tezami, przeciwnika należy traktować jako jednolity system, w którym wyróżnia pięć pierścieni, które inaczej można nazwać podsystemami:

- Podsystem kierowania.
- Energia – system energetyczny, paliwo, żywność.
- Infrastruktura – zakłady przemysłowe, komunikacja (drogi, porty, lotniska).
- Populacja (ludność).
- Elementy walczące – siły zbrojne, policja, straż pożarna, inne.

Nie ulega jednak wątpliwości, że wykonywanie uderzeń lotniczych i rakietowych na obiekty infrastruktury stało się jednym z głównych, wręcz klasycznych zadań współczesnych sił powietrznych. W powiązaniu z bezpośrednimi uderzeniami na wojska, mają one decydujące znaczenie dla osiągnięcia sformułowanego wcześniej celu głównego, to znaczy osłabienia potencjału militarnego przeciwnika.

Izolacja (odcięcie) głównych sił przeciwnika od uzupełnień i zaopatrzenia stało się współcześnie jednym z klasycznych celów a zarazem zadań sił powietrznych - zarówno w skali operacyjnej, jak i taktycznej. Można także przyjąć, że jest to jedna z zasad prowadzenia operacji, bitew i walk. Typowymi celami uderzeń lotniczych i rakietowych są w tym wypadku dwie grupy obiektów. Pierwsza grupa to typowe tzw. obiekty wojskowe, a głównie drugie rzuty i odwody w ugrupowaniu przeciwnika. Do drugiej grupy z reguły zaliczamy przede wszystkim obiekty komunikacyjne, a także elementy infrastruktury, mające istotne znaczenie dla uzupełniania i zaopatrywania głównych zgrupowań bojowych wojsk, np. bazy logistyczne i przemysł obronny. Przykładem realizacji takiego zadania było odcięcie Gwardii Republikańskiej (w czasie Pustynnej Burzy) od uzupełnień i zaopatrzenia z terytorium Iraku.

Szczegółowe cele izolacji są bardziej zróżnicowane i dostosowane do skali lub rozmachu operacji czy bitwy. W skali operacyjnej mówimy najczęściej o izolacji rejonów działań bojowych, a w skali taktycznej o izolacji pola walki. Różnice dotyczą więc obszaru i przestrzeni działań lotnictwa oraz hierarchii obiektów uderzeń. Na przykład w działaniach taktycznych głównymi obiektami uderzeń są z reguły drugie rzuty taktyczne przeciwnika, w celu ich odcięcia od pierwszorzutowych związków taktycznych i oddziałów. Natomiast w działaniach o skali operacyjnej większe znaczenie ma atakowanie charakteryzowanej wcześniej infrastruktury oraz drugich rzutów

operacyjnych i odwodów.

W ostatnich latach, w związku z opisanymi wcześniej szczególnymi możliwościami sił powietrznych, sformułowano nowe zadanie, które można także nazwać nową formą działań sił powietrznych. Zadaniem tym jest tzw. atak strategiczny. Punktem wyjścia dla scharakteryzowania ataku strategicznego jest wybór obiektu lub obiektów uderzeń lotniczych i rakietowych. Jako zasadę przyjmuje się zniszczenie lub obezwładnienie takich obiektów, które mają decydujące znaczenie dla funkcjonowania sił zbrojnych, a nawet całego systemu militarnego przeciwnika. Nie chodzi o liczbę atakowanych obiektów, ale o ich jakość - znaczenie strategiczne. Atak strategiczny jest więc skrajnym przeciwieństwem tzw. nalotów zmasowanych, które w czasie Drugiej Wojny Światowej i jeszcze długo po jej zakończeniu były traktowane jako jeden z podstawowych sposobów użycia bojowego lotnictwa.

Doświadczenia ostatniego dwudziestolecia wskazują na konieczność dość istotnej reinterpretacji wsparcia lotniczego wojsk lądowych i marynarki wojennej. W okresie, kiedy niemal wyłącznie siły powietrzne dysponowały potencjałem lotnictwa (samolotami i śmigłowcami), wykonywały one zadania wsparcia lotniczego w skali operacyjnej i taktycznej, tzw. wsparcie pośrednie i bezpośrednie. Ich działania były powiązane z zadaniami związków taktycznych, a nawet oddziałów wojsk lądowych. Systematyczne zmiany następują w miarę nasycania tych wojsk środkami lotniczymi (szczególnie śmigłowcami) i powstawaniem coraz silniejszego lotnictwa wojsk lądowych. Lotnictwo przejęło znaczną część zadań wsparcia lotniczego własnych wojsk, szczególnie wsparcia bezpośredniego, w tzw. strefie bliższej (na głębokości rzędu 30 – 40km od linii styczności bojowej wojsk lądowych). W tej sytuacji zadania sił powietrznych „przesunęły się" na poziom operacyjny, na zadania o charakterze wsparcia pośredniego, poprzez oddziaływanie na przeciwnika na większej głębokości.

Najogólniej można scharakteryzować wsparcie lotnicze współczesnych

sił powietrznych w postaci dwóch tez:

• Siły powietrzne wykonują głównie zadania pośredniego wsparcia lotniczego, na korzyść operacji (połączonych, lądowych, morskich), a nie na korzyść związków taktycznych innych rodzajów sił zbrojnych i wojsk.

• Bezpośrednie wsparcie lotnicze jest zadaniem lotnictwa wojsk lądowych i marynarki wojennej, a lotnictwo sił powietrznych może wspierać jego realizację.

Obrona powietrzna

W kontekście celów i przedmiotu badań obronę powietrzną należy rozumieć jako jedno z głównych zadań i rodzaj działań sił powietrznych. B. Zdrodowski [ ] definiuje, że „ ...w sensie ogólnym ... jest to część obronności państwa (koalicji, obiektu) która zapewnia jego bezpieczeństwo w wymiarze powietrznym, poprzez zniwelowanie zagrożeń powietrznych do poziomu akceptowalnego (zapewniającego funkcjonowanie podstawowych komponentów państwa czy obiektu, także jego sił zbrojnych) – w stania pokoju, zagrożenia i wojny". Jest to obszerna i niewątpliwie wyczerpująca definicja. Według tego samego autora, obronę powietrzną można podzielić na: przeciwlotniczą, przeciwrakietową i przeciwkosmiczną.

Z punktu widzenia roli obrony powietrznej w skali państwa (sojuszu) można wyróżnić dwa jej główne cele:

• Zapewnienie funkcjonowania systemu obronnego państwa (koalicji).

• Zapewnienie funkcjonowania i prowadzenia operacji przez siły zbrojne.

Tak sformułowane cele obrony powietrznej realizują wszystkie rodzaje sił zbrojnych w okresie pokoju, zagrożenia i wojny. Siły powietrzne spełniają główną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa (sojuszu) w okresie pokoju. Spełniają one funkcje integracyjne wobec pozostałych rodzajów sił zbrojnych i innych elementów obrony powietrznej. Funkcje te są realizowa-

ne głównie poprzez tworzenie jednolitych systemów rozpoznania i dowodzenia dla całego systemu OP, dla wszystkich rodzajów sił zbrojnych. W ten sposób tworzy się tzw. zintegrowane systemy obrony powietrznej. Mają istotne znaczenie dla prowadzenia operacji obronnych (połączonych) na terytorium własnego kraju (sojuszu). Głównymi organizatorami takich systemów i odpowiedzialnymi za ich funkcjonowanie są dowódcy sił powietrznych. Jest to rozwiązania stosowane zarówno na zachodzie (NATO), jak i na wschodzie (Rosja).

W operacji obronnej na terytorium własnego państwa (sojuszu) bardzo wyraźnie zarysowują się dwa główne cele, będące jednocześnie celami obrony powietrznej: zapewnienie funkcjonowania systemu kierowania państwem i siłami zbrojnymi, jego infrastruktury obronnej oraz osłona wojsk operacyjnych w czasie mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia, a także w czasie operacji obronnej (obrona terytorium).

Hierarchizacja zadań obrony powietrznej oraz ich podział między rodzaje sił zbrojnych w operacji obronnej powinien być dostosowywany do etapów tej operacji i rozwoju sytuacji. W początkowym okresie środki OP wszystkich rodzajów sił zbrojnych, przy wiodącej roli sił powietrznych, uczestniczą w walce o przewagę w powietrzu. Z reguły jest to zadanie priorytetowe. Jednocześnie realizowane są zadania osłony ważnych obiektów systemu kierowania państwem i siłami zbrojnymi oraz osłona wojsk.

Jednostki OP sił powietrznych z zasady koncentrują się na osłonie najważniejszych obiektów (grup obiektów) o znaczeniu strategicznym oraz głównych zgrupowań obronnych wojsk lądowych. Zasadniczą formą realizacji zadań jest obrona strefowa, nazywana często osłoną lub blokadą kierunków powietrznych. Wynika to z jej przeznaczenia oraz właściwości i możliwości bojowych lotnictwa myśliwskiego i rakiet przeciwlotniczych średniego i dużego zasięgu, które stanowią zasadniczy potencjał bojowy OP w siłach powietrznych. Głównym zadaniem organicznych jednostek OP

wojsk lądowych jest osłona własnych wojsk. Pod względem formy obrona ta ma charakter obiektowy (punktowy) i powszechny. Jednym z priorytetów w OP wojsk lądowych stała się obrona przeciwśmigłowcowa[30]

Najogólniej relacje między zadaniami jednostek OP sił powietrznych i innych rodzajów wojsk w operacji obronnej na własnym terytorium można ująć w dwóch tezach.

Priorytetowymi zadaniami jednostek OP sił powietrznych są: udział w walce o przewagę w powietrzu, przede wszystkim poprzez osłonę baz lotniczych i rakietowych; osłona kierunków i obiektów o znaczeniu strategicznym, w tym głównych zgrupowań wojsk lądowych i marynarki wojennej.

Głównym zadaniem organicznych sił OP wojsk lądowych jest bezpośrednia (powszechna) osłona własnych jednostek, szczególnie przed śmigłowcami przeciwnika. Jest to jednocześnie zasadnicza forma ich udziału w walce o przewagę w powietrzu.

Rozpoznanie

Wyróżnienie rozpoznania jako jednej z podstawowych funkcji (także zadań) sił powietrznych wynika głównie z rosnących jego możliwości i znaczenia we współczesnych działaniach zbrojnych. Rozpoznanie powietrzne i powietrzno-kosmiczne jest wykorzystywane w skali strategicznej, operacyjnej i taktycznej przez wszystkie rodzaje sił zbrojnych, a nawet wojsk. Burzliwy rozwój satelitarnych i powietrznych systemów rozpoznania spowodował bowiem, że siły powietrzne „widzą dalej i dokładniej".

Najogólniej można sformułować następujące cele rozpoznania powietrzno-kosmicznego:

- ostrzeganie o zagrożeniach militarnych;

---

[30] Radomyski A. Obrona przeciwśmigłowcowa dywizji zmechanizowanej. Rozprawa doktorska, AON, 2001.

- zapewnienie informacji o sytuacji w przestrzeni powietrzno-kosmicznej, niezbędnej do podejmowania decyzji o użyciu sił powietrznych na poziomie strategicznym, operacyjnym i taktycznym;
- zapewnienie informacji do podejmowania decyzji o użyciu sił lądowych i morskich na poziomie strategicznym i operacyjnym;
- zapewnienie informacji o położeniu i działaniach sił lądowych i morskich w trakcie prowadzenia operacji.

Ostrzeganie o zagrożeniach militarnych zostało zaliczone do „pokojowych" celów rozpoznania powietrzno-kosmicznego i omówione w poprzednim podrozdziale. Wymieniając je po raz drugi, także wśród celów „wojennych", chciano jedynie podkreślić ciągłość tego rozpoznania i jego strategiczne znaczenie. W tym wypadku chodzi głównie, w skali strategicznej, o w miarę pełną i syntetyczną informację o sytuacji w całym rejonie konfliktu (działań wojennych), pozwalającą podejmować kluczowe decyzje na najwyższym szczeblu polityczno-militarnym - państwa lub koalicji. Mogą to być decyzje dotyczące, na przykład: kontynuowania wojny; przerwania wojny; zawarcia rozejmu; zmiany lub korekty celów strategicznych. Aby takie decyzje podejmować, potrzebna jest informacja o rezultatach działań zbrojnych (osiąganiu celów strategicznych) oraz położeniu i sytuacji wojsk obydwu stron konfliktu. Zdobywanie i dostarczanie tego typu informacji stało się, w zasadzie w ostatnim dwudziestoleciu, klasycznym i jednym z podstawowych celów oraz zadań rozpoznania powietrzno-kosmicznego. Potwierdzają to jednoznacznie doświadczenia niemal wszystkich powojennych konfliktów zbrojnych, ale także przyjmowane rozwiązania strukturalne (np. w NATO) - powietrzne i kosmiczne systemy rozpoznania są podporządkowane najwyższemu kierownictwu polityczno-militarnemu. Wynika to z faktu, że to właśnie te systemy są podstawowym źródłem informacji dla podejmowania decyzji strategicznych zarówno w okresie pokoju, jak i wojny.

Zakres zadań powietrznych systemów rozpoznania ciągle się rozszerza. Między innymi można wymienić następujące kierunki i obszary rosnącego ich zastosowania:

1. Rosnące znaczenie i zastosowanie powietrznych systemów rozpoznania w zakresie wykonywania zadań taktycznych. Są to, na przykład: naprowadzanie samolotów na cele powietrzne i naziemne; wskazywanie celów wojskom rakietowym; dostarczanie informacji o sytuacji w przestrzeni powietrznej bezpośrednio na stanowiska dowodzenia siłami powietrznymi szczebla taktycznego; bezpośrednie informowanie załóg samolotów, a nawet kierowanie nimi podczas wykonywania zadań w powietrzu.

2. Rosnący zakres zadań rozpoznania taktycznego, wykonywanego na korzyść wojsk lądowych. Należy jednak podkreślić, że w nowoczesnych siłach zbrojnych wojska lądowe stają się pod tym względem coraz bardziej samodzielne. Wynika to z rosnącego ich nasycenia śmigłowcami, które przejmują większość taktycznych zadań rozpoznawczych. W tej sytuacji siły powietrzne, jako rodzaj sił zbrojnych, będą w przyszłości wykonywać bardzo szeroki zakres zadań rozpoznawczych na korzyść wojsk lądowych, ale głównie o charakterze strategicznym i operacyjnym.

Poza burzliwym rozwojem powietrzno-kosmicznych systemów rozpoznania pod względem technicznym, można więc wskazać na przynajmniej trzy kierunki rosnącego ich zastosowania „wojennego".

Pierwszy kierunek oznacza ukształtowanie się i umocnienie roli rozpoznania powietrzno-kosmicznego, jako podstawowego źródła informacji dla podejmowania polityczno-militarnych decyzji strategicznych na najwyższych szczeblach kierowania państwem, koalicją i siłami zbrojnymi.

Drugi kierunek to rosnący zakres zadań operacyjnych, a nawet taktycznych. Z całą pewnością można stwierdzić, że rozpoznanie powietrzno-kosmiczne przejęło i w dalszym ciągu przejmuje znaczną część zadań wykonywanych dotychczas przez systemy naziemne, szczególne w odniesieniu

do sił powietrznych.

Trzeci kierunek zmian i rozwoju polega na tym, że systemy te coraz częściej spełniają funkcje i wykonują zadania wykraczające poza definicyjnie rozumiane rozpoznanie, a wkraczają w zakres dowodzenia (naprowadzanie, wskazywanie celów, kierowanie samolotami w walce). W zasadzie jest to problem terminologiczny, który nabiera stopniowo także znaczenia merytorycznego. Wydaje się, że w niedalekiej przyszłości powstaną powietrzne systemy rozpoznania i dowodzenia w całym tego słowa znaczeniu.

Walka radioelektroniczna

Według Z. Dubrawskiego „ ...walka radioelektroniczna to całokształt przedsięwzięć i działań, które wykorzystując energię elektromagnetyczną zmierzają do rozpoznania i zdezorganizowania systemów radioelektronicznych przeciwnika oraz zapewnienia warunków stabilnej pracy systemów wojsk własnych".

Autor wyróżnia trzy główne elementy walki radioelektronicznej:

- Rozpoznanie radioelektroniczne.
- Obezwładnianie radioelektroniczne.
- Obrona radioelektroniczna.

Można więc mówić o defensywnych i ofensywnych elementach walki radioelektronicznej, które w niektórych opracowaniach nazywane są jej celami lub zadaniami. Dla realizacji tych zadań tworzy się jednolite systemy WRe w skali państwa, sojuszu lub dla potrzeb operacji, szczególnie operacji połączonych. Siły powietrzne spełniają w nich ważną rolę, szczególnie w rozpoznaniu i obezwładnianiu systemów radioelektronicznych przeciwnika.

W ostatnim problemy rozpoznania i walki radioelektronicznej są anali-

zowane w nieco innym i szerszym kontekście teorii informacji. R. Szpyra[31] wprowadza trzy pojęcia.

Działania informacyjne, obejmujące przedsięwzięcia realizowane w czasie pokoju.

Walka informacyjna, prowadzona w czasie konfliktu.

Wojna informacyjna, jako „forma wojny".

Autor bardzo wyczerpująco i trafnie dekomponuje pojęcie tzw. „przeciwdziałania informacyjnego", co obrazuje tabela.

Tabela 4.

FORMY PRZECIWDZIAŁANIA INFORMACYJNEGO

OFENSYWNE PRZCIWDZIAŁANIE INFORMACYJNE	**DEFENSYWNE PRZECIWDZIAŁANIE INFORMACYJNE**
Działania psychologiczne **Walka elektroniczna:** • **Atak elektroniczny** • **Ochrona elektroniczna** • **Wsparcie elektroniczne** **Mylenie** **Atak fizyczny** **Atak informacyjny**	**Ochrona informacji** **Bezpieczeństwo operacyjne** **Przeciwdziałanie myleniu** **Kontrwywiad** **Kontrdziałania psychologiczne** **Ochrona elektroniczna**

Według powyższych definicji i form działań informacyjnych, rozpoznanie i walka radioelektroniczna są elementami walki i wojny informacyjnej. Są to tezy słuszne i odpowiadające znaczeniu oraz tendencjom rozwoju informacji na współczesnym polu walki. Nie ulega wątpliwości, że zdolność do uzyskiwania przewagi w sferze informacji to jedna z podstawowych cech współczesnych sił powietrznych. To one przyczyniły się głównie do sformułowania tez o zmianie relacji między energetycznym (ogniowym, uderze-

[31] Szpyra R. Działania informacyjne i walka informacyjna we współczesnych i przyszłych zastosowaniach sił powietrznych. Przegląd WLiOP, wrzesień 2000.

niowym) i informacyjnym potencjałem sił zbrojnych, co obrazuje rys.5.

Transport powietrzny

Transport, w tym także transport powietrzny, jest specjalistycznym problemem logistycznym. Z tego względu nie będzie on przedmiotem szczegółowych analiz w niniejszym opracowaniu. Warto jednak wskazać na szczególne jego znaczenie we współczesnej wojnie.

Generalnie przyjmuje się, że zasadniczym celem wykorzystywania transportu powietrznego jest zapewnienie wysokiej mobilności i manewrowości wojsk - lądowych, morskich i powietrznych.

Formą realizacji tak sformułowanego celu jest szeroko rozumiany transport wojsk oraz zaopatrzenia i uzbrojenia.

Na rosnące znaczenie transportu powietrznego, obok morskiego, wskazują jednoznacznie charakteryzowane wcześniej doświadczenia współczesnych konfliktów zbrojnych. Jest on także związany bezpośrednio z możliwością praktycznej realizacji nowej strategii NATO. Wystarczy wymienić tylko niektóre elementy tej strategii : zdolność do interwencji poza obszarem państw NATO, a nawet poza obszarem Europy; przyjęcie zasady wysuniętej obecności zamiast wysuniętych rubieży; zdecydowane zwiększenie wymagań wobec czasu reakcji na zagrożenia, co oznacza, że

DOMINACJA INFORMACJI ?

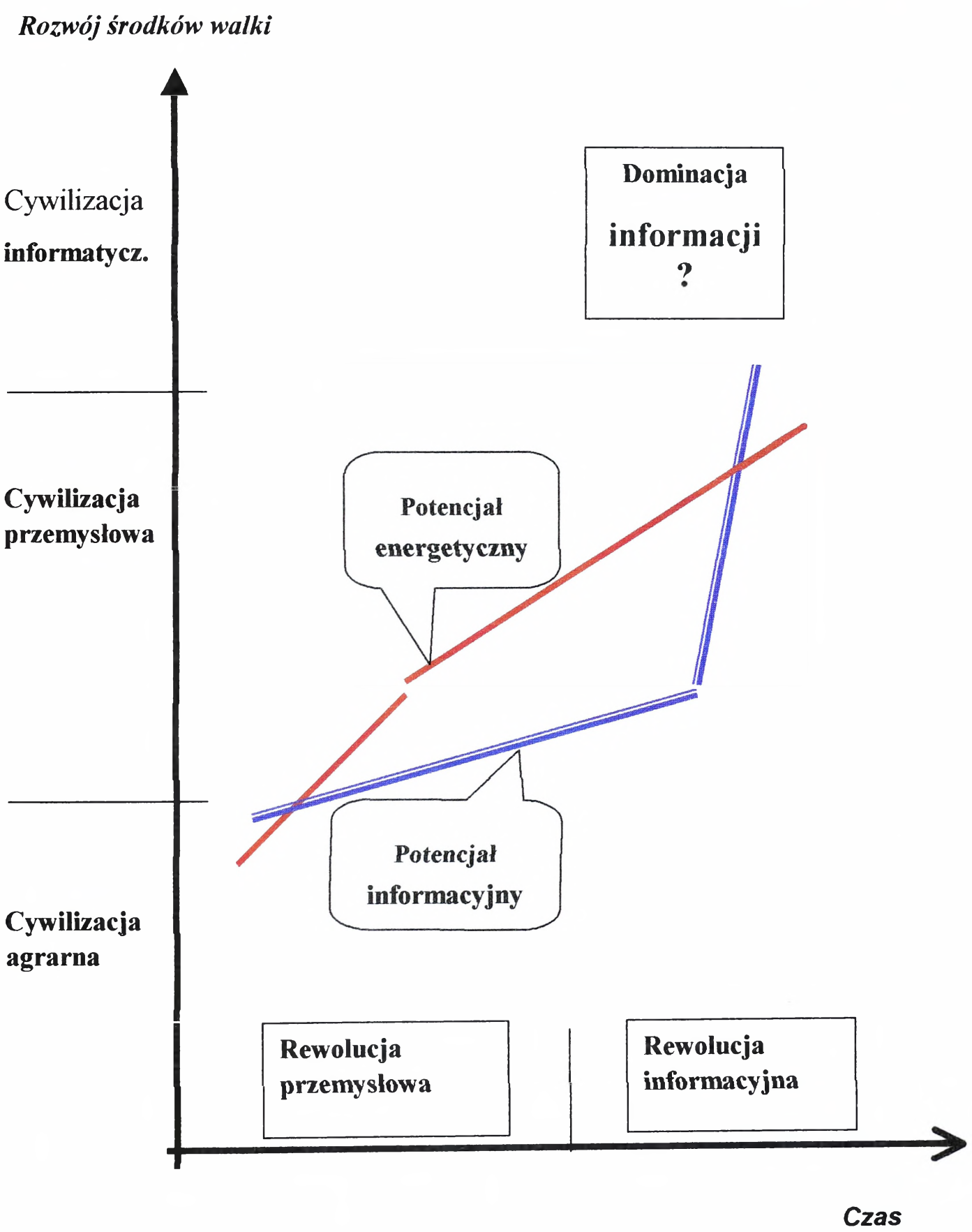

Rys. 5. Dominacja informacji ?

mobilność i manewrowość wojsk jest jednym z podstawowych kierunków rozwoju współczesnych sił zbrojnych. Nie ulega wątpliwości, że sformuło-

wanie tak ambitnych założeń strategicznych oraz wymagań i priorytetów w rozwoju sił zbrojnych jest możliwe i realne dzięki rosnącym możliwościom sił powietrznych, w tym także transportu powietrznego.

Można przyjąć założenie, że transport powietrzny stał się obecny na wszystkich poziomach działań zbrojnych - strategicznym, operacyjnym i taktycznym. Strategiczne znaczenie może mieć, na przykład, transport wojsk i zaopatrzenia związany z przygotowaniem operacji, co miało miejsce w Zatoce Perskiej. Niektórzy teoretycy nazwali przygotowanie do wojny o wyzwolenie Kuwejtu „wielką powietrzną i morską operacją logistyczną". Typowym przykładem transportu powietrznego o znaczeniu taktycznym są wszelkie przemieszczenia wojsk i środków wewnątrz ugrupowania wojsk lądowych, do czego wykorzystuje się śmigłowce. Są to oczywiście tylko wybrane przykłady.

* * *

Jak już sygnalizowano, burzliwy rozwój sił powietrznych, szczególnie w ostatnim dwudziestoleciu, spowodował pewne trudności w zdefiniowaniu i precyzyjnym ujęciu tzw. klasycznych norm czy zasad ich użycia, szczególnie w odniesieniu do innych rodzajów sił zbrojnych. Trudność ta wynika głównie z tego, że zasady formułuje się z reguły wobec klasycznych wojen (np. jak u Clausewitza), które w odniesieniu do współczesności są dopiero definiowane.

Dla celów teoretycznych przyjmijmy jednak klasyczny konflikt zbrojny, w którym celem jednej ze stron jest zdobycie terenu (określonego terytorium), a drugiej utrzymanie lub odzyskanie tego terenu. Na tym tle spróbujmy zarysować ogólny scenariusz operacji obronnej i rolę sił powietrznych. Stosując polskie nazewnictwo, scenariusz ten można najogólniej opisać w sposób następujący.

Atakujący (przeciwnik) rozpoczyna działania zbrojne powietrzną operacją zaczepną, której głównym celem jest zdobycie przewagi w powietrzu

w takim stopniu, aby zapewnić własnym wojskom przeprowadzenie skutecznej operacji lądowej, której celem jest z kolei zdobycie określonego terenu (terytorium).

Zaatakowany (wojska własne) odpowiada powietrzną operacją obronną, której cele są dokładnie przeciwstawne, to znaczy: nie dopuścić do zdobycia przewagi w powietrzu przez przeciwnika; zapewnić własnym wojskom lądowym warunki operacyjnego rozwinięcia i skutecznego przeprowadzenia operacji obronnej.

Klasyczne cele operacji obronnej na lądzie, w dużym uproszczeniu, najczęściej formułuje się następująco: zatrzymać przeciwnika na określonej rubieży terenowej (np. na granicy państwa); osłabić jego potencjał bojowy; przygotować warunki do zwrotu zaczepnego.

Pełne osiągnięcie celów powietrznej i lądowej operacji obronnej powinno doprowadzić do zdecydowanego przełomu w działaniach wojennych, a mówiąc kolokwialnie do odwrócenia sytuacji. Przełom ten oznacza w praktyce przejście własnych sił powietrznych do operacji zaczepnej i uzyskania przewagi w powietrzu. Przewaga w powietrzu powinna z kolei zapewnić warunki wykonania zwrotu zaczepnego przez wojska lądowe (np. przeciwnatarcia), którego klasycznym celem może być odzyskanie utraconego terenu.

Jak już sygnalizowano, przedstawiony scenariusz można traktować jako pewien wzorzec teoretyczny, obrazujący typową rolę sił powietrznych w klasycznej operacji obronnej, która sprowadza się do osiągnięcia dwóch zasadniczych celów: zdobycia i utrzymania przewagi w powietrzu oraz zapewnienia warunków dla skutecznej operacji lądowej. Analiza współczesnych konfliktów zbrojnych wskazuje jednak, że rola sił powietrznych wykroczyła znacznie poza zaprezentowaną ogólnie klasykę. Przede wszystkim zwiększył się zakres ich zadań samodzielnych, co powoduje konieczność formułowania nowych zasad i „nowej klasyki".

UOGÓLNIENIA I WNIOSKI

Siły powietrzne są dynamicznie rozwijającym się rodzajem sił zbrojnych. Z tego względu wiedza o zasadach ich użycia na polu walki wymaga ciągłej weryfikacji i aktualizacji. W niniejszym opracowaniu podjęto próbę przedstawienia jedynie głównych i wybranych tez odnoszących się do współczesności, bez zarysowywania tendencji w dłuższej perspektywie czasowej.

W ujęciu historycznym w rozwoju sił powietrznych można wyróżnić umownie trzy etapy. W pierwszym etapie siły powietrzne, a właściwie lotnictwo, spełniały wyłącznie rolę pomocniczą. Ich działania nie miały istotnego wpływu na przebieg i wyniki bitew czy operacji wojennych. W drugim etapie rola sił powietrznych znacznie wzrosła, ale głównie w zakresie wsparcia pozostałych rodzajów sił zbrojnych, co w praktyce oznaczało tworzenie warunków dla skutecznego prowadzenia rozstrzygających operacji na lądzie i morzu. Trzeci etap charakteryzuje się rosnącym znaczeniem wsparcia lotniczego i obrony powietrznej, ale przede wszystkim znacznym rozszerzeniem zadań sił powietrznych, w tym także w zakresie prowadzenia samodzielnych operacji. Najważniejszym z tych zadań i operacji stała się walka o przewagę w powietrzu, którą uznaje się jako klasyczny początek współczesnej wojny (konfliktu), a od jej rezultatów uzależnia się powodzenie operacji na lądzie i morzu. Najbardziej znamienne dla ostatniego dwudziestolecia jest jednak powierzanie siłom powietrznym samodzielnych zadań o charakterze strategicznym, co praktycznie oznacza osiąganie celów politycznych poprzez prowadzenie wyłącznie operacji powietrznej. Takie cele miała np. ostatnia interwencja w Kosowie. Są to jakościowo zupełnie nowe problemy nie tylko w zakresie użycia sił powietrznych. Powodują one także konieczność weryfikacji niektórych kategorii teoretycznych współczesnej sztuki wojennej.

Współczesne siły powietrzne stały się niezwykle złożonym systemem zarówno pod względem organizacyjnym, jak i funkcjonalnym. Szczególnie burzliwy rozwój obserwujemy w zakresie podsystemów rozpoznania, dowodzenia i logistyki. To właśnie rosnące możliwości rozpoznania powietrznego i satelitarnego w głównej mierze spowodowały sformułowanie hipotez o dominującym znaczeniu informacji we współczesnej, a przede wszystkim w przyszłej wojnie.

W zakończeniu warto przypomnieć o powszechnie znanym kierunku rozwoju współczesnych sił zbrojnych. Kierunek ten jest zdeterminowany rosnącym znaczeniem i wewnętrznymi przemianami sił powietrznych. Chodzi nie tylko o siły powietrzne jako wydzielony organizacyjnie rodzaj sił zbrojnych. Samoloty, śmigłowce i wyspecjalizowane środki OPL w coraz większym stopniu przenikają również do wojsk lądowych i marynarki wojennej, przenosząc część ich działań w przestrzeń powietrzną. Są one podstawą rosnącej dynamiki i skuteczności bojowej całych sił zbrojnych. Jest to trend światowy, nie mający alternatywy w wyobrażalnym horyzoncie czasowym.

BIBLIOGRAFIA

1. Czmur S. Podstawowa doktryna sił powietrznych USA. Przegląd WLiOP, kwiecień 1999.
2. Czmur S. Walka o panowanie w powietrzu. MON, 1988.
3. Gotowała J. Przyszła wojna. Przegląd WLiOP, luty 1998.
4. Koliński K. Siły powietrzne w operacjach sprzymierzonych. AON, 1998.
5. Karpowicz J. Lotnictwo w operacjach pokojowych. Rozprawa habilitacyjna. Zeszyty Naukowe AON, 2001.
6. Konopka L. Wybrane problemy wojen przyszłości w przeszłości. Przegląd WLiOP, marzec 1998.
7. Mańkowski R. Filar J. Fornal M. Teoria logistyki sił powietrznych. AON, 1997.
8. Michalak W. Dominacja z powietrza. Warszawa, 1999.
9. Michalak W. Walka o przewagę w powietrzu - zarys koncepcji. Przegląd WLiOP, marzec 1997.
10. Olszewski R. Siły powietrzne w odstraszaniu militarnym. Rozprawa habilitacyjna. AON, 1997.
11. Radomyski A. Obrona przeciwśmigłowcowa dywizji zmechanizowanej. Rozprawa doktorska. AON, 2001.
12. Polskie siły powietrzne w NATO. MON, 2000.
13. Szpyra R. Działania informacyjne i walka informacyjna we współczesnych i przyszłych zastosowaniach sił powietrznych. Przegląd WLiOP, wrzesień 2000.
14. Szpyra R. Współczesna wojna powietrzna. AON, 1998.
15. Toffler A i H. Wojna i antywojna. Warszawskie Wydawnictwo Literackie, 1997.

16. Zabłocki E. Siły powietrzne w systemie obronnym państwa. AON, 1996.
17. Zabłocki E. Współczesne siły powietrzne. AON, 1999.
18. Zapewnienie nienaruszalności przestrzeni powietrznej jako główne zadanie NATINADS czasu P. MON-WLOP, 1999.
19. Zarys użycia lotnictwa wojskowego. Dowództwo WLOP, 1999.
20. Zdrodowski B. Marciniak M. Doktryna powietrzna NATO. AON, 1999.
21. Zdrodowski B. Marszałek M. Wybrane problemy użycia sił powietrznych w działaniach innych niż wojna. AON, 2001.
22. Zdrodowski B. Obrona powietrzna. AON, 1996.
23. Zdrodowski B. Podstawy obrony powietrznej. AON, 1998.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA

13,10

S/4812
~~Cayt. 358~~